Ф 154.824

BIBL. [illegible]
„M [illegible]
II - 154 824

COTA. 48639 FORMAT. I
R.G.C. 18606 VII DULAP 19
DEPOZIT. A RAFT. 1

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IAS/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

MARIA S. PALLADE

SUZANA

ROMAN

EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ" BUCUREȘTI

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Cota I-48688

13.616 (VI)

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

SUZANA

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

II 4464
427885

MARIA S. PALLADE

SUZANA

ROMAN

279633
B.C.U. IASI

EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ", BUCUREȘTI

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

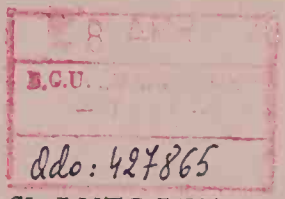
B.C.U.
Ddo: 427865

DE ACEIAȘI AUTOARE:

DIN LANURI VII
POEZII

NUMERUS CLAUSUS
ROMAN

DIN UMBRA VIEȚII
ROMAN

LUCIA
ROMAN

PENTRU TINE
ROMAN

VRAJA PATIMII
ROMAN

PE MALUL MĂRII
ROMAN

BCU IAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

I

Ploua mărunt și rece. In centrul Bucureștiului mulțimea venea ca un puhoiu de unde colorate și încenușite. Rar dacă vedeai câte o umbrelă, acoperind vreun fericit. Toți mergeau grăbiți, alergând aproape; poate, ca ploaia să-i pătrundă cât mai puțin, sau să ajungă cât mai curând unde se duceau. Țigăncile cu flori stăteau pitite pe sub vreun acoperiș, iar vuietul mașinelor se auzia ca și vuietul unui vânt îndepărtat, care străbate o pădure desfrunzită. Case înalte, amețitoare, ferestre mici, sau mari și balcoane spânzurate. Acoperișuri cari nu se vedeau, prăvălii goale, așteptându-și mușteriii și vitrine încărcate cu haine și blănuri pentru iarnă. Fără să le privească mulțimea trecea cu fețele pline de griji și sărăcie. Numai micii țigănuși păreau veseli, alergând cu câte un vraf de ziare și țipând numai cu gândul: „Ediție specială. ! Crima dela Șosea ! Doi aviatori morți !" Din când în când se opriau și smulgeau câte un ziar din grămada ferită de ploaie. Luau banii și după ce îi priveau cu plăcere ca și cum ar fi fost banii lor, îi puneau în chimirul atârnat de

brâu, urmându-şi drumul, fără de a mai ameţi pe nimeni cu strigătele lor. „Plicuri domnule, plicuri de olandă, mai eftin ca ori unde!" strigă altul care uitase ordinul de a tăcea şi care privi cu groază spre un gardist care înainta spre el. Apoi orbi, cu ochelari negri şi bastoane albe, ţineau în văzul tuturor, cutii cu capace de sticlă şi în cari aveau multe feluri de creioane sau ciocolată. „Aici domnilor, opriţi-vă aici!" se auzi în şoaptă de sub un acoperiş pe unde nu străbătea ploaia. „Dela două sute, la patruzeci! Ocazie rară, nu se strică nici la spălat, nici de soare!" „Noul mers al trenurilor!"

Două şiruri de maşini întretăiau Calea Victoriei, prin Bulevardul Elisabeta. Vuietul greoiu al tramvaielor gata de sosire, iar dungile albite cari arătau mersul pietonilor, erau cu greu respectate de mulţimea grăbită. Prin mulţime se strecură o fată tânără şi drăguţă, care părea că se duce la o întâlnire, la care a întârziat. Intr'o mână ţinea o umbrelă, iar în cealaltă ţinea un sul de hârtie destul de gros. Il ţinea lipit de piept ca să nu i-l ude ploaia, şi des îl privea cu sclipiri pline de speranţă. După ce se opri puţin, trecu pe Calea Victoriei.

„Ce duduiţă frumoasă! Şi unde se duce duduiţa?" îi fluturară vorbe pe lângă ureche. Fata se grăbi şi mai mult, iar vorbele auzite o făcură să-şi încreţească fruntea. „Ia-mă şi pe mine sub umbreluţă!" auzi altă voce. „De ce eşti aşa de rea?".

Mașini tot mai grăbite, iar mulțimea părea că nici nu vrea să știe de ploaia rece care o pătrundea până la oase. Zâmbete vagi, preocupări senine sau întunecate, și toți mergeau repede, tot mai repede împreună cu gândurile lor.

In dreptul unei cofetării, fata se opri și privi la vitrina împodobită cu bomboane și torturi de ciocolată. Strânse sulul de hârtie mai tare, și după ce mâncă din ochi întreaga vitrină, o luă spre dreapta. Inima începu a-i bate mai cu putere, fața i se îmbujoră, iar de sub genele lungi și negre, ochii căpătară luciri tot mai aprinse. Gândul îi era la foile de hârtie îngrămădite în manuscrisul pe care îl ducea. De acolo aflase întreaga viață a mamei ei, care murise atunci când a născut-o. Și ce tânără murise! Nu avea decât șaptesprezece ani, tot atât cât avea și ea acum. Știa că Ana, eroina din manuscris, i-a fost mamă, pentrucă găsise un caiet în care era scris și iscălit de tatăl ei:

„Ana, scumpa mea soție.....Luiza, draga mea surioară, și tu tatăl meu.....Voi m'ați inspirat,..... amintirea voastră va rămâne nemuritoare".

Să vadă jucând pe scenă o artistă, care să se asemuiască cu mama ei! S'o vadă vorbind, mergând, retrăind întreaga viață de altădată! Să-i cunoască satul, locul în care ea s'a născut! Câtă fericire!

Dar de ce tatăl ei nu vroia să-și dea numele, când ar fi trebuit să se mândrească pentrucă scrisese o piesă de teatru așa de frumoasă? Și

de ce a învățat-o să spună că ea este secretara lui, o fată străină, plătită, care-i ajută la scris, nicidecum fiică?

Deodată firul gândurilor i se întrerupse, și fata se opri în fața unei clădiri mari și maiestoase. Văzu afișe colorate, lipite pe ziduri, și nu departe câteva mașini cari așteptau. Inima îi bătea cu putere și strânse și mai mult manuscrisul.

—Aici e teatrul X?..... întrebă ea, sfioasă, pe un băiat care ducea cu greu un coș acoperit.

— D'apoi nu-l vezi? Că nu era să fugă cogeamite clădirea! Intră pe ușa aceea, pe-acolo să cară toți.

Fata, închise umbrela și intră. Intuneric și murdar. Coti la dreapta, sui scări multe, apoi o luă la stânga, și se opri în fața unei uși, unde își dădu seama că mersul i se terminase. Un om de serviciu apăru și o întrebă pe cine caută?

— Caut pe Domnul Director al teatrului, răspunse fata, emoționată.

„Desigur că vrea și asta un ciolan de ros, cum a venit tot așa are să plece, se gândi ușierul, măsurând-o de sus până jos.

— Poți să intri! Stai și așteaptă, c'are să vină din moment în moment.

Fata intră, și rămase în picioare alături de un scaun mare și comod. Se simția stingherită și fără curaj. Privi vag în jurul ei, dar deocamdată nu deosebi nimic; apoi, încet, încet, totul i se defini. Un birou în mijlocul camerii,

câteva fotoliuri mari, vechi, de culoare verde, un coş pentru hârtii şi câteva tablouri cari reprezentau artiste. Una zâmbia, alta avea expresia tristă şi gândul dus, iar alta părea că ascunde o viaţă pe care nu voia s'o definească prin expresie. Toate erau frumoase. Privindu-le, fata se simţi într'o lume cu totul străină. Buze prea roşii, ochi încercuiţi cu negru, sprâncene arcuite şi surâsuri dictate.

„Nu trebue să uit că sunt secretară, aşa mi-a spus şi aşa trebue să fac", îşi zise ea, văzând cu frică uşa deschizându-se.

Un domn înalt, binefăcut, cu ţinuta elegantă, intră, şi după ce salută dând uşor din cap, se aşeză la birou.

— Bună ziua Domnule Director! zise fata, ţinând capul aplecat şi îmbujorându-se la faţă.

— Bună dimineaţa domnişoară! Cu ce ocazie pe la noi?

La vorbele spuse cu bunăvoinţă, fata căpătă puţin curaj, şi răspunse ridicându-şi privirea:

— Domnule Director, am adus un manuscris cu o piesă de teatru, şi dacă Dumneavoastră sunteţi bun s'o primiţi.....

— Cum să nu primim dela o domnişoară aşa de drăguţă!

Fata se îmbujoră şi mai mult, şi cu mâna tremurândă desfăcu hârtia care acoperea manuscrisul.

— Dacă piesa are să fie tot aşa de frumoasă ca şi autoarea.....

— Nu..... Domnule Director, n'am scris eu piesa; eu sunt numai secretara acelui care a scris-o.

— Da!..... Cu atât mai bine. Și cine e fericitul autor care are o secretară atât de simpatecă?

Câteva clipe fata nu răspunse, apoi încercând să-și ascundă un surîs, zise:

— Mi-a spus că vrea să rămână necunoscut.

„Directorul," se ridică dela birou, se apropie de fată, și după ce îi aruncă o privire pătimașă, luă manuscrisul și îl răsfoi.

— „Gama"..... Ce titlu interesant și original!

Zornăitul telefonului se auzi, și grăbit „d-l. director" puse receptorul la ureche.

„Da, da, sunt aici..... Se face sigur, am aranjat, fii fără grijă!..... Pe mâine seară. Da?..... Sărut mânușițele."

Apoi, se apropie din nou de fată, și luând-o de mână o întrebă:

— Și cum o cheamă pe d-ra secretară, sau ține să rămână și dumneaei anonimă?

— Nu..... pe mine mă chiamă Suzana.

— Ce nume frumos! Suzana.... Voiu citi piesa cu mult interes, și poți să-i comunici domnului autor necunoscut, că voiu avea o deosebită bunăvoință, dar c'o condiție: calitatea dumitale de secretară..... înțelegi, poate că va fi nevoie de unele instrucțiuni, nedumeriri din piesă, mai bine zis să mai vii pe aici, să mai stăm câte nițel de vorbă.

Suzana ridică ochii, și plină de bucurie îi întâlni pe ai „d-lui director"

— Am să vin, dacă are să-mi dea voie, spuse ea, cu un tremurat ușor în voce.

— Ce mânuță mică! urmă „d-l director", mângâindu-i mâna. Și ce gene lungi, cari țin în umbră niște ochi atât de frumoși! Imi plac secretarele cari nu-și văpsesc unghiile, asta se chiamă că se ocupă mult cu scrisul.

Sgomotul ușii îl întrerupse și ușierul Ghiță, intră.

— A venit artista dela Național și așteaptă jos în mașină, zise el, aruncând o privire plină de înțelesuri.

— Poftește-o imediat!

— Ce rău îmi pare d-ră secretară, mi-ar fi făcut plăcere să stau cât mai mult cu dumneata. La revedere, și nu uita să-i comunici d-lui autor, că voiu avea cea mai deosebită bunăvoință, dar cu condiția să mai vii pe aici.

Apoi, îi strânse mâna cu căldură, fără să audă vorbele pe cari Suzana le șopti.

— Sărut mânușițele! zise „d-l director", cu galanterie, schimbându-și subit rolul pe care îl jucase.

Inaltă, frumoasă, îmbrăcată cu o cochetărie desăvârșită, artista care fusese anunțată, intră, nebăgând în seamă pe Suzana, care plecase în acelaș timp.

— D-le secretar, zise ea, întinzându-i mâna, ca și cum i-ar fi făcut o deosebită cinste; —

condițiile directorului dumitale, nu-mi convin și nu le pot accepta. Dacă vrea să aibă artiști de seamă, trebuie să-i plătească bine, nu cu nimica toată. Și apoi am auzit că sunteți în pragul apusului, și înțelegi...

— A... nu! Nici vorbă de așa ceva! Se plictisește lumea să vadă aceiași artiști, fie ei oricât de buni, oamenilor le place variația, pentru asta D-l Director a apelat la D-voastră.

— Sub nici un motiv nu-mi pierd vremea, răspunse artista, hotărît. — Atunci când vrei să susții pe cei slabi, nu faci decât să pierzi, și crede-mă că eu n'am de unde pierde.

— Vrea să ne taie subvenția, urmă secretarul, — trei milioane e o sumă considerabilă. Pentru amorul artei, ați putea să ne dați concursul...

— Asta o făceam atunci când eram în Conservator, dar acum înțelegi, mai pretind și altceva. Sănătate! Sunt așa de grăbită...

* * *

Nu mai ploua. Cerul încerca să se însenineze, iar norii fumurii se adunau grămadă, goniți de razele soarelui. Repede în pasul mulțimii, Suzana mergea strălucind de bucurie. Nici nu băgase de seamă că uitase umbrela la teatru. Simția ceva, ceva nou în toată ființa ei. I se părea totul mai colorat, mai viu, pașii mai siguri, și ce frumoasă era strada; iar oamenii cari treceau pe lângă ea, cât erau de grăbiți! Toți mergeau atât de repede...

De unde se aşteptase să vadă un director hursuz, bătrân, şi care să-i vorbească luând-o de sus, sau chiar să nu-i primească manuscrisul, a găsit un director cu aşa de multă bunăvoinţă. .. Părea chiar bucuros că i l-a adus. Şi ce frumos şi mare e teatrul ... Dar fotografiile artistelor de prin pereţi ! Dacă se va juca piesa, de sigur că vor scăpa şi de sărăcie, a aşa de multă lume care se duce la teatru ...

Apoi, i se păru că vede cortina ridicându-se, iar pe scenă era o casă mică ţărănească şi mama ei mergea încet, încet, prin curtea plină de iarbă. Suzana simţi o emoţie profundă, şi nu mai băgă de seamă când trecu din nou pe lângă vitrina încărcată cu bomboane şi ciocolată. I se părea că visează un vis minunat, greu, un vis frumos. Vedea ochii mamei ei, cari nu plângeau, dar erau trişti, erau atât de trişti !

Citise manuscrisul fără de voia tatălui ei, îl citise şi recitise în nenumărate rânduri, dar înţelesese prea puţin din viaţa sbuciumată şi atât de scurtă a mamei ei. O vedea frumoasă, tânără, ca şi ea ; iar acei şaptesprezece ani de când murise, ea nu-i mai socotea. O iubea pentru tinereţea, pentru amintirea, pentru dragostea ei. Dar de ce tatăl ei nu i-a vorbit niciodată nimic ? De ce nu i-a spus c'a avut o mamă, care a murit atât de tânără ? De ce nu i-a spus dragostea, viaţa ei ; locul unde s'a născut, rudele pe care le are ?

„Dar unde mi-am lăsat umbrela ?" îşi zise Suzana, —băgând de seamă că nu mai are nimic în mână.

II

In sala pașilor pierduți lumea forfotea plină de griji și gânduri. Avocații mergeau grăbiți, ținând strâns gențile sub braț și aruncând sclipiri din ochi după vreunul pe care credeau că-l pot prinde de client. Alții vorbeau prin colțuri, făcând gesturi largi și încercând să-și încânte clienții prinși în mrejele lor, ca și muștele neștiutoare prinse în păinjinișul colțurilor întunecoase. Iar alții, treceau mândri și grăbiți fără să privească nici în dreapta, nici în stânga. Unii, avocați mai tineri, țineau mâinile în buzunare având la stânga lor vreo femeie sau vreun bărbat, care părea că se teme și de sprijinitorul lui, ca și de întreaga mulțime ce forfotea. Certuri, bătăi și tot felul de hoții îi adunase acolo. Aerul era viciat de părea încărcat cu microbii tuturor nelegiuirilor omenești ce le fluturau pe deasupra capetelor. Pe figura niciunuia nu vedeai liniștea sau curățenia sufletească. Toți erau certați cu legile și morala, și totuși, nimeni nu se credea întru nimic vinovat. A da o palmă unui vecin, din care cauză i-a ieșit un ochiu, a-i lua nevasta, hoții, toți aveau dreptate, adică credeau c'o au din plin.

Deodată, pe ușa deschisă larg, apăru un om cu mâinile încătușate în lanțuri. Alături de el, doi jandarmi voinici cu puștile la umăr, fereau lumea mai la o parte. Groaza îi cuprinse pe toți, uitând câteva clipe nevoile ce-i adunase. Poate,

că se vedeau și ei cu mâinele încătușate, sau îmbrăcați în haine cenușii cu dungi negre întunecate. Intr'un colț mai retras, o domnișoară nerăbdătoare, aștepta. Se uita la oamenii cari mișunau în jurul ei, dar ea părea că nu caută și nici nu aștepta pe nimeni dintre acei cari forfoteau pe lângă ea. Deodată, figura i se înseninâ și zâmbi. Un tânăr se apropie, se luară la braț și plecară tăcuți, având aerul că știu mai dinainte unde trebuiau să se ducă.

Prin mulțime trecu grăbit un domn. Era Sorin Manoilescu, funcționar la tribunal. Inalt, slab, cu o barbă mică aproape sură, cu ochii întunecați, se uită în dreapta, în stânga, apoi se întoarse înapoi și intră pe ușa mare pe care o închise cu greu. Trecu prin câteva săli, și intră din nou într'o încăpere mică și întunecoasă. In mijlocul camerii era un birou la care scria un funcționar. Și aici ca și în sala pașilor pierduți aerul era îmbâcsit. Sorin Manoilescu stătu pe scaunul care părea că-l așteaptă, și începu a scrie. Scria mărunt și repede. Din când în când înălța capul, iar pe figura palidă i se citea mai multă neliniște ca altădată. Făcu o pată mare de cerneală, încercă s'o șteargă, dar apăsând prea tare rupse hârtia. Un domn străin intră și salută grațios pe funcționarul ce scria la acelaș birou. Ii făcu un semn din ochi și dintr'o mișcare, îi strecură în palmă o monedă de o sută de lei. Acesta înclină din cap, zâmbi, și îi dădu un act pe care i-l ceruse cu o zi mai

înainte. Era a treia sută pe care funcționarul o încasa în acea zi. Sorin se prefăcu că nu-l vede, rupse foaia de hârtie pe care o pătase cu cerneală, și își zice în gând: „Muncesc pentru salarul meu, dar ca să jăcmănesc oamenii și să nu-mi fac datoria decât atunci când îmi ung palma cu suta de lei, asta n'o fac!"

O femeie intră, și aduse un serviciu cu cafele și pahare cu apă rece. Mirosul cafelei îl făcu să ridice capul și să respire cu poftă, dar nici cafelele, nici apa nu erau pentru el. Se strânse și mi mult pe scaunul pe care stătea și cu ochii pironiți pe un act ce părea că-l citește, gândurile i se duseră în altă parte. I se părea că vede pe fiica lui Suzana, care mergea prin ploaie, ținând strâns în mână un manuscris. „Timidă și neștiutoare cum e, poate va atrage atenția", își zise el având fața tot mai întunecată. „Este atâta îndrăzneală și obrăsnicie în ziua de azi... Iar faptul că va spune că este secretară, un autor care are secretară! Precum și faptul că nu-mi dau numele, sunt trei puncte cari vor atâța curiozitatea și poate îmi vor citi piesa". Apoi, se uită la ceas și din ce în ce mai emoționat, calculă timpul cât credea că fiica lui a stat de vorbă cu directorul teatrului. Colegul dela birou îi observă neliniștea, dar nu-l întrebă nimic, se mulțumi numai să gândească. Nu-l simpatiza, din cauza privirilor răutăcioase pe cari i le arunca, atunci când îl vedea că ia bani dela acei pe cari îi servia. „Ca să mânânc odată pe zi, și să port vechituri

ca el, asta n'o fac! Am nevastă cu pretenții, cu ce s'o țin? Câștig trei, patru sute pe zi peste leafă, și nu dau o hârtie până nu-mi plătesc, măcar să-i ia mama dracului".

Sorin se simția tot mai neliniștit, și cu greu putea să-și mai ascundă imaginile ce îl torturau. Să-i spună gândurile lui, camaradului cu care lucra zilnic împreună? Să-i spună că el, umilul, desbrăcatul, a trimis o piesă la teatru, de sigur că l-ar fi făcut nebun. Cunoștea prea bine invidia oamenilor și știa că tovarășul nu-ți permite niciodată să te ridici mai sus decât el. Și apoi era atât de sărac! Nu făcea învârteli ca să câștige bani peste leafă și să aibă cu ce petrece împreună cu prietenii, se închidea numai în el, și numai el își era unicul tovarăș de toate zilele. Și nici pentru fiica lui Suzana, Sorin nu exista prea mult. Poate că moștenise vreo boală dela tatăl său, care murise nebun, sau cine știe ce alt avânt sufletesc îl făcea să nu simtă pentru fiica lui, aceea ce ar fi trebuit să simtă. Ii vorbia rar, cuvinte reci, fără sens; iar sărbătoarea când nu avea bani cu cari să se ducă în oraș, sta singur închis în camera lui, și de multe ori nu-i adresa niciun cuvânt. Trăia cu trecutul și trăia cu imaginile pe cari și le creia singur. Dar nu odată singurătatea îi făcuse rău. Un rău de care se simția torturat, plictisit de viață, și atunci ar fi dat totul pentru un prieten, sau un tovarăș. Vedea imaginele închipuirei lui, prea vii; le vedea mișcându-se, vorbind, și-i era frică

de ele; câteodată îl înspăimântau chiar. De multe ori își vedea soția care îi murise. O vedea la el, aproape, tot mai aproape. Ii simțea carnea, căldura, mișcările, și pe ea întreagă. Intr'o noapte i s'a părut c'o vede atât de vie, încât a sărit din pat aproape nebun de spaimă. A doua zi a încercat să fie mai blând cu fiica lui, să-și apropie sufletul de tată, dar i-a fost peste putință. S'a uitat la ea, și când i-a văzut mișcările, fața, corpul, și când a auzit-o vorbind, i s'a părut că este soția lui, și a fugit și mai îngrozit. Altădată a văzut pe mica Luiza, surioara lui, care avea numai șase ani când a pierdut-o. A venit la el, iar cu mânuțele l-a prins de după gât. A văzut-o atât de aproape, și i-a vorbit atât de clar... A doua zi s'a gândit că ar fi bine să se ducă la un doctor, căruia să-i spună toate viziunile ce le are, dar i-a fost frică. Ce ar fi putut zice un doctor, unui om care vede ce nu există și care aude vorbe ce nu se spun?

Și în acea zi Sorin era torturat de închipuiri prea vii și de gânduri răzlețe, pe cari nu și le putea îndepărta. Vedea pe directorul teatrului răsfoindu-i manuscrisul, apoi citindu-i piesa tot mai atent. Pe figură îi citea uimirea, plăcerea și satisfacția ce îl cuprinsese. Apoi, vedea pe Ana, fosta lui soție. Era frumoasă și tânără. O frumusețe cum de atunci n'a mai întâlnit. Fără fard, fără unghii vărsite, fără coloritul buzelor și fără suflet fals. „Dar unde va găsi direc-

torul o artistă care să-i poată reda blândețea ei, dragostea, sufletul ei?"

— Domnule Manoilescu! Domnule! îl strigă pentru a doua oară, un om de serviciu, care intrase. — Vă poftește D-l Președinte, vă roagă să veniți imediat.

Sorin se ridică. Palid, obosit de parc'ar fi fost alungat dintr'o lume de departe, plecă la șeful său.

— Ești zăpăcit domnule? Niciodată nu-mi dai la timp ceea ce'ți cer. Bagă de seamă, că pentru viitorul buget se mai reduc dintre funcționarii cari nu mai sunt de folos, adică dintre acei cari nu-și fac datoria!"

Fără să răspundă niciun cuvânt, și cu gândurile și mai întunecate, Sorin se întoarse în biroul în care lucra. Se ghemui pe scaun și cu mâna trenurândă, mototoli o foaie de hârtie pătată de cerneală.

„O nebunie, sau o himeră, ce m'a făcut să trimit piesa la teatru? Oamenii, omenirea întreagă de ce nu pot s'o sfărâm într'un pumn? De ce nu sunt o plantă, un pom, un lemn care să ardă în foc și care să nu simtă nimic?"

Apoi, își aruncă privirea spre fereastră. Acum vorbele aspre ale șefului, nu-i mai țiuiau în auz, și i se păru că vede din nou pe fiica lui. O văzu dând manuscrisul directorului și plecând dela teatru. Mergea repede pe strada înțesată de lume. Nu mai ploua. Cerul se înseninase, iar soarele strălucea atât de viu!... Niciodată nu

strălucise astfel. Vedea flori multe, înșirate în coșuri pline, și toată omenirea i se păru că zâmbește. Sorin își întoarse privirea dela fereastră și se uită la hârtiile ce erau pe birou. Trebuia să lucreze, să lase la o parte și răzvrătirea și toate gândurile ce îl torturau. Avea nevoie de pâine, de haine, și avea nevoie să trăiască și el și fiica lui.

„Nu, nu se poate!" își zise el, aproape șoptind. „Văd, simt, trăiesc. Trăiesc realitatea, care nu se poate să nu se întâmple, să nu existe. Micimea vieții care mă înconjoară... acești oameni de lut, pe cari îi mișcă niște mașini de ici până colo, aceștia nu sunt decât umbrele vieții mele. Iar ei... pe mine... nu trebue să mă întunece niciodată!

III

Ziua de lucru dela tribunal se terminase, și Sorin închise cel din urmă saltarul biroului, și plecă. Cu mâinele adâncite în buzunare, cu pălăria pusă până pe urechi și ținând capul aplecat, mergea grăbit prin mulțime. Ochii îi sclipeau, dar fața palidă și slăbită arăta că-i era foame, o foame pe care niciodată nu și-o putea sătura. Îi era foame de tot ce era în jurul lui și de tot ce întâlnea în cale. De-o hrană îndestulătoare, de un cuvânt bun, de-o haină călduroasă și de-o mângâiere. Luminele electrice prin cari trecea, păreau că-l orbesc și nu-l mulțumeau întru ni-

mic. Trecea nepăsător și rece, pe lângă prăvăliile încărcate cu tot ce era bun de mâncat, pe lângă magazinele ale căror vitrine erau încărcate cu haine groase, dar nimic nu-l interesa, pentrucă știa bine că el n'are bani cu ce să cumpere. Femei frumoase, fete drăguțe, lux, dragoste și lumină. Totul i se părea fără viață și fără niciun sens.

Apoi, trecu pe lângă un teatru, și îl văzu luminat și cu afișe mari, cari anunțau reprezentația. Câteva automobile erau oprite nu departe de intrare, ceeace arăta că era destul de târziu. Un tremurat nervos îl cuprinse, și trecu grăbit ca să nu-l opriască gândurile în loc. Totuși, o durere vie, o durere și mai covârșitoare i se citea pe față. Atunci ar fi vrut ca toată mulțimea cari mișuna pe lângă el, să nu mai existe. Iar el să fie departe, într'un pustiu unde să nu fie niciun om, nimic, nimic; numai natura să înlocuiască totul. Un pustiu fără de flori, fără iarbă, și nici cerul senin și albastru să nu-l mai vadă.

Luminile străzii începură a se zări, iar Sorin mergea mai încet. Obosise. Era obosit de mers, de foame, și era obosit de anii grei ce i se scurseseră. Cerul era senin, iar lumina stelelor lupta cu greu ca să străbată pământul luminat fals și aţâţător. Femei tinere, bătrâni și copii, alergau aproape, trecând pe lângă el. „De ce aleargă, și ce caută fiecare atât de grăbit? Oare ei nu știu că bunurile pământești, nu sunt pentru acei umili și flămânzi!"

Apoi, se gândi din nou că încredințase fiicei lui să ducă manuscrisul la teatru. „Dacă l-a pierdut?" își zise el înspăimântat și grăbind pașii. „Dacă i l-a luat cineva? Cu nesimțirea care o caracterizează..... Pentru ea viața nu este decât ca o foaie de hârtie pe care o întorci de pe o parte pe alta, și atât. Fără nimic în gândul ei, fără nicio undă de lumină, fie bună sau rea. Sunt oameni șterși, cărora viața nu le dă nimic, nici bun, nici rău, nicio frământare. Și cine știe dacă ei nu sunt mai fericiți! Ei, cari străbat viața ca și fulgii cari poposesc oriunde întâmplarea îi aruncă".

Sorin își crescuse fiica cu mult greu. Un mototol de carne care cerea hrană și dreptul la viață. Plângea, țipa, și ochișorii ei negri de multe ori se închideau în roua lacrimilor nesecate; iar gurița, i se strângea flămândă și lipsită de sânul mamei. Nici cânt de leagăn și nici rugăciuni de seară, nimic, nimic! Suzana a crescut fără de nicio mângâiere. Când tatăl ei pleca la tribunal, o lăsa în seama unei bătrâne, bătrâna o lăsa unui copil, iar copilul o trecea cățelului, care-i era cel mai devotat prieten. Când plângea, cățelul îi mângâia obrazul cu limba, iar laba și-o ținea mereu pe mânuța ei.

Când Suzana s'a făcut măricică, atunci când avea șapte ani, tatăl ei a dat-o la școală. Dar și aici trăia greu. Părea a fi copilul nimănui. Nimeni nu avea grijă dacă pantofiorii îi mai țineau, sau dacă iarna îi străbătea prin haina

ei prea subțire. Tremura și își ascundea orice durere și lipsă, numai în ea. Cu cine ar fi putut să vorbească și să-i spună cât îi era de frig, foame, sau că nu avea cele de trebuință? Și colegele de școală o ocoleau pentrucă nu era îndrăzneață; nu râdea, nu se bătea și nu se certa niciodată cu nimeni. Când Suzana a trecut la liceu, i-a fost și mai greu. Aici avea mai multe colege și mai multe profesoare, și toate îi cereau aceea ce ea nu putea să dea. Ea simția nevoie de soare, de lumină, de câmp și de libertate. Vroia aer, aer mult, să alerge în voie și să fie stăpână pe sufletul ei micuț, pe gândul și pe toate mișcările ei. Când vedea un pom, se uita cu atâta nesaț la el, de parc'ar fi vrut să-i culeagă toate frunzele, toată frumusețea. Câteva fire de iarbă, o floare, o atrăgeau, iar nu banca și vorbele mereu aspre ale profesoarelor. Niciodată n-a văzut pe fața niciuneia, un zâmbet sau o mijire de dragoste. Numai vorbe poruncitoare și aspre, și la școală și acasă. Și toți i se păreau străini de ea și de sufletul ei.

După ce a terminat trei clase de liceu, toamna când trebuia să se ducă din nou la școală, tatăl ei i-a spus: „N'am cu ce să te dau să urmezi mai departe, de altfel văd că nici nu prea îți place cartea. De acum încolo te vei ocupa de gospodărie și atât vei face." Altceva nu i-a spus nimic, niciun cuvânt. Atunci Suzana a simțit că pentru ea s'a terminat ceva. Ceva aproape ca și viața. Dar n'a plâns și nici n'a

spus n im[illegible] ui ei. Ce putea ea să răspundă vorbelor lui hotărîtoare, când ea era atât de slabă şi atât de micuţă? Dar de ce îi părea atât de rău, când ea nu iubise nici colegele şi nici profesoarele? Şi-a închis sufletul, de parcă şi-ar fi pus peste el o piatră mare, grea, şi pe care niciodată nimeni, să n'o mai poată ridica. Făcea gospodărie, adică fierbea o oală cu mâncare, punea lucrurile cu rost pe la locurile lor, sau ştergea praful adus de pe zidurile şi străzile Bucureştiului. Zilele treceau ca şi lunile, ca şi anii, şi se obişnuise şi ea să fie nu un om, o fiinţă vie, ci o maşină care merge de ici până colo, şi atât. Sau un sloiu de ghiaţă care a uitat să mai ştie de primăvară, de vară, de flori înflorite, sau să ştie că mai sunt şi fiinţe pentru cari nu poate fi numai iarnă.

Sorin se apropie de casă. Pe faţă i se citea o rază de lumină, iar din mişcări i se arăta nerăbdarea. Oboseala ca şi foamea le uitase aproape, şi acum mergea mai grăbit şi cu paşii mai siguri. Oamenii erau tot mai rari, iar trotuarul tot mai prost. Case cari se construiau, cărămizi, lemnărie şi pietrişul îngrămădit pe trotuar, îi împiedecau mersul. Gunoaie, dărămături, câini, oameni fără căpătâi, cerşetori, şi întreaga strălucire şi lux care-l orbise cu un sfert de oră mai înainte, acum nu mai era. I se părea că tot ceeace văzuse, fusese o imagină ca o pânză într'un film de cinematograf. Coti la dreapta şi ajunse acasă. Urcă toate patru etajele ce le

avea până la micul apartament pe care'l locuia, descuie și intră. Apoi, făcu lumină. Dintr'o privire cuprinse toată sărăcia camerii. Un pat, un scaun și o masă. Iar într'un colț erau un cuier cu haine ce părea că doarme.

„De ce oamenii și-au făcut case suprapuse, când pământul este atât de mare? Și de ce s'a adunat în București, începând cu mine, o populație atât de numeroasă, încât viața a ajuns o luptă aprigă pentru pâine și pentru orice zădărnicie? Oare pământul ca și oamenii nu sunt pretutindeni aceeași?"

Apoi, își aținti privirea pe un tablou din perete, ce reprezenta o casă țărănească. Tabloul era pictat de un cunoscător în arta picturii, și nu se potrivea de loc cu restul mobilei. O mână de artist îi dăduse și culoare și viață. Casa părea că trăiește, iar apusul soarelui își revărsase din plin razele aurii. Acoperișul era de stuf, iar ferestrele mici, mărginite cu albastru, reeșiau și mai vii din coloritul alb al pereților. O prispă lată se întindea în dreptul ușii, pe care părea că o mână dinăuntru o închisese. Iar curtea mică era plină de verdeață și flori.

Sorin sta cu privirea țintă spre tablou, și simția o lipsă de energie care-l cuprindea tot mai mult. „De ce sunt așa fără de curaj, și parcă mi-e frică să mă duc s'o întreb ce-a făcut cu manuscrisul?"

Apoi, se ridică cu greu și trecu în camera fiicei lui. Când fu în fața ei, o privi ca pe-o străină și o întrebă :

— Ai fost la teatru? Ai dat manuscrisul, directorului?

— Da, l-am dat.

— Și ce ți-a spus?

— A zis că-i pare bine că i l-am adus, și că-l va citi.

Sorin simți ceva cald prin tot corpul, apoi urmă:

— Cred că n'ai uitat să-i spui că-mi ești secretară?

— Nu, n'am uitat.

— Altceva ți-a mai spus?

— Da, mi-a zis să mai mă duc pe acolo, ca să-i explic piesa.

— Să te duci, dacă trebue.

— Este ceva de mâncare?

— Numai pentru ceai, brânza s'a isprăvit.

Suzana prepară ceaiul, apoi tăcuți se așezară la masă. Sorbeau încet, încet, ca să le țină cât mai mult hrana simplă și neîndestulătoare. Din când în când Sorin privea spre fiica lui. O vedea stând cu capul aplecat și uitându-se la fiecare firimitură de pâine ce o băga în gură. I se părea mai vie, mai frumoasă. O vedea pură, candidă, așa cum fusese altădată și soția lui.

— Când vei avea timp, îi zise privind-o cât mai mult, — să cauți în saltarul mesii, acolo am copia manuscrisului. Poți s'o citești, ca să știi ce să răspunzi atunci când te va întreba.

Suzana se îmbujoră la față. De când citise ea și copia și manuscrisul!

— Bagă de seamă, urmă Sorin, — că tot ce am scris acolo, e mai mult o închipuire, şi prea puţin adevăr. Viaţa şi împrejurările te duc de multe ori pe căi pe cari niciodată n'ar trebui să le păşeşti; dar destinul, e cărarea pe care orice om o urmează fără de voia lui.

Apoi, nu mai vorbi. Faţa i se întunecă tot mai mult, iar fruntea i se brăzdă de o dungă care-i arăta întreg sbuciumul sufletesc. Vedea tot mai vii ochii strălucitori ai Suzanei, iar obrajii roz, coloraţi, erau aşa cum nu-i văzuse niciodată. Şi ce gene lungi avea..... Tot aşa cum le avusese şi soţia lui.

Brusc, Sorin se ridică dela masă.

— Noapte bună, spuse el împingând masa, ca să poată ieşi cât mai repede.

* * *

După plecarea tatălui său, Suzana rămase nemişcată pe scaun. Se aşteptase la puţină bucurie, la o vorbă spusă mai altfel; credea că îngheţul ar fi trebuit să se topiască, dar nimic, nimic, n'a văzut. Se ridică dela masă şi începu să spele ceştile. Ceştile se atingeau una de alta şi în clănţănitul lor, simţia că ceva îi atingea sufletul.

„Mai mult s'a bucurat „d-l director", îşi zise ea, spălând mereu ceştile, de parc'ar fi vrut să le ia florile colorate ce erau pe ele. Apoi, îşi aminti şi de vorbele bune, blânde, ce i le spusese, şi de mâna lui caldă cu care i-o mângâiase pe a ei.

Acum Suzana terminase tot ce avea de făcut, și niciun cuvânt, nimic, nimic, nu avea cu cine să vorbiască. Se uita la plita mică cu două ochiuri, la masa acoperită cu hârtie, și la patul strâmt și scurt în care dormia. Apoi, văzu ceasul deșteptător care arăta aproape zece, oră la care trebuia să stingă lumina și să se culce. Îi era urît. Simția urîtul și pustiul din jurul ei, mai mult ca altădată. Vroia să vorbească, să râdă și să povestească tot ce-a văzut și a auzit în ziua aceea atât de frumoasă pentru ea. Ca să te duci la un teatru așa de mare, să vorbești cu un director, și care să te primească cu atâta bunăvoință..... I se părea ca un soare care i-a luminat întreg întunericul vieții.

Se desbrăcă și se sui în așternut. Trase pătura sus, până peste umeri și se sgribuli ca să se încălzească. Dar patul era atât de rece și atât de micuț, pentru ea care crescuse mult, de când fusese cumpărat!

Inchise ochii cu gândul să doarmă, dar acum vedea și mai în voie sala mare dela teatru și pe „d-l director," care-i vorbea blând și cu bunăvoință: „Imi pare bine că mi-ai adus piesa, dacă va fi tot așa de frumoasă ca și autoarea....."

Scoase mâinele peste pătură și se desveli. Prin întunericul nopții, nu i se vedeau nici obrajii roz, și nici buzele care-i zâmbeau. Părea o floare luminată de o rază a nopții, trimisă de departe printre geamurile ferestrei.

„Mâine, mă duc să-mi iau umbrela dela teatru" îşi zise Suzana, trăgând din nou pătura peste umeri.

IV

A doua zi cerul era senin. Oamenii cari mişunau pe străzile Bucureştiului, păreau mai înviorați şi mai fără de griji. Pe multe fețe se vedeau zâmbete de mulțumire şi de dragoste. Un domn înalt, distins, cu înfățişarea mândră, trecut de prima tinerețe, mergea prin mulțime. „Ca să-mi taie subvenția !...." îşi zise el cunoscându-i-se pe față, întreaga povară a gândurilor. „Trei milioane, acum pe criza asta, când teatrul este în ficcare seară aproape gol....."

Deodată un cunoscut îl opri. Işi strânseră mâinele cu prietenie, apoi plecară împreună frământați de aceleaşi idei.

— Dragul meu, mizerie curată ! — spuse cel dintâi, — dacă 'mi taie subvenția m'au desființat. Pe cele mai frumoase artiste le-am trimis să intervină, dar parcă-s bătuți la cap. Auzi pretenție, îmi impune să joc o piesă românească. S'au jucat în cursul săptămânei trecute, şapte piese ungureşti, şi am fost atacați de presă.

— Cunosc cazul, dar n'a fost decât o coincidență.

— Am avut anul trecut câteva, dar nici nu le-am citit; e un risc la care n'am curaj. Altceva când prezinți o piesă jucată în străinătate, cu

renume..... și totuși, și din astea câte au căzut! Cinematograful ne-a mâncat de vii.

— Eu nu cred că cinematograful este cauza crizei teatrului, răspunse domnul care-l întovărășia. — Teatrul rămâne teatru, și cinematograful e cu totul altceva. Sunt convins că alta este cauza.

— Sărăcia, mizeria, vrei să zici?

— Nu. Pentrucă Românul când are gust să petreacă, nu-l împiedică nimic, scoate bani și din piatră. Tu n'ai băgat de seamnă că dela un timp, aproape toate piesele străine sunt proaste? Autorii buni, nu mai scriu teatru, scriu romane, pentrucă se câștigă mai mult și mai sigur cu romanele; iar comediile ușoare pe cari le tot jucați, n'au miez, nu te fac să râzi, și s'a plictisit lumea de ele. Și apoi pentru comedie trebuiesc autori născuți, nu făcuți, și artiști la fel. Un artist bun pentru dramă, vreau să zic în afară de rari excepții, la comedie nu face două parale. C'o fi în bună parte vinovat și cinematograful, sau sărăcia, nu zic ba; dar adevărata cauză e aceea pe care ți-o spun eu.

— Dar unde să găsesc piese românești, cari să-mi garanteze că nu arunc banii pe fereastră? Totuși, trebue să 'ncerc..... altfel m'am dus de râpă. Și ca să'nchid teatru, aș înnebuni!

— Dragul meu, urmă prietenul, — ar trebui să ai în vedere și următorul fapt. Acum nu mai vine la teatru lumea de altădată, adică boierii și dacă vin sunt prea puțini; roata lumii i-a

dat la fund. Acum s'a ridicat o lume nouă, mica burghezime, iar tu trebuie să te dai după ei.

Imi pare rău că te părăsesc, la nouă am consiliu. La revedere şi nu dispera.

Se despărţiră. Unul plecă înainte, iar directorul teatrului traversă Calea Victoriei spre dreapta. Mergea incet şi părea că ceea ce-i spusese prietenul, îi făcuse o deosebită impresie. „Trebue să încerc!" îşi zise, încreţindu-şi fruntea. „Dar unde să găsesc piese româneşti pe gustul publicului? Oamenii vin să râdă, să se distreze; iar artiştii chinuiţi de foame în loc să râdă, rânjesc. Cine mai poate ţine frâul artei şi nu-i dă drumul să sboare în neant, acolo de unde a venit?

Curând ajunse la teatru. Intră fără să răspundă la salutul respectuos al câtorva oameni de serviciu, apoi urcă grăbit scările şi ajunse în biroul de primire. Aici se opri puţin să-şi adune şi gândurile şi curajul.

— Ce mai e nou Jane? întrebă, adresându-se secretarului dela birou, care atunci când îl văzu, se ridică imediat.

— Nimic, D-le Director. A fost ieri D-na... artista dela Naţional, şi a spus că sub niciun motiv nu-şi pierde timpul cu noi. Cred c'ar fi mai nimerit să ne lipsim de concursul ei, nu s'a încasat aproape nimic. De unde să-i plătim?

— Dacă-i aşa, o lăsăm în pace, zise directorul, enervat. — Voiu încerca altceva. Deocamdată mă interesează să nu ne taie subvenţia; înţelegi, trei milioane....

Ce-i cu manuscrisul ăsta, „Gama"...? Cine l-a adus?

— A venit ieri o fată cu el, zicea că e secretara autorului, dar care autor nu vrea să-şi dea numele. Pe secretară o cheamă Suzana, atât mi-a spus. Cine ştie ce prostie mai e şi piesa asta, completă d-l secretar Jan, privind manuscrisul cu ironie. — O ţin o lună în saltar, apoi i-o dau înapoi, aşa cum fac de obiceiu.

— Ştii că suntem obligaţi să jucăm o piesă românească zise directorul, privind manuscrisul cu neîncredere. — Şi zici că fata care ţi l-a adus, e secretara autorului?

— Da, aşa mi-a spus. Şi era aşa de stângace, de parcă venise de pe altă lume.

— Autor anonim, cu secretară... Voi încerca să-l citesc... altfel trebue să ne facem bagajele. Uitasem să-ţi spun. Du-te până la casă şi adu-mi socoteala exactă.

D-l secretar Jan, plecă, iar directorul rămase singur. Răsfoi manuscrisul şi gândurile i se duseră vag, ca o amintire ştearsă, la timpurile de altădată. Atunci reprezentaţiile începeau cu casa închisă, şi de multe ori avea discuţii neplăcute cu persoanele cărora nu mai avea de unde le vinde bilete: „Bine, dragă; de ce n'ai venit la timp? sau: Doamnă, îmi pare rău, dar n'am nicio posibilitate de a vă satisface dorinţa, nu mai am niciun loc liber".

Atunci simţia că era cu adevărat director de teatru. Stăpânea o lume care era a lui, o lume

pe care o răsfăța, sau o chinuia după plac. Iar acum, totul i se părea un castel de cărți, o jucărie, pe care dac'ar fi atins-o cu un deget, s'ar fi prăbușit. Seara, când se închidea în camera mică unde locuia, și când își făcea socotelele ca să vadă din ce va plăti artiștii, secretarul, oamenii de serviciu, atunci știa bine că noaptea îi era o noapte albă.

Lăsând gândurile să-i treacă odată cu imaginile, directorul își pironi ochii pe una dintre paginile manuscrisului, și începu a citi:

Actul al doilea.

Un salon pentru dans. Scaune, mesuțe și un pian într'un colț. Câteva etajere cu flori, oglinzi și tablouri; iar lumina electrică avea reflexe roz.

Scena întâi.

Ana îmbrăcată într'o rochie neagră, cu un șorț alb, cu cozile strâns legate pe cap, sta lângă o etajeră cu flori, potrivindu-le. Paul intră, o vede, și se apropie de ea. Câteva clipe se privesc emoționați, apoi se îmbrățișează.

Paul. O săptămână cât n'ai fost aici, cât am suferit! Mi se părea totul un deșert fără margini. Te căutam cu gândul și te așteptam în fiecare clipă să vii. De când știu că iubirea noastră... nu mai pot trăi singur, fără să fii aici, să te văd și să te simt în orice clipă. Cât am suferit! Mi se părea că sunt un criminal. Eram

să fug după tine, să te opresc și să te aduc înapoi, Scumpa mea Ana! (o îmbrățișează).

Tu nu știi câtă durere am simțit. Să nu-mi spui c'ai făcut ceva, n'aș putea suporta. S'a născut în mine un sentiment, nici eu nu-mi dau seama cum. Mi se pare... că acum sunt cu adevărat un om, un bărbat. Am o duioșie în suflet, în toată ființa mea! (lasă capul în jos și vorbește mai rar și mai încet).

Și eu... te-am îndemnat la crimă... Cu câtă ușurință! (privește trist spre flori). Florile acestea, mi se pare că sunt... florile visului meu cernit".

—D-le Director, spuse secretarul intrând, și întrerupându-l din citit,—e atât de slabă vânzarea... aproape nimic nu s'a făcut. E un dezastru, rândul trecut tot s'a vândut ceva, dar acum...

— Bine, bine! răspunse directorul, cu fața întunecată. — Voiu scade atât personalul cât și lefurile, la jumătate. Am hotărît. Să iai măsurile în consecință, manuscrisul „Gama", îl iau cu mine.

Apoi, ca și cum i-ar fi făcut rău, să mai vadă sau să mai vorbească cu cineva, directorul plecă aproape fugind.

* * *

„Și ăsta vrea să ne radă... Crede că-i va merge!" își zise secretarul, luându-i locul la birou. Au să plece toți, cine va mai șterge praful? Eu... artiștii..."

Apoi, rămase privind pereții împestriţaţi cu tablouri. „Ce timpuri fericite, când jucam la Naţional! Dar şi de acolo ne-au ras tot la jumătate, au rămas numai acei cu... bileţele." Zâmbi amar şi aruncându-şi ochii într'un colţ al camerii, văzu o umbrelă mlcă şi veche. Hm! .. Şi-a uitat umbrela, semn bun, de sigur că va veni să şi-o ia înapoi. Nu era rău. Puţină distracţie, aşa, ca să-mi mai treacă de urât. S'o ia dracu de viaţă, dacă nici de-un chef nu-ţi rămâne. Şi când te gândeşti că ieri fusei director... adică aşa m'a numit ea, doar nu eram prost să-i spun că nu sunt decât un pârlit de secretar. Parcă directorul e mare lucru. Zău dac'aş vrea să-i fiu în piele! Nici n'o fi-având ce mânca, s'a'ngălbenit ca un dovleac. Criza, criza-i mare pacoste pe capul omenirii.

— Domnule, spuse uşierul intrând, — a venit domnişoara care-a fost ieri, şi întreabă de D-l Director.

— Ascultă Ghiţă, să ştii că pentru fata asta, sunt director, ai înţeles? Poţi s'o chemi.

— Eu să nu'nţeleg!

Imediat uşierul ieşi, şi după câteva minute Suzana intră. Salută adânc uşor din cap, iar mersul îi era mai sigur. Părul negru, buzele roşii, ochii strălucitori încercuiţi cu gene lungi, şi întreaga-i înfăţişare tinerească, îl făcu pe „d-l director", să uite criza.

— Bună dimineaţa domnişoară, zise el, fră-

mântându-şi buzele. — Vă aşteptam şi eu şi umbreluţa.

Suzana aplecă ochii şi se îmbujoră la faţă. Era emoţionată. O emoţie caldă, plăcută, pornită din naivitatea tinereţii ei.

— Vă rog să nu vă supăraţi, „D-le Director", spuse ea, vorbind aproape în şoaptă, — dar fără de voia mea am uitat-o.

— Nicidecum domnişoară secretară, nu pot să fiu decât bucuros, că umbreluţa te-a adus atât de curând la mine.

Apoi, urmă privind-o tot mai insistent.

— M'am uitat prin manuscris, şi cred că e ceva strașnic! Imediat l'am dat comitetului de lectură ca să-şi dea avizul, aşa e regula la teatru. Cât despre mine niciodată n'aşi refuza o piesă, pe care mi-o aduce o pereche de ochi aşa de frumoşi şi o guriţă atât de dulce.

Ia loc te rog, aici cât mai aproape . . . Cred că d-l autor s'a bucurat când i-ai comunicat dorinţa mea, adică să mai vii din când în când şi să stăm câte niţeluş de vorbă.

Suzana se aşează pe marginea scaunului care îi fusese oferit. Ţinea ochii aplecaţi, iar inima aproape încetase de a-i bate.

— Ce mânuţă mică şi albă! îi zise „d-l director", luându-i mâna şi mângâindu-i-o.

Atingerea caldă şi plăcută, o făcu pe Suzana să simtă un fior care-i îmbujoră şi mai mult faţa.

— Toată ziua scrii? urmă „d-l director", desbrăcând-o cu privirea.

— Nu, nu scriu toată ziua.

— Atunci cu ce te ocupi în timpul liber?

— Cu gospodăria . . .

— A. . . d-l autor are și gospodărie! E căsătorit, sau e văduv?

Câteva clipe Suzana nu răspunse, apoi zise:

— Nu e... căsătorit ....

— Atunci de sigur că te iubește tare mult. O fată așa de drăguță și așa de tânără!

Și de când stai împreună cu d-l autor? Nu te superi că te întreb, dar așa e datoria noastră, trebue să fim inițiați cu viața autorilor, pentru publicitate. . . .

— Stau de mult, răspunse Suzana, ascunzându-și un surâs.

— Dar domnișoara secretară, îl iubește pe d-l autor?

— . . .Da.

— Dar pe „d-l director', dacă i-ar juca piesa, l-ar iubi puțintel?

Un semn afirmativ fu răspunsul Suzanei.

— Când pui în scenă o piesă nouă, urmă „d-l director", vorbind cam apăsat, — întotdeauna riști; gustul publicului e un fel de loterie. Și atunci când cunoști autorul e mult mai ușor, acum însă voiu apela la concursul d-rei secretare.

Apoi, trase scaunul tot mai aproape, până când i se lipiră genunchii de genunchii Suzanei.

— Poți să-mi povestești niței, cam ce fac și ce sunt eroii din piesă? Sunt boieri veritabili, sau producție de după războiu?

— Da, sunt boieri veritabili, răspunse Suzana, neştiind ce să spună.

— Imi pare tare bine. Dar ce fac şi cum se'nvârtesc?

— Cheltuiesc mai mult decât au, şi la urmă el... înnebuneşte.

— Atunci sunt boieri veritabili, zise „d-l director", râzând. — Şi altceva ce mai fac? Aşa niţică dragoste este pe acolo? Se sărută cineva, sau sunt un fel de călugări?

— Fiul boierului vrea să se căsătorească c'o fată dela ţară, dar boierul nu prea e bucuros.

Sgomotul uşii le întrerupse conversaţia, şi Ghiţă intră. Făcu câteva semne cabalistice, ceea ce o hotărî pe Suzana să se ridice de pe scaun, iar „d-l director", o urmă.

— Bine, bine spune-i s'aştepte! zise, adresându-se uşierului, care dispăru înţelegând situaţia.

— Pentru astăzi sunt mulţumit, spuse „d-l director", cu vocea mângâioasă. — Dac'aş avea şi eu o secretară aşa de drăguţă, m'aş simţi cel mai fericit!

Suzana îi aruncă o privire caldă, apoi şopti câteva cuvinte neînţelese.

— Să ştii fetiţo, că te aştept să vii cât mai curând. La revedere....

Un sgomot de voci îl făcu să tresară, iar degetul cel mic al Suzanei plecă ud de sărutul pătimaş al „d-lui director".

V

După plecarea Suzanei, d-l secretar-director, rămase dus pe gânduri. Ca să treacă și a doua vedere să nu sărute fata care-i cădea în laț și să n'o strângă în brațe, asta nu i se întâmplase până caum. Il oprise ceva, un nimic pe care nu și-l explica. Și cu atât mai mult cu cât fata era o secretară care ajuta și la gospodăria d-lui autor, locuiau împreună și care autor era văduv. Cu siguranță că atribuțiile nu i se mărginesc numai la mașina de scris; totuși, fata i se păruse atât de naivă și neștiutoare! N'ar fi crezut în ruptul capului că se mai pot găsi asemenea tipuri pe meleagurile Bucureștiului. Și tot gândind, d-l secretar își dădu seamă că fusese în mod veritabil aţâţat.

„Dar dacă tăierea salariilor se va realiza?" Ca un fulger această idee îl îndepărtă dela visările de dragoste. „Grea e și viața, frate", spusese el într'una din zile, unui prieten care ocupase un loc de bibliotecar tot la un teatru, și care fusese concediat. „Dacă aș fi eu în capul statului, aș fabrica în toate zilele bani, că doar monetărie avem slavă Domnului; eu n'aș lăsa oamenii să sufere de această gogoriță, care te strânge din toate mădularile și care se chiamă sărăcie. Să-ți faci unghiile la manichiurista din colț, ras, tuns, călcatul hainelor odată pe săptămână, etc, etc. . . . numai bagatelurile astea cât consumă".

Şi cuprins tot mai mult de grija sărăciei şi a dragostei, d-l secretar Jan nu băgase de seamă când pe uşa laterală intrase d-ra Dora, vânzătoarea dela bilete. Slabă, brunetă, ar fi fost încă drăguţă, dacă ar fi putut să-şi ascundă mai bine acei patruzeci de ani peste cari trecuse. Când luase în primire serviciul de vânzătoare de bilete la teatru, după recomandaţia unei rude sus puse, şi care rudă vroise să se debaraseze de ea, d-ra Dora avusese trecerea cuvenită la d-l secretar. Dar simpatia ţinuse destul de puţin, pentrucă domnişoara începuse a-l iubi în adevăratul înţeles al cuvântului, şi devenise geloasă ieşindu-i prea des în cale. De atunci deşi trecuse mai bine de trei ani, d-l secretar Jan a rămas cu plictiseala, iar d-ra Dora cu dragostea. O privire, un răspuns la salut făcut în grabă, sau chiar câteva vorbe spuse la întâmplare, o mulţumeau. Ea, îl simţia că este tot al ei, că a rămas acelaş în sufletul ei de fată trecută. Şi de multe ori când în odăiţa ei mică în care dormia singură, găsia floarea pe care o punea zilnic în pahar, o găsia veştejită, punea în locul ei alta şi mai frumoasă şi mai vie, ca şi cum niciodată n'r fi vrut ca floarea dragostei să se usuce.

— Erai aici? o întrebă mirat d-l secretar, trezit din visare. Nici n'am auzit când ai intrat. Sunt aşa de ocupat..... toate's numai pe capul meu. Auzi ce i-a mai trăsnit directorului, i se pare c'avem prea mult şi vrea să ne taie din salar. Noroc că-mi merge bine cu dragostea,

altfel..... Am o fetișcană, păcat că n'ai văzut-o.

— Am văzut-o, zise d-ra Dora, simțind că se clatină pământul cu ea. Venisem mai înainte, dar n'am vrut să intru, ca să nu te deranjez.

— Ei, ce zici? Face să-mi pierd timpul? Tinerețea și naivitatea ei mă atrag, ar fi putut să-ți fie copilă. Vezi, să nu începi iar să-mi pui bețe'n roate, că nu-i vorba numai de scăderea salarului, dar și de concedierea a o bună parte din personal.

* * *

Când fericirile sunt prea mari și vin pe neașteptate, ne copleșesc atât de mult și le trăim atât de intens, încât orice alt gând nu mai găsește niciun colțișor în sufletul nostru. Și Suzana își trăia fericirea. Părea îmbătată de un parfum tare, amețitor, care-i cuprinsese întreaga-i ființă. Mergea pe stradă și pe nimeni și nimic nu vedea în jurul ei. Auzia vorbele mângâioase ale „d-lui director", și îi simția mâna caldă și catifelată. Mulțimea care trecea pe lângă ea, nu exista. Îi plăcea acel haos cu trotuar, pe care atunci când mergea era ferită de a fi călcată de vreo mașină, și putea să gândească în toată libertatea. Nu erau ziduri strâmte cari să-i îngrămădească pașii și nici plafonul cenușiu care să-i acopere seninul cerului.

Strada, pentru omul sărac, e salonul, e grădina lui de recreare. Când vrea să treacă neobservat, numai cu gândurile lui, mulțimea oicât

ar fi de mare, îi face bine; şi îi fac bine şi toate feţele cu zâmbete, cari se perindă unele după altele. De multe ori ia cu el impresiile şi le duce până în mansarda mică fără cer şi fără lumină, rămânându-i casa numai ca un popas trist. Pentru asta şi Suzanei îi plăcea atât de mult să meargă pe stradă. Ea nu-i cunoscuse farmecul şi niciuna dintre plăceri. Ca copil ea nu alergase liberă dintr'un capăt în altul, sau să se joace în tovărăşia băieţilor. Nu cunoscuse strada nici ca fată mai măricică, în a cărui mână se strecoară la lumina stelelor un bileţel; sau când poţi merge în voie, strâns la braţ cu cine îţi este drag. Suzana fusese lipsită de orice plăcere şi orice bucurie. Stătea singură, oră după oră, zi după zi, în care timp nu vorbia cu nimeni şi parcă nici gând nu mai avea. Poate, şi faptul că nu se hrănea îndeajuns, îi ţintuia voinţa de a evada din starea de amorţire în care trăia. Ii trebuia ceva nou, puternic, care s'o sguduie, s'o mişte şi s'o facă să-şi schimbe viaţa. Citirea manuscrisului din care aflase viaţa mamei ei, o mişcase, şi o mişcase cu atât mai mult, cu cât desvăluise atât de târziu acest fapt.

Deodată, Suzana văzu tramvaiul oprindu-se. Se sui grăbită şi cu greu găsi un loc alături de un domn bătrân. Ea nu băgă de seamă privirile pline de înţelesuri şi nici buzele pe cari bătrânul şi le frământa zadarnic. Şi aici, ca şi pe stradă o urmăriau numai vorbele calde ale „d-lui director". „Te aştept fetiţo, să vii cât de

curând..... Eu niciodată n'aş refuza o piesă pe care mi-o aduce o pereche de ochi aşa de frumoşi....."

— Cotroceni! Coborârea prin faţă, vă rog! o trezi din visare vorbele tărăgănate ale încasatorului.

Copii, bătrâni şi femei de tot felul, se suiră în tramvai, şi stăteau alături despărţiţi printr'o lume de gânduri. Emoţionată, Suzana privea Dâmboviţa care curgea, ca şi malurile a căror iarbă nu se îngălbenise încă. Apa curgea lin şi încet, iar ochii ei prea tineri o împiedecau să vadă cât era de turbure şi murdară. Şi nici pe domnul bătrân care se apropiase prea mult de ea, nu-l băgă în seamă. Clădirile, mulţimea, totul dispărea în fugă odată cu gândurile ei.

Tramvaiul se opri. Cu umbrela în mână, cu basca pusă puţin strengăreşte, Suzana, urmărită de priviri îndrăzneţe sări jos din tramvai. Aici era un cartier urît şi sărăcăcios; oameni, a căror viaţa se prezintă fără acoperişul binecuvântat al norocului. Ici o mamă care purta în braţe un prunc zdrenţăros şi căruia i se încleştaseră fălcile de plâns; colo, un ţigănuş împingea mulţimea vrând să vândă scobitori, sau mai bine zis cerşind; tineri şi tinere înlănţuiţi de patimi; flori; ochi împăinjeniţi de foame; fructe proaspete şi zarzavaturi vechi, înşirate în faţa prăvăliilor pentru vânzare. Apoi, ţipete, sgomote şi tramvaiul care îşi urma drumul tot înainte. Suzana se strecură prin mul-

ţime, cu acelaş gând şi cu acelaş zâmbet de fericire. Văzu un coş cu flori la o ţigancă şi se opri privindu-le. Ar fi luat una care s'o ducă cu ea, şi să-i fie tovarăşe fericirii din acea zi dar ştia bine că nu avea niciun ban. Trecu înnainte şi curând ajunse acasă. Aici se opri puţin pe trotuar şi îi părea rău că drumul fusese atât de scurt. Sui scările şi intră la ea. Tăcută, privi pereţii cenuşii, plafonul care îi închidea cerul, mobila sărăcăcioasă, şi totul i se păru străin, străin de întreg sufletul ei. Apoi, trecu la oglindă şi îşi scoase basca. In acele clipe era aşa de frumoasă, că era departe de a-şi da seamă. Simţi o linişte care o turbură şi mai mult. Pe faţă i se citea fericirea, dar şi tristeţea. Îşi scoase pardesiul şi începu să tremure. Acum îi era frig. Focul din plită se stinsese ca şi gândurile ei cari luaseră altă formă. Aprinse focul şi privi flacăra albastră. Se uită mult, de parc'ar fi privit ceva scump, dar care era atât de departe!

„De ce mămica mea n'a stat cu mine nicio zi, nicio zi, măcar?"

Ochii i se aburiră a plâns şi privia flacăra care ardea în plită. De când ştia că mama ei murise la etatea de şaptesprezece ani, la aceeaşi etate pe care o avea şi ea, de atunci începuse a o iubi, nu numai ca pe o mamă, dar şi ca pe o soră, o tovarăşă a vieţii. O vedea lângă pătucul ei, o mângâia şi îi vorbia. Iar acum ar fi vrut să-i spună toată frământarea de care era cuprinsă. Gândind la mama ei, Suzana avu o turburare

nouă, o turburare care până atunci n'o cunoscuse. Simți nevoia de a pleca departe, în alte locuri; oriunde ar fi fost, numai să scape de zidurile cari o închideau.

„Da, da, acum înțeleg de ce mămica mea a plecat de acasă, pentrucă n'a mai putut sta".

Apoi, i se păru că vede pe tatăl ei, posomorît și acru, așa cum îl știa. Îi fu frică. Îi fu frică de ea, de gândurile ei, ca și de neliniștea ce o cuprinsese. Atunci când îl vedea, sau numai se gândea la el, devenea alta, i se părea că lua ceva din ființa tatălui ei. „Dacă i se va juca piesa, de sigur că va câștiga destui bani, și atunci nu va mai fi atât de posomorît", își zise Suzana, privind cu drag degetul încă umed de sărutul „d-lui director".

VI

Obosită de impresii prea tari, și fiindu-i foame, Suzana simți nevoia să doarmă. Vroia să doarmă cu gândurile ei și cu amintirea acelei zile. Își simția trupul moale, iar pleoapele aproape că i se închideau. Știa că în ziua aceea tatăl ei trebuia să vină să mănânce acasă, pentrucă după prânz serviciul era suspendat, și spusese că va aduce el ceva de ale mâncării. Toți banii i se terminaseră și nu mai avea nimic. „Dar dacă nu va lua salarul?" se gândi Suzana, toropită de căldură și de foame. Se ridică cu greu

de pe pat, și deschise fereastra. Imediat camera se umplu de aer răcoros și se simți mai înviorată. Dar în acelaș timp și foamea i se învioră. Căută în saltarul mesei, prin dulap, dar nimic, nimic nu găsi, nicio firimitură de pâine. Altădată avea o domadă două, un castravete, sau chiar o ceapă, Gândindu-se la domade, i se păru că le vede cât erau de frumoase, și ce zeamă roșie aveau ! Apoi, se așeză pe scaun, lângă masă, cu privirea dusă spre fereastră.

Deodată, auzi o melodie tristă. Era cântecul unei caterinci care venea de pe stradă. In toate zilele și aproape la aceeași oră, se auzia cântând aceeași melodie. Părea plânsul omului sărac, sărac și de pâine și de iubire. Acum simția că tot ceeace văzuse și auzise c'o oră mai înainte fusese un vis, nu o realitate. Vorbele mângâioase îi dispăruseră, și îi dispăruse aproape și imagina „d-lui director". Se uită la degetul cel mic, dar nu i se mai părea nici roz, nici parfumat. Se simția iarăși singură, singură numai cu urîtul ei. Trecu în camera alăturată, făcu puțină ordine, apoi descuie saltarul în care era copia manuscrisului. Il privi mult și i se păru că nu are curajul să-l ia și nici să-l atingă chiar. Simția ca și cum în acel caiet ar fi un mort. Un mort care mișca și avea viață. Apoi, văzu înaintea ei o lumină care creștea, și care lumină, încet, încet, lua forma unei ființe omenești. Ii fu frică. Se uită cu privirea tot mai pătrunzătoare, dar lumina dispăru tot astfel după cum apăruse.

Luă caietul din saltar și trecu speriată în camera ei. Și aici îi fu frică. Ar fi vrut să se gândească la „d-l director", să-i audă vorbele, dar nu mai avea putere. Se sui pe pat și moleșită de spaimă și de foame, deschise caietul. Nu citea și nu gândia nimic. Peste impresiile plăcute i se pusese o ceață care-i împiedeca orice amintire. Era negura foamei, negura care întunecă orice minte flămândă, și pe care foamea o schilodește. După câtva timp, genele i se lipiră și adormi. Respira încet, regulat, și tot mai încet. Caterinca nu se mai auzia, iar sgomotul de pe stradă era prea mic ca să-i strice liniștea. Își rezemase capul de perna ce era alături de ea, și dormia adânc. Dormia ca un copil mic, toropit de foame, la sânul fără de lapte al mamei. Totuși, după expresia feții, părea fericită. Zâmbia, și buzele i se mișcau ca într'un vis plăcut. Era întreg zâmbetul fericirii din acea zi. Dar somnul nu-i ținu mult, se mișcă și se trezi. Acum căpătase noui forțe și era mai înviorată. Pipăi caietul ca și cum l-ar fi mângâiat și apoi îl deschise. De multe ori îl citise, dar niciodată nu încercase să facă o legătură între idei, între fapte, ca să poată povesti ceeace citise. De altfel nici nu se gândise la așa ceva. Toate ideile nu se învârteau decât în jurul mamei ei. Cine a fost, de unde a venit, și de ce a murit de mizerie, când a fost măritată cu un fiu de boier? Se poate ca un boier să fie atât de sărac, ca să-și lase soția

să moară de foame? Dar dacă o va lăsa și pe ea să moară de foame, ca și pe mama ei?

Apoi, cu gândurile împrăștiate, Suzana își pironi ochii pe caiet și începu a citi:

Actul întâi.

O casă mică la țară, în fundul unei curți. Pomi răzleți prin curte, verdeață și flori. O prispă mare în fața casei. Pe ea, un copil doarme într'o albie. Șase ore, apusul soarelui.

Scena întâia.

Ana stă nemișcată în mijlocul curții, ținând în mână o legătură mică. Privește înaintea ei, și lacrimile îi curg pe obraji. Se aude cântând din fluier, o doină. Câteva minute rămâne fără să facă nicio mișcare. Copilul din albie începe a plânge, îl vede și pare speriată. Se duce la el, îl ia în brațe, îl privește, apoi îl sărută cu patimă.

Copilul nu mai plânge. Ana îl pune în albie și se așează pe prispă. Ține capul aplecat și își șterge lacrimile cu dosul mânei.

Pe poarta mare, apare Gheorghe. Se apropie de ea și vrea s'o îmbrățișeze. Ana se dă la o parte, speriată.

— — — — — — — — — — — — —

Cu ochii tot mai aprinși, Suzana urmă a citi. Pe față i se vedea când bucuria, când durerea,

Apoi, se opri câteva clipe și privi înaintea ei. Vedea pe mama ei și îi simția viața și întreaga dragoste. Emoționată, întoarse câteva foi și urmă :

Ana. De toți mi-e greu, cari i-am lăsat aici : dar și acolo..... mă trage așa o vorbă parcă altfel, un gând..... Mi se pare că de când lumea sunt cu ei. Mi-e dor și de tot ce las aici, dar nici acolo n'aș putea să nu mă mai duc. Mie nu mi se pare că boierii sunt altfel decât noi..... muncesc și se străduiesc și ei destul.

Gheorghe. Eu aici..... nu mai găsesc nici de-un fel. Mă scol și îmî injug boii, și-mi vine așa parcă să-i tai, să nu mai am boi ; să nu mai am nici car, nici pământ. Când intru în pădure mă opresc, și-i las să se ducă de capul lor. Mai pleacă ei un pas doi, dar vita nu-i ca omul ca nu te lasă nici când o duci la tăiet.

— — — — — — — — — — — — — —

Impresionată prea mult de ceeace citea, Suzana nu băgă de seamă, tatăl ei intrase și stătea în ușă privind-o cu asprime. Se uită la ea și ii părea rău că îi dăduse voie să citească manuscrisul din care să-i cunoască viața, o viața care-i fusese numai un izvor de nenorociri. Atunci când i-a permis a fost într'un moment de expansiune și n'a judecat, dar acum i se părea ca și cum ar fi lăsat pe cineva străin să-și moaie degetele în sângele inimii lui. Apoi, uitându-se tot mai încruntat, o întrebă :

— N'ai auzit când am intrat?

Suzana tresări. Lăsă să-i cadă caietul de pe genunchi, şi se făcu şi mai palidă decât era.

— Du-te şi pune-l la loc, nu e pentru înţelegerea ta! îi spuse, vorbind tot mai aspru.

Speriată, Suzana se ridică de pe pat, luă caietul şi plecă în camera tatălui ei. Aici îl puse în saltar, îl încuie, apoi se întoarse, tremurând.

— Desfă pachetul cu mâncare, pe care l-am adus, şi aşează pentru masă! îi zise tatăl ei, cu aceeaşi asprime în voce.

Brânză, pâine şi puţin salam, era masa de lux pentru acea zi. Din toate era prea puţin, atât cât ar fi ajuns numai pentru unul singur. Sorin ţinea ochii aţintiţi pe fiica lui. O vedea slabă, fără vlagă, era ca o floare crescută în seră, al cărei colorit căpătase o nuanţă ştearsă.

— Astăzi am luat salarul, întrerupse el tăcerea, — mi-a oprit pentru mască, pentru ca să avem cu ce ne apăra în timpul războiului; e mare sărăcie, dar cei mulţi nu au nici cât am eu, trebue să ştii asta. Ţine cinci sute de lei, restul ţi-l voiu completa luna viitoare, ca să-ţi poţi cumpăra un palton. Iarna asta nu vreau să mai stai închisă în casă, pentru motivul că n'ai haină. Poate va fi nevoie să te mai duci pe la teatru. Cât priveşte faptul că va trebui să explici conţinutul piesei, am scris destul ca să înţeleagă, dac'or vrea să înţeleagă.

Suzana luă hârtia de cinci sute de lei, şi emoţionată sărută mâna tatălui ei. Dar i-o sărută

cu frică, nu cu dragoste, și tot cu frică puse și banii în buzunar.

— Poți să te duci la teatru, ori de câte ori va fi nevoie, repetă Sorin,—nu vreau să se creadă că nu te las. Nu uita însă că ești secretară, și nu căuta să te amesteci prea mult în discuții în cari nu te pricepi.

Ceva adânc mișca sufletul Suzanei, și se simția departe de masa la care stătea și departe de tatăl ei. Simția ochi cari se uitau la ea cu drag și auzia vorbe cari o încălziau. Degetele îi tremurară puțin, și strânse nervos rochia subțire ce îi acoperea genunchii.

— Viața te urcă și te scoboară, ca și o gamă, urmă Sorin, ca și cum și-ar fi vorbit lui însăși, — pentru asta am pus titlul piesei „Gama". Iar pentru acei cari nu vor înțelege acest rost, la sfârșitul ultimului act, atunci când tata și-a băgat seringa cu otravă în sânge, adică atunci când s'a întâmplat cea mai groaznică tragedie, din camera alăturată se auzia cântând, gama. Cânta surioara mea cea mică, Luiza. Cât am iubit ființa aceea! Era așa de pură, așa de curată! Când o vedeam alergând dimineața, dela unul la altul.... Pe fiecare ne mângâia. Tatei i se suia pe genunchi, îi îmbrățișa gâtul, iar buclele ei castanii i se amestecau prin părul lui cărunt. Un copil este întotdeauna ca un înger. El nu cugeta nimic rău. O iubea pe Ana, mai mult ca pe o soră. Era între ele o apropiere de suflete, de înțelegere....

Deodată Sorin se opri. Își dădu seamă că vorbise prea mult. Că își deschisese o rană pe care n'ar fi vrut s'o mai deschidă niciodată. Se uită la fiica lui cu milă dar nu era mila pentru copilul lui, ci pentru o ființă oarecare.

— Grozăvia vieții mele, urmă el, vorbind aproape fără să-și dea seamă, — m'a făcut să scriu această piesă de teatru. Sau știu eu ce? Poate morții aceia, cari pentru mine n'au murit niciodată, poate ei m'au îndemnat. Tata, mama trei surori și... ea. Ca să se stingă unul după altul, atât de repede... A fost ceva groaznic care i-a distrus. Și simt... că acel ceva mă va distruge și pe mine. Mă doboară, îmi încătușează voința, de multe ori chiar și judecata; și mă ține veșnic ca într'o negură de foc. De câte ori am încercat să pătrund care este cauza! Dar de ce mă afund mai mult în cercetări, cu atât nu pricep nimic. Mi se pare atunci că și creerul meu începe să se întunece și fug, fug de mine însumi, de toate ideile și cugetările mele.

In actul întâi al piesei am descris viața la țară, adică am dus eroina principală în satul Șipote, din județul Iași, acolo de unde venise ea. Un sat frumos, cu verdeață, pomi și dealuri. Așa își închipuie fiecare orășean, satul; toți vedem numai frumusețea naturii, restul..... Atunci când câinii urlă iarna, de foame și de îngheț, și atunci când viforul aproape mută casele din loc, mizeria lor noi n'o vedem.

Ana s'a dus la țară, numai pentr'o zi două,

ca să înfăptuiască o crimă. Cea mai fioroasă crimă, să-şi omoare copilul cu ajutorul unei babe din sat. Dar crima..... nu este atât de uşor de înfăptuit. Ca să ridici mâna asupra făpturii din tine, pe care ai făurit-o în cele mai sublime clipe ale vieţii..... Pentru asta trebue altfel de oameni, nu cum era ea.

Se făcu din nou tăcere. Era o tăcere care îl apăsa pe fiecare. Atât Sorin cât şi Suzana nu se gândeau decât la aceiaşi fiinţă, la Ana.

— Dacă n'aş fi scris, aş fi uitat poate, întrerupse Sorin, tăcerea. — Prin scris mi-am ţinut aprinsă o flacără, care ar fi trebuit să se stingă de mult.

Am adăugat multe flori în piesă, ca unui mort căruia i se pun multe coroane să-i acopere grozăvia. Am pus buchete de trandafiri albi, pentru tineret, ca să le placă, altfel ar fi fost numai tragedie. Când scrii, trebue să ai totul în vedere, şi să ştii că oamenilor le plac mai mult florile şi muzica, necazuri au ei destule. Dintre acei cari vor asista vreodată, bineînţeles dacă piesa se va juca, vor simţi şi florile vieţii, dar şi îngheţul ei! Am minţit mult. Am minţit aşa cum fiecare dintre noi mintim, pentrucă viaţa, nu este decât ea însăşi o minciună.

Deodată Sorin se ridică. Limbuţia pe care nu şi-o putea stăpâni, îl durea. Il durea ca nişte ghimpi pe cari şi-i băga în inimă. Apoi, fără să mai arunce nicio privire fiicei lui, trecu la el.

„Pământul acopere morții, iar pe mine mă acopere zidurile, focul care mă arde....." își zise, privind tot mai neliniștit în jurul lui. „Care este deosebirea între ei și mine? Care este deosebirea între viață și moarte? Intre tot și nimic?"

VII

La teatrul X. din capitală, era mare zarvă. Oamenii de serviciu mergeau de ici până colo, gesticulând furioși: „Pe mine să mă concedieze..... care sunt în serviciu de șapte ani! Să știu bine că dau foc teatrului!" Altul mai posomorît se gândea cu groază la copiii pe cari îi avea acasă, iar alții, refuzau să mai facă vreun serviciu până când nu-și vor cunoaște adevărata situație. „Nu se poate să ne mai scadă lefurile, din puținul pe care-l avem, D-l Director nu înțelege?"

Biletele peste biletele, de pe la deputați și oamenii mari ai zilei, stăteau și așteptau. Fiecare artistă fusese rugată a interveni, iar artistele ca întotdeauna cu sufletele calde, își aduseseră obolul: „Pe tine nu te pot refuza micuțo!" sau, „Cum îl cheamă pe nătărăul tău de protejat? Dictează-mi ca să știu ce să scriu". E băiat bun, cinstit, are o casă de copii..... „Ascultă-mă pe mine, toți sunt cinstiți când n'au ce fura, ce vrei să fure dela teatru? Acolo numai inimioarele voastre sunt de furat, cât despre ele... suntem noi destui".

Oamenii aşteaptau. Aşteptau frânţi de griji şi de nevoi. Salarul pe care-l primeau, era destul de mic, totuşi aveau asigurată o pâine de azi pe mâine. Şi apoi serviciul la teatru nu e de lepădat. Intâlneşti zilnic ochi frumoşi, feţe vioaie şi acea expansiune sufletească pe care o simţi numai în preajma artiştilor. Artistul n'are pentru a doua zi ce mânca, sau e nevoit să plece cu geamantanul dintr'o cameră mobilată în alta, pentrucă n'a plătit chiria, dar sufletul lui rămâne întotdeauna cald; iar un zâmbetr sau o privire înduioşătoare, o dă oricui, chia, ultimului om de serviciu.

„Nu se poate ca D-l Director, să fie aşa de hain cu noi!" spuse un om care împărţise programe de când nu mai ţinea minte. „Ascultă-mă pe mine, aşa-s toţi după ce şi-au umplut sacul cu bani. Crezi tu că el n'are parale? Asta-i o gogoriţă numai pentru noi".

Şi spunându-şi fiecare păsul, aşteptau pe D-l Director, care totuşi nu mai venia. Şi nici d-l secretar nu sosise încă. Fusese chemat prin telefon, de către un personaj sus pus, şi care personaj avea abonament pentr'o lojă de primul rang, pe tot sezonul, deşi nu venea niciodată, Il chemase să-i pună în vedere că salarul d-rei Dora, nu trebue să fie scăzut nici c'o centimă. D-ra Dora, casieriţa teatrului, îşi spusese şi ea păsul, nu doar ca să se roage, sau să intervină pentru ea, dar pentrucă fusese întrebată, cum o mai duce cu serviciul. Că-i va

tăia și ei salarul din trei mii pe care-i avea, pentru opt sau zece ore, în care de multe ori stătea înțepenită de frig, asta n'o interesa prea mult. Pe ea o interesa fata pe care o văzuse intrând la d-l secretar, emoția fetei și plăcerea lui când îi vorbise despre ea. „Ar putea să-ți fie copilă!" i-a spus el, râzând.

D-ra Dora își ascundea întotdeauna iubirea ce încă i-o păstra, pentrucă știa bine că n'ar fi făcut decât să-l plictisească. Și câte fete n'a iubit de când a părăsit-o pe ea! Când îl vedea intrând; înalt, binefăcut, cu ținuta elegantă, cu zâmbetul întotdeauna pătimaș, cu mersul bărbătesc: sau când îl vedea câteodată trecând pe lângă ferestruica de unde vindea ea bilete, trecând grăbit, fără să se oprească nicio clipă, numai parfumul i-l simția din urmă; atunci scotea oglinda din poșetă, își îndrepta pudra de pe lângă ochi, își mai punea roșu pe buze, apoi pleca sus în biroul lui, având întotdeauna a-l întreba sau a-i da vreo relație de serviciu, D-l secretar îi simția intenția și de multe ori o lăsa să aștepte, prefăcându-se că n'o vede. Cu părul bine văpsit, căci multe fire începuseră a-i înnălbi, cu pudra întotdeauna proaspătă pe obraz, cu roșul la fel, cu sprâncenele smulse și arcuite gen japonez, ar fi fost drăguță dacă d-l secretar n'ar fi fost un prea bun cunoscător al secsului frumos. In afară de d-l secretar, d-ra Dora avea în teatru un om de încredere, pe ușierul Ghiță, care o admira

pentru soliditatea simpatiei ce vedea că-i păstrează şefului. Şi apoi Ghiţă ştia că domnişoara are sfinţi la Ierusalim, şi cine ştie dacă vreodată nu-i vor prinde şi lui bine, fapt ce se şi întâmplase. Şi nu-i strica nici moneda de cinci lei, pe care domnişoara Dora i-o strecura atât de des şi discret în palmă. Ghiţă, servea în acelaş timp şi pe d-l secretar şi pe d-ra Dora, deşi de multe ori serviciul făcut unuia păgubea pe celălalt. Iar acum când d-ra Dora căpătase pentru el, un bileţel de recomandaţie, dela un domn aşa de sus pus, Ghiţă se simţia obligat de a-i fi cu totul fidel, cel puţin o lună.

Deodată, o neliniște izbucni. Un băieţandru încărcat cu afişe mari, tipărite cu roş, trecu urmat de altul, care ducea o căldare plină cu cocă. Băiatul răsturnă căldarea şi o vărsă toată la intrare. O artistă care întârziase să vină la repetiţie, urmată de doi gazetari, unul prea tânăr, iar altul prea bătrân, trecură peste coca vărsată. Pantofii delicaţi ai artistei se înmuiară, căpătând o culoare modernă. Ţipete, alergătură şi râsete. Odată cu coca vărsată, o maşină format ţepelin, stopă în faţa teatrului. Venise D-l Director, sau cine venise cu o maşină atât de lucsoasă? se întrebară miraţi acei cari văzură maşina. D-l secretar scoborî. Era mai grăbit şi mai preocupat ca totdeauna. Din fericire nici nu băgă de seamă resturile de cocă, ce încă mai rămăseseră neşterse. Urcă scările din două în două, iar pe figură i se vedea că

obolul norocului începuse a-l părăsi. Când îl văzură oamenii atât de furios; ei, cari sperau să pună un cuvânt bun la D-l Director, îi plecară din cale.

— Ce e cu scrisorile astea, adunate pe biroul meu? întrebă el, văzând grămada de bilețele pentru cari Ghiță primise de fiecare în parte câte o monetă mai mult sau mai puțin de valoare.

— Sunt pentru D-l Director. Dela D-l Deputat Vasilescu, dela Președinta Ortodocsiei femeilor, una este chiar dela D-l Primar de Verde. Știți D-voastră cu chestiunea concedierilor, au umblat oamenii, cari cum au putut.

— Bine, bine! Știi că nu-mi place vorbă lungă. Du-te și chiamă imediat pe d-ra Dora.

„M'a plictisit și gaița asta!" își zise d-l secretar, când rămase singur. „Ca să fiu chemat, deranjat dela serviciu, pentru a mi se atrage atenția că ei, gaiței să nu i se scadă nicio centimă din salar, asta-i ne mai pomenit!"

Apoi, tot mai furios își aminti de Suzana. „Și nici pârlita ceia de secretară, n'a mai dat pe-aici; să vede că n'o lasă nevolnicu de autor; a simțit..... și o păstrează pentru el..... Dobitocu!"

După ce suise scările în pulsul inimii, d-ra Dora intră la d-l secretar. Stătea în picioare și aștepta să fie întrebată, Se uita la mâinele lui albe, cu cari nervos închidea și deschidea câteva scrisori; se uita la fața roz, rasă proaspăt, și

fără să vrea, câteva clipe șterse cu buretele acei trei ani peste cari trecuse de când fusese atât de fericită. Și câtă durere a simțit, atunci când i-a luat alta locul! A crezut că va muri, dar n'a murit. Se culca în fiecare seară cu gândul la iubirea ei și care fusese atât de sfâșiată. Poate, dacă nu l-ar mai fi văzut, l-ar fi uitat, sau dacă i-ar fi luat altul locul..... Răscolindu-și amintirile, d-ra Dora simți că nu va mai putea sta mult în picioare, și îl întrebă:

— M'ai chemat?

— Nu vezi că sunt ocupat?

Era ocupat să-i arunce o privire, și era ocupat să deschidă scrisori pe cari nu le citea. Atunci pentru ce-a chemat-o? Imediat își dădu seamă că era supărat și că-l frământa ceva, iar ea în persoană era vinovată. Dar de ce nu-i spunea nimic și o lăsa să aștepte atât de mult? Sau poate își dădea seamă de situația ei ridicolă și chinuitoare?

Deodată, sgomotul ușii o făcu să tresară.

— A venit domnișoara... zise Ghiță care intrase cam timid.

— Chiam'o înăuntru! Ce mai aștepți găgăuță? îi zise d-l secretar, surîzând diabolic.

Apoi, adresându-se d-rei Dora care se schimbase la față.

— Tu să rămâi aici, am nevoie de tine.

Suzana intră. Era drăguță, frumoasă chiar Imbrăcată mai cu îngrijire, cu părul dat peste urechi, cu basca pusă strengărește; iar d-l se-

cretar care era atât de expert în aprecierea secsului frumos, când o văzu, simţi că acel buchet de viorele, era un buchet numai şi numai din produsul primăverii. Privind-o, întreaga plictiseală îi dispăru ca fulgerul, şi zise:

— Bine ai venit, d-ră secretară! Credeam că m'ai uitat.

Drept răspuns, Suzana se îmbujoră la faţă, şi atrasă ca de un magnet, se apropie tot mai mult de „d-l director".

— Spune-mi drept, te-ai mai gândit la mine? o întrebă, luându-i mâna pe care i-o mângâie.

Suzana nu se împotrivi, şi simţi un fior care-i încălzi tot sângele.

— Să ştii că am o veste bună, dar vreau să ţi-o spun numai între patru ochi. Aici din minut în minut poate să sosească D-l Ministru al Artelor, m'a anunţat chiar acum la telefon.

— Dora, condu pe d-ra secretară, în camera de sus, şi aşteptaţi-mă acolo.

Imediat, d-ra Dora ieşi, urmată de Suzana. Tăcute, traversară o sală şi urcară multe scări. Suzana tremura, iar d-ra Dora simţia frigurile de parc'ar fi fost în preziua ghilotinei. De ce din inima ei, nu se stinsese nimic, nimic? Oare chinurile iubirii păstrează iubirea, nu o nimiceşte?

Apoi, intrară într'o cameră mică şi joasă. O dormeză învechită de ani şi o mesuţă, formau întreg mobilierul. Pe masă erau câteva flori veştede.

— Eu nu pot să mai rămân, sunt ocupată,

zise d-ra Dora, plecând fără să-i arunce nicio privire.

Suzana rămase singură. Stătu pe dormeză, și se uita mirată în jurul ei. Nu-i plăcea nici mobilierul camerii, și nici faptul că era prea mică. „Un director de teatru, să aibă o cameră așa de sărăcăcioasă!" se gândi ea, mirată.

Apoi, văzu florile și puse mâna pe ele. Erau uscate și aproape se fărâmară când le atinse. Se uită vag în jurul ei, și simți o moleșală plăcută, caldă, ca și cum ar fi fost îmbătată de un parfum prea tare. Ochii îi ținea aproape închiși, iar o mână o ținea rezemată de masă.

„Ce mult stă D-l Ministru!" își spuse Suzana, trezită din visare de câțiva pași pe cari îi auzi. „Dar dacă nu mai vine?" se gândi ea cu frică.

Se uită din nou la florile veștede, la dormeuza veche, și văzu mirată că pe pereți nu era niciun tablou. Un painjiniș înnegrit de timp, stătea nesupărat de nimeni într'un colț al plafonului. Se uită mult la el și văzu printre fire câteva muște moarte. Îi fu frică, și atunci ar fi fost bucuroasă dacă ar fi putut pleca.

Apoi, privind tot mai șters; muștele moarte, florile și painjinișul, căzu într'o toropeală din care părea că nu mai vede și nu mai aude nimic.

— Fetițo! Am o veste bună pentru tine! Piesa o fost primită, și se va juca sigur! zise „d-l diretor", intrând ca o furtună. Iar gura, obrazul și ochii Suzanei, se topiră sub sărutări pătimașe.

Suzana nu se împotrivi. De altfel nici n'ar fi avut timp să se împotrivească. Totul fusese ca o văpaie care o prinsese fără de veste. Se îmbujoră peste măsură, și tremura. Tremura ca o frunză bătută de vânt gata să cadă.

— Cât am luptat..... numai pentru tine! Să stăm pe dormeuză.....

Un sgomot vag, lin, ca un foșnet de frunze se auzia, iar strada părea că amuțise. Florile veștede stăteau pe masă. Murise și dragostea lor, după cum murise și florile.

Deodată se auzi o bătaie bruscă în ușă.

— Domnule!..... Domnule! Poftiți vă rog imediat! A venit..... și-i tare furios. Intreabă de d-voastră, zise Ghiță, continuând a bate în ușă.

Cu fața înroșită, și tremurând de ciudă, „d-l director", zise, dezolat:

— A sosit D-l Ministru..... și trebue să plec. Dar să mai vii fetițo cât de curând, dacă vrei să-ți joc piesa. Așa e la teatru, numai muncă și iar muncă.....

— Domnule! Domnule!..... se auzi din nou, vocea rugătoare a lui Ghiță.

— ?!..... și de ministru și de tot, înjură în gând, „d-l director", tot atât de furios ca și „d-l ministru", care îl aștepta.

Apoi, scuturându-se ca de boală, trimise din ușă un sărut Suzanei și dispăru cu sgomot.

VIII

— Tată, așa mi-a spus, că piesa s'a primit și are să se joace sigur.

Suzana aplecă ochii. Era palidă și simțea cum i se răceau mâinile și picioarele. Apoi, ridică privirea și din toată limpezimea se uită la tatăl ei. Stătea încovoiat, iar pe fața întunecată nu i se citea nicio bucurie.

— Și cine ți-a spus ție că piesa se va juca? întrebă el, vorbind rar și cu vocea înnecată.

— D-l Director, personal.

— Te-a pus să-i povestești ceva, sau te-a întrebat cine sunt?

— Nu. Așteptă pe D-l Ministru al Artelor, care-l anunțase la telefon, că vine, și pentru asta n'a avut timp. Dar mi-a zis să mă mai duc și altădată.

Suzana simția că pământul se clătina, iar ea cu greu se mai ținea deasupra.

— Să te duci ori de câte ori va fi nevoie, îi zise tatăl ei, privind-o de parcă-ar fi vrut să-i străpungă orice gând.

— Fiecare om trebue să muncească sub o formă oarecare, iar acum ești destul de mare ca să faci și tu ceva.

Apoi, ne mai putându-și stăpâni emoția, trecu la el. Aici i se păru camera mai luminoasă, iar mobila o vedea mai colorată. Se așeză pe scaun și încercă să-și aduna gândurile și să le unească într'un mănunchi din care să iasă întreaga fe-

ricire. Dar gândurile nu-i cuprindeau nimic. Era ceva vag, șters, o bucurie care venise prea târziu, și pe care n'o mai putea gusta. Simția pe fiica lui aproape, era acolo în sufletul lui, carne din carnea lui. Zâmbi, și ochii i se umeziră. Apoi, impresiile îi deveniră tot mai puternece, dar, imediat luară forma șterșă, neexistentă. Era ca un val mare, care se ridica și care dispărea aproape în acelaș timp.

Nu târziu se liniști și deveni acelaș de tot deauna—„Piesa a fost primită și se va juca sigur Ceea ce se cheamă că visul mea a încetat de a mai fi o himeră; iar fiica mea a fost sortită de a-mi aduce această veste. Dar de ce am trimis-o pe ea și nu m'am dus eu, când a fost atât de ușor? Și de ce mi-a lipsit curajul, când aveam atâta siguranță în măreția operei mele? Dar dacă fiica mea, atunci când o va întreba directorul, va răspunde vreo naivitate, sau chiar o prostie? O secretară, altfel se prezintă, mai vioaie, mai inițiată.... — De câte ori inteligența și spiritul secretarelor nu întrece pe al acelor pe cari îi servesc?"

Cu capul sprijinit pe mâini, Sorin sta la masa de scris și gândea. Dragostea care bătuse câteva clipe la poarta inimei părintești, dispăruse tot atât de repede după cum venise, și acum îi era ciudă pe fiica lui, pentrucă îi încredințase manuscrisul și o amestecase în aceea ce el avea mai scump.

Se ridică dela masă, și cu pași mari, greoi,

își măsura necazul, mergând de-a-lungul camerei.

„Am trimis-o pe ea, pentrucă numele meu nu trebue să existe. Pentrucă eu nu sunt decât un mort, alături de ceilalți morți, un mort viu pe pământ și atât. Iar ea, fiica mea, se poate numi o secretară?

Și acum, trebue să-i desvăluiesc întreg secretul piesei, adică pe al mamei ei, și să-i spun c'a avut o mamă care-a murit. Iar mai târziu, ea, fiica mea mă va întreba: De ce i-a murit mama? Care a fost cauza? Și eu va trebui să-i deschid capul c'am fost un criminal, adică am lăsat-o în clipele cele mai grele ale vieții, fără pâine și fără sprijin, Și dacă nu-i voiu spune nimic, atunci când directorul o va întreba, ce va ști ea să răspundă? Oare sacrificiul pe care trebue să-l închin artei, e mai presus decât viața? Pentru asta fericirea mea n'a ținut decât o clipă, pentru asta m'am scufundat din nou în întunericul amintirelor cari mă sfâșie. Trebue să termin odată! Ce valoare poate avea viața unui om, pe lângă opera lui?“ Și grăbit, alungat parcă de cineva, Sorin trecu din nou la fiica lui.

— Am venit, zise el, vorbind rar și apăsat, — să te inițiez de esența piesei, ca atunci când directorul te va întreba să știi ce să răspunzi.

Apoi tăcu. Șirul vorbelor părea că i se sfârșise și câtva timp nu mai vorbi. In cameră era liniște, o liniște care îi apăra și pe unul și pe altul Suzana îl privia mirată; iar el cu ochii țintă

într'o direcție opusă, sta fără să facă nicio mișcare. Simțea că piatra de pe suflet era prea grea pentru forțele lui, ca s'o poată s'o ridice. Dar ca să fie ridicol, sau ea să fie ridicolă, atunci când directorul o va întreba, în calitatea ei de secretară, nu se poate !

— Ți-am mai spus cred și altădată, începu Sorin, din nou a vorbi, — că împrejurările ne conduc de multe ori în viață, pe căi pe cari n'ar trebui să le pășim niciodată.

Oamenii sunt ca și frunzele, cad în bătaia vântului de toamnă, iar zăpada le zdrențuiește una cu pământul. Așa a căzut și familia mea mai bine zis toți eroii din piesă.

Pe Ana, una dintre principalele eroine, am dus-o la țară, acolo în satul de unde venise ea. Am dus-o în mijlocul naturii, a soarelui și a florilor, printre părinți și rubedenii. Dacă ar fi rămas acolo, și și-ar fi pus lămâița pe cap, alături de unul dintre ai ei, astăzi ar fi trăit încă. Ar fi avut o familie, printre oamenii cinstiți și buni, și s'ar fi hrănit din bucățica ei de pământ, strângându-și copiii la piept.

La țară..... oamenii se nasc și trăiesc în mijlocul naturii, urmă Sorin, vorbind tot mai încet. — Ei sunt mai liberi, nu sunt încătușați ca noi, de prea multe principii, cari nu ne fac decât rău. Acolo este soare, sunt stele și lună ; aici în mansardele în cari trăim, nu vedem nimic din întreaga frumusețe a naturii. Să privești cerul înstelat, să ai în suflet o speranță.....

ceva care să te frământe..... Să vezi norii îngrămădindu-se a ploaie, fulgere..... e îngrozitor, dar e sublim.

Să ai colţul tău de pământ, care să fie numai al tău, să faci din el tot ce vrei..... Să te scoli dimineaţa şi să păşeşti pragul casei tale, care să fie numai a ta..... Să auzi un cocoş cântând, un fluier, o doină.... Acolo am dus-o pe mama ta.... Da, căci Ana..... era mama ta.

A fost o fiinţă, urmă Sorin, vorbind aproape în şoaptă, — căreia cred că nu i se poate găsi comparaţie. Era atât de bună..... şi totuşi, cât de crud şi nedrept i-a fost sfârşitul!

Câteva minute Sorin nu mai vorbi. I se părea tot mai greu să-şi desfacă lanţul aminitrilor. Se uita într'o parte opusă fiicei lui, şi nu-i vedea boabele de mărgăritare care-i cădeau de-a-lungul obrajilor.

Apoi, urmă:

— Până acum nu ţi-am vorbit nimic despre ea, ai fost copil şi nu puteai să înţelegi. Trebue să ştii însă că ai avut o mamă, care a fost ca şi o sfântă, şi tot ca o sfântă a murit.

Am descris-o în mijlocul naturii, numai natura dă putere sufletelor de a nu se nărui. Actul întâiu e o schiţă din viaţa dela ţară, acolo unde dragostea de familie nu s'a distrus. Am arătat-o printre părinţi, fraţi, şi oamenii din sat. Şi i-am arătat întreg sbuciumul sufletesc. Dar să ştii că poporul de jos, cu toată mizeria în care trăieşte, şi-a păstrat vigoarea sufletească; acea pu-

tere magică pe care noi aproape n'o mai avem. Și-au păstrat-o, pentrucă ei trăiesc în mijlocul naturii în poezia stelelor și a răsăritului de soare, în murmurul apei și în vuietul vântului.

In actul al doilea, Ana se întoarce în oraș, la casa unde își câștiga existența. Să știi că nu este o rușine să muncești ca să-ți câștigi pâinea de toate zilele, asta este un merit. In oraș, adică la stăpânii ei, găsește serbându-se logodna fetei celei mari, Florentina. Această logodnă era presărată cu flori, cu muzică și lux, ca să se acopere cât mai mult minciuna ce era la bază. Tinerii nu se iubeau, se mințeau; după cum era o minciună și actul dotal, care cuprindea o sumă de bani cari în realitate nu exista. Părinții mei nu mai aveau nicio avere, totul se risipise; pentrucă averea atunci când nu te ocupi de ea, nu-ți rămâne. Și nu numai că s'a pierdut tot, dar a rămas în urmă, ca o pojghiță a unei răsplăți nemeritate, câteva polițe de sute de mii de lei, ale căror proteste l-au îngrozit întratât pe tata, încât a contribuit mult la moartea lui.

Suzana asculta tot ceea ce tatăl ei îi spunea, dar nu putea reține nimic, decât un singur fapt: că Ana a fost mama ei. Adică tatăl ei i-a declarat, că acea ființă tânără, frumoasă, și care era eroina piesei, a fost cu adevărat mama ei. Deși știa mai dinainte, totuși o impresionă adânc și nu-și putu stăpâni câteva lacrimi ce-i umeziră genele.

Apoi, își strânse buzele, își opri plânsul și alte gânduri o năpădiră. Dar dacă îi va spune tatălui ei, că „d-l director", i-a pus condiția că piesa se va juca, numai dacă ea se va mai duce pe la teatru și va fi drăguță cu el? Nu, nu, asta nu putea s'o facă ! Se va duce ori de câte ori o va chema și va fi drăguță. Dar de ce „d-l director", a sărutat-o și a strâns-o în brațe pe ea, când a văzut bine câte fete frumoase erau pe acolo?

Aici gândurile Suzanei se opriră în loc, și cu mult greu încercă să fie din nou atentă la vorbele tatălui ei.

— Logodna, după cum ți-am spus, urmă Sorin, nu era decât o minciună acoperită cu flori, și care s'a terminat tot așa după cum se termină orice minciună; mai întâi cu bine, iar la urmă cu dezastru; logodnicul a dispărut.

Apoi, ne-am scoborât pe povârnișul vieții ca și gama când merge înapoi. Tata, care era procuror general, și care își îndeplinea funcțiunea de magistrat în mod desăvârșit, și acum mi se pomenește de marea lui valoare, în familie n'a putut ține niciun frâu. In toată casa se simția o lipsă completă de stăpânire, de legătură sufletească, de dezechilibru material, adică se cheltuia de cel puțin două ori mai mult decât ar fi trebuit; de pângărire a dreptului altuia, și o lipsă completă de înțelegere. Și toate astea, după cum era și natural, ne-au dus cu pași repezi la peire. Toți au dispărut. Iar eu, care am rămas,

nu sunt decât o umbră a lor şi care simt bine voiu dispare în curând.

Singură Ana, era printre noi ca un înger.... Şi ce bună şi blândă era! Ea nu ştia să mintă, nu cunoştea ce e înşelăciunea. Iar iubirea ei..... a fost prea înălţătoare ca să i-o poată înţelege cineva.

Astfel, în actul al doilea, am descris sub învelişul florilor, a muzici şi a iubirii, întreg putregaiul vieţii noastre familiare, şi care putregaiu este aproape acelaş în multe familii din zilele noastre.

In actul al treilea, gama îşi urmează mai repede scoborîşul. Cu flori, muzică şi dragoste mai puţină. Căci viaţa, pentru acei cari bine-înţeles o trăiesc, este ca un izvor din care izvorăşte multe pârăiaşe, şi cari merg de se varsă unele în râuri, iar altele se pierd pe unde le duce întâmplarea.

Intre părinţii mei a lipsit dela început legătura sufletească, iubirea adevărată, singura bază solidă a căsniciei. Pe ei i-a legat întâmplarea şi interesul, lanţuri prea şubrede ca să poată ţine căsnicia.

Surorile? Două erau mari, şi trăiau viaţa ca domnişoare bogate, frumoase, şi de familie distinsă, aşa după cum li se spuneau că sunt. Ele nu produceau nimic, pentrucă aşa fusese învăţate de mici; viaţa lor era numai să petreacă şi să consume.

Sfârşitul.... sfârşitul piesei?...

Sorin se făcu peste măsură de palid. Părea că dacă va continua mult, va cădea în nesimțire. Apoi, urmă :

— Tata, împovărat peste puterile lui, de o viață chinuită, de o viață de tortură pe care i-o făceau toți din jurul lui, când a ajuns la rușinea poliţelor protestate, atunci și-a pierdut tot ce mai avea, adică dreapta judecată. Și în ultima sclipire de raţiune și-a inoculat cu o seringă, otravă în sânge. A înţeles că..... nebun, nu putea să mai trăiască.

„Fiul unui nebun....."

Și astfel s'a sfârșit o familie. O familie care ar fi trebuit să sfârșească cinstit, demn și muncind fiecare.

Aceia ce am scris, nu este o piesă de teatru, este un clopot de alarmă; da, un clopot de alarmă pe care morţii aceia l-au sunat omenirii întregi. Dar cine va avea urechi să audă?

Nu mi-am dat numele, pentrucă de fapt n'am scris eu piesa. Au scris-o ei, cu sângele și viaţa lor. Eu n'am fost decât un personaj cu oarecare importanţă și atât. Pentru asta nu trebue să spui niciodată numele meu, și pentru asta am zis că tu nu eşti decât o secretară. Iar dacă mi-a primit piesa, după cum spui, de sigur că directorul este o mare valoare, una dintre puţinele valori pe cari le mai avem.

Sorin se ridică. Era peste măsură de emoţionat; și de ceeace vorbise, ca și de faptul că întrezărea zorii unicei lui speranţe: de a i se juca piesa.

— Cred c'ai înțeles tot ce ți-am vorbit, completă el, vrând să plece. Să știi că viața nu este presărată numai cu flori; iar oamenii sunt..... da, sunt așa după cum fiecare îi vedem și îi înțelegem, mai mult după sufletul nostru, decât după al lor.

Apoi, trecu la el.

* * *

Și Suzana întrezărea o viață nouă, o viață plină de dragoste și mângâiere. Își mângâia rochița cu care se gândea că se va duce din nou la „d-l director", ca și o fetiță care se gătește frumos, ca să placă atunci când va apărea de ziua bunicuței, ca să-i ducă pânza unui gherghef brodată de ea. Își pieptăna părul în mai multe chipuri, și-l punea tot pe după urechi, sau răsfrânt puțin în colțuri. Ochii îi străluceau, iar inima îi zvâcnea de dragoste și de bucurie.

Vedea o căsuță mică într'un sat. Avea curte, flori și pomi. In jurul casei era o prispă. Ea, stătea pe prispă, iar „d-l director", o ținea de mână și-i vorbea. Cerul era de un albastru fumuriu, și stelele prinseră a se ivi una câte una. Apoi, tot cerul se înflori cu milioane de stele. „D-l director" o ținea de după mijloc și îi vorbia. Acum nu mai era fetița mică, cu părul strâns, așezat pe după urechi; era o fată mare, o fată de șaptesprezece ani. Luă ciorapii de mătase, pe care-i ținea bine puși, și îi controlă să nu aibă niciun fir scăpat.

„Să vii fetițo, cât de curând, dacă vrei ca piesa să se joace sigur!"

„Dar ce legătură poate fi între faptul că piesa se joacă, și între iubire?" se întrebă Suzana cuprinsă tot mai mult de văpaia dragostei.

IX

Era o zi de toamnă târzie. O zi când căldura soarelui reînviază și florile și oamenii. Pretutindeni era numai veselie, iar cerul senin și albastru te făcea să uiți că iarna bate la ușă. Garoafele, crizantemele, înfloriseră parcă cu tot cu coșurile țigăncilor, așezate în șir pe trotuar. „Hai la nucile! Nucile! Struguri, strugurei!" Nici chiar aceste fructe nu-ți aminteau că e toamnă. Afișe mari pe la bodegi, care îți luau văzul: „Must dulce de Odobești", sau: „Must de Dealul Mare", fie că Dealul Mare sau Odobeștii, nu erau decât „terazie" veritabilă, adusă de pe meleagurile Basarabiei. Dar mirosul mititeilor te făceau să nu bagi prea mult în seamă, nici gustul mustului și nici firma. Puțină verdeață, pomi și muzică, era tot ce doreau locatarii străzilor mărginașe ale capitalei, sau acei cari locuiau prin blokhausurile uriașe, ca și furnicile prin mușuroaiele întunecoase.

Și pe Suzana o frământa acea zi caldă de toamnă târzie. Ii era dor de libertate și de viață. Se uită pe mica ferăstruică și văzu cerul albastru.

Şi ce frumos era? Se culcă pe patul ei mic şi strâmt, dar se sculă imediat. Tot singură, singură, nu mai vroia să mai fie singură.
Simţia o mână caldă peste mâna ei, şi simţia un sărut care-i răscolea întreaga fiinţă.

Dacă n'o iubeşte, atunci de ce a sărutat-o? îşi zise ea privind spre fereastră, ca şi cum şi-ar fi măsurat drumul care îl avea de făcut până la teatru. Şi apoi nu i-a spus tatăl ei să se ducă ori de câte ori va fi nevoie?

* * *

Fiind sărbătoare, teatrul X, îşi deschisese larg porţile pentru acei puţini cari înţelegeau distracţia, transportându-se într'o lume diferită de a lor. Matineu la ora trei. Ceeace se chiamă că artistul a fugit cu mâncarea în gură, sau n'a mâncat nimic, ca să poată fi mai sprinten, ca seara să înceapă din nou. Dar asta n'are nicio importanţă pentru spectatori. Pe ei îi interesează numai faptul că şi-au plătit locul, şi ca urmare trebue să se distreze. Atât. Dacă din întâmplare piesa reprezintă câţiva beţivani de ocazie, şi lui nu-i place, având poate spectacolul gratis în familie, atunci pleacă supărat, şi târziu îl mai vezi pe la teatru. Sau, dacă spectatoarea este ceva mai trecută de etatea în care intrigile de amor se mai pot termina cu bine, atunci ponegreşte şi pe autor şi pe artist, şi oricât ar fi fost de buni şi unul şi altul, nu-i place, zice

că piesa n'a fost morală. Ea, nu se gândește că teatrul este numai și numai copia adevărată a vieții. Căci dacă ai pune să înflorească pomii odată cu fulgii de zăpadă, sau culesul viilor să fie primăvara, ai scrinti-o și mai rău. Cât privește artistul, lui niciodată nu i se permite să fie cât de puțin om. Dar ce era mai trist pentru teatrul X, de altfel ca și pentru celelalte teatre, era că spectatorii țineau mai mult să se distreze râzând. Își plâng ei destul necazurile, ca să mai plângă și la teatru, ziceau refuzând să cumpere bilete la piesele cari reprezentau drame sau tragedii. Și tocamai prin acest cusur păcătuia teatrul X, care mergea de râpă, sau era în pragul apusului, după cum îl botezaseră unii artiști de pe la alte teatre. Ca să-ți schimbi scrisul, sau mai bine zis să poți mlădia arta cântându-i cântecul banului, e greu, și puțini pot s'o facă. E ca și atunci când unui pictor i se pretinde de o cocoană care a trecut de a doua tinerețe, să-i facă portretul arătând-o cum fusese în prima tinerețe. Unul poate să-și mintă penelul, dar altul îl aruncă și rămâne flămând. Și pentrucă directorul veritabil al teatrului X, era numai pur sânge de artist, și nicio picătură negustor, teatrul scârțâia din temelie. Din această cauză nervii și desnădejdea bântuia aproape întreaga suflare a teatrului. Chiar și pe d-l secretar Jan care altădată era numai inimă, îl posomorîse. Sta întunecat la birou și vorbea cu un prieten, sau mai bine zis cu un domn care trăia din afa-

ceri. Dar din întreaga lui înfățișare, părea ca și cum ar sta pe un vapor în care intrase apa, și care vapor nu-i trebuia mult să se scufunde.

— Să mă lași în pace! zise el, adresându-se cu vocea aspră, domnului căruia îi vorbea. Dacă ți-a intrat în cap că mai poți să-ți plasezi simpatiile la noi, te înșeli! Și din câte avem, directorul le rade la jumătate. Poți să vii cu scrisoare chiar și dela Vodă, tot nimic nu faci, ascultă-mă pe mine.

— Jane, eu zic că până la urmă tot o s'o primiți, fac pariu. Și cred că mai mult ai profita dacă ai vrea să ne'nțelegem. Uite o mie de lei, cealaltă ți-o aduc, după. Ce nu face omul în ziua de azi cu două mii de lei! Poți da o lovitură..... Un chef monstru! Puțină bunăvoință, altceva nu-ți cer, restul mă privește.

— Tu încasezi zeci de mii pentru afaceri, iar pe mine mă cârpești cu nimica toată.

Mare nătărău mai sunt! zise d-l secretar, îndoind hârtia și punând-o în buzunar. S'a făcut! Dar mă rog, ce fel de fată este? Înaltă, voluminoasă..... și cam ce se pricepe să 'nvârtească?

— Te'nșeli berbantule! E un boboc de fată, și e bună la orice. Vreau să mă'nsor, că altfel n'aș lăsa-o.

— Nenorocitule!....

— Crezi tu! Am găsit exact ce căutam; are bani și n'are mamă.

— Ia vezi, să nu fie de-a'ndoaselea, să aibă mamă și să n'aibă bani.

— Am avut eu grijă, și apoi mi-a căzut cu tronc.

— Atunci am înțeles!

— Cât privește despre fetișeana pe care ți-o aduc.....

— Adică mi-o vinzi.....

— Mai schimbați și voi personalul ca s'atrageți mușteriii; codobatura dela bilete e bună de mosit, nu face, zău nu face! Fuge lumea numai când o vede.

Incet și misterios, Ghiță intră și le întrerupse conversația.

— A sosit..... secretara, spuse el, făcând un gest semnificativ.

— Să-ți trăiască! îi zise prietenul, imitând gestul. Cald, soare..... parcă-i primăvară..... numai de noroc să se plângă omul.

Prietenul plecă, și aproape în acelaș timp intră Suzana. Fața îi strălucea de bucurie și de fericire. Buzele îi erau mai trandafirii, iar ochii nu și-i mai ținea aplecați, priveau vioi și plini de sclipiri de dragoste. „D-l director", se uită câteva clipe, apoi, satisfăcut zise cu oarecare greutate în voce:

— Credeam..... d-ră secretară, că m'ai uitat. Tocmai mă pregăteam să șterg piesa din repertoriul acestui an. Eu nu fac sacrificii pentru acei cari la rândul lor, nu știu să se sacrifice.

Suzana, care nu se așteptase la această primire, se schimbă la față și rămase ca țintuită în loc.

— Dacă vrei să ne împăcăm, urmă „d-l director", — sărută-mă! Uite aici, în mijlocul obrazului.

Suzana se apropie și își lipi buzele de obrazul cald.

— Așa mai înțeleg și eu! zise „d-l director", strângând-o în brațe.

— Am o idee! Vrei să mergem să petrecem puțin? Sunt liber până la cinci. Un păhărel de vin..... aer..... soare..... Pentru ce mai trăiește omul?

Peste câteva minute erau în autobuzul No... Greoaie și îmbâcsită de lume, mașina vuia pe străzile capitalei. Părea că transporta o adunătură de condamnați, scoși din închisoare și duși la aer și la libertate. Cei mai mulți erau perechi de ocazie, iar alții erau întovărășiți mai de mult. Mâinele și le țineau prinse, iar unde era mai îmbulzeală își furau câte un sărut, uitând că nu sant singuri. Un aer greu, înnăbușitor, deși câteva geamuri erau absente. Din când în când mașina se opria, mai primind pe câte unul sau doi călători, în murmurul sau râsul celor stăpâni de mai înainte pe locurile lor. Dar gândul că în curând vor ajunge la aer, vin și dragoste, îi făcea să uite micile neajunsuri ale voiajului. Și apoi transportul costa destul de puțin, numai șase lei.

Pe două dintre locurile din fund, stăteau, Suzana și „d-l director". Mâna dreaptă o ținea încolăcită pe după talia fetei, iar cu stânga îi

mângâia rar, uşor şi nervos, capătul pardesiului. O mie de lei în buzunar şi o fată drăguţă, devenise şi pentru „d-l director", ceva rar şi care îl bucura.

Şi Suzana se simţia fericită. Era departe de unghiul strâmt şi pustiu al camerii ei. Era printre oameni veseli, şi cari se duceau să petreacă; iar dragostea pentru „d-l director", începuse a-i miji până în cel mai adânc colţişor al sufletului ei tânăr. Ea nu simţia mirosul urît din maşină şi nu vedea feţele contractate de patimă. Simţia căldura mâinei care o mângâia, şi îi simţia ochii pironiţi pe ea, de parcă-i privea întreg adâncul sufletesc.

Nu. Nu era un sacrificiu aşa cum îi spusese el, pentru ca piesa să se joace, era dragostea ei pe care nu ştia nici s'o ferească şi nici s'o precupeţească.

Nu târziu, maşina se opri. Suzana se coborî ajutată de „d-l director"; apoi, înlănţuiţi de braţ, plecară împreună. Cu gândul absent, emoţionată, Suzana nu vedea nimic din tot ce era în jurul ei. Case mici, distanţate unele de altele şi câţiva pomi cu frunzele îngălbenite. Se opriră la una dintre case care părea a fi o cârciumă. Doi ţigani începură a cânta când şi-au văzut muşterii. Perechi îndrăgostite, cer albastru, iar vinul sau mustul strălucea prin pahare. Nu departe era şi un grătar ticsit cu mititei şi pastramă.

—Ai o rezervă, şefule? întrebă „d-l director", când văzu cârciumarul, care părea a-i fi bine cunoscut.

— Pentru D-voastră, se face!

Apoi, plecară toţi trei: cârciumarul şi „d-l director", urmat de Suzana. Trecură prin cârciumă, unde mirosul de vin te ameţea chiar fără să bei. Parcurseră o sală şi apoi intrară într'o cameră discretă. O perdea înflorată era trasă, făcând ca lumina să pară de un roz întunecat. Un pat mic, curat, dar puţin motolit, arăta că ceilalţi muşterii nu plecaseră de mult. Pe pereţi erau două tablouri, proaste, cari reprezentau femei goale, şi un parfum urît te ameţea.

— Niţică pastramă, şefule! Şi vinul să fie din cel mai fain! comandă „d-l director", grăbit.

— Am o marfă..... vă cunosc cu gustul! Imediat şi la iuţeală!

Şi fără să mai zică niciun cuvânt, cărciumarul plecă.

— Scoateţi pardesiul şi basca, zise „d-l director", ajutând Suzanei să se desbrace.

Coardele vioarei se auziau încet, tot mai tare, şi Suzana privea pe „d-l director", ca pe o comoară scumpă. Apoi, văzu tablourile cu femei goale, şi se ruşină.

— Nu-ţi pare rău c'ai venit cu mine? o întrebă „d-l director", privind-o cu oarecare dragoste.

— Nu..... De ce să-mi pară rău? răspunse Suzana, cu un surîs care-i venea atât de bine.

„D-l director", o strânse în braţe şi o sărută. Un ciocănit în uşă îl făcu să se oprească, şi cârciumarul intră aducând o sticlă cu vin roş,

pastramă, pâine și cele necesare pentru servit. Le așează pe masă și tăcut, ieși.

Mirosul pastramei, pe care „d-l director", o tăie în bucățele și vinul roș cu care umplu paharele, o făcu pe Suzana să nu aștepte să fie invitată de două ori,.

— In sănătatea ta, fetițo! zise el, ciocnind paharele.

— Nu, nu! Trebue să-ți bei paharul până la fund, dacă-i în sănătatea ta.....

Suzana bău. Ii era sete, și după pastramă mergea de minune.

Un cântec de dragoste, venind ca din povești, o făcu să simtă tot mai mult iubirea de care era stăpânită. Pe față i se citea întreaga-i fericire, iar în cameră se făcu ceva mai întuneric. Poate că un nor acoperise pentru câtva timp soarele.

„D-l director", gândindu-se că avea prea puțin timp de stat, grăbit, umplu din nou paharele.

— Pentru fericirea noastră!

Suzana după ce bău vinul, simți ca un foc care i se scurgea prin vine.

— Spune-mi drept, fetițo; cu autorul, adică cu acela căruia zici că îi ești secretară, trăiești de mult?

— Da..... de mult, răspunse Suzana, fără să înțeleagă adevăratul rost al cuvintelor.

— Pe cine iubești mai mult; pe el, sau pe mine? zise „d-l director", umplând paharele pentru a treia oară.

O privire plină de dragoste îi fu răspunsul, și Suzana bău până la fund paharul pe care i-l lipise de buze. Deodată simți casa învârtindu-se și o ceață deasă îi acoperi ochii.

„D-l director", scoase ceasul și îl privi cu grijă. — Vrei să ne culcăm puțin pe pat?

Și fără să aștepte răspunsul, o prinse cu amândouă mâinile, o puse pe pat, iar el se culcă alătuir.

* * *

Pe la mesele din fața cârciumei, vinul se scurgea din pahare, iar coardele vioarei sunau tot mai vioi cântece de dragoste. La o masă stătea un domn singur. El nu aștepta pe nimeni. Turna pahar peste pahar, și bea. Bea ca să uite, sau bea că nu mai avea pe cine aștepta. Femeile cari întovărășiau bărbații beau și ele; una chiar avea o sete care întrecea pe a tânărului de ocazie cu care era la masă. Soarele apusese, iar umbra serei era tot mai adâncă.

* * *

„Din trei pahărele de vin,..... să vede că n'a băut de când îi ea! își zise „d-l director", ridicându-se și strigând un băiat să aducă două cafele. Odată cu el se ridică și Suzana. Cu fața înroșită, cu buzele și ochii și mai roșii, în cadrul părului negru, era minunat de frumoasă. Dar avea o frumusețe stranie. Părea că nu este ea,

că este altă fată, altă Suzană. Părul îi era în dezordine, iar ochii mari, negri, luceau ca printre lacrimi. Și genele păreau înlăcrămate. Se uita în neștire la „d-l director", și se uita și la tot ce era în jurul ei. Un vâjâit ca un vânt îndepărtat îi țâuia prin cap, iar trupul îl simția ca de foc.

Cârciumarul intră aducând două cești cu cafea, iar „d-l director", plăti imediat consumația.

— A fost bun vinul, păcat că sunt atât de grăbit.

— Cu noroc! răspunse cârciumarul, punând banii în buzunar și plecând imediat.

— Mai putem sta cinci minute, zise „d-l director", privind din nou ceasul. e păcat că timpul a trecut așa de repede.

Sărută-mă! Așa cum îți place ție. Am să-ți joc piesa, strașnic..... cu cei mai buni artiști...

Suzana, își lipi fața de fața bărbatului pe care îl iubea, și începu să tremure. Îi tremurau și gândurile, și trupul ei micuț și delicat.

De pe la mesele de afară sgomotul venea tot mai tare, iar un zumzuit vioi cânta o horă săltăreață. Patul era mototolit, iar sticla și paharele erau încă aburite de vinul ce fusese în ele. Din ochii Suzanei, picură încet și prelung o lacrimă care udă obrazul „d-lui director".

Deodată, un sunet strident se auzi. Era semnalul mașinei care sosise.

X

A doua zi, Sorin plecase mai de dimineaţă la tribunal. Camaradul său de birou nu venise încă şi sta singur, adâncit în amintirile cari îl turburaseră în ultimile zile. Îi părea rău că îşi desvăluise sufletul, fiicei lui, şi nu înţelegea cauza ce l-a făcut să fie atât de slab. Ca să-i spuie ei, unui copil, care nu simte şi nu pricepe nimic să-i spună întreaga dramă a familiei lui, şi să-i spună că Ana, adică eroina piesei, a fost mama ei, această nesocotinţă nu şi-o putea ierta. Oare vestea pe care i-a adus-o, l-a uluit într'atât încât i-a luat şi minţile?

„Ea, stătea rece ca un sloiu de ghiaţă şi nimic nu simţia. Dar dacă această fată, este o degenerată la minte ca şi la suflet? Cu buzele nemişcate, cu ochii aplecaţi, cu fruntea senină, doar umerii i se mişcau, era un gest cochet pe care îl avea şi mama ei. Şi totuşi, a început să crească mare. . . . . "se gândi Sorin, uitând tot mai mult locul unde se afla.

Câteva clipe, atunci când îi vorbia, simţise că piatra care îi apăsase întotdeauna sufletul de tată, începuse a se ridica şi a-i descoperi tot ceea ce ţinuse încătuşat o viaţă întreagă. O simţia pe fiica lui aproape, tot mai aproape, până când la un moment dat totul dispăru şi nu mai era decât o bucată de carne vie, care mişca, şi care ar fi putut doar să vorbească. Apoi, făcându-i rău chiar faptul c'o ştia sub acelaş

acoperiş, plecase în oraş. Mergea nepăsător pe străzile înfurnicate de lume şi privea casele mari şi maşinile cari se perindau unele după altele. Un plâns sfâşietor îl opri. Lângă una dintre casele mari, o fată de vreo zece ani ţinea mâna întinsă şi plângea. „Am pierdut banii.... trei zeci de lei..... M'a trimis stăpâna să cumpăr... spunea fata adresându-se unei doamne care se oprise deschizându-şi poşeta. Dar după ce doamna se îndepărtă puţin, fata urmă acelaş joc, cerşind printre sughiţuri de plâns.

„De ce li se permite acestor cerşetori deghizaţi, să atace trecătorii cu milogelele lor false?" se întrebă Sorin ale cărui amintiri erau atât de vii, încât uitase aproape că era la tribunal şi nicidecum pe stradă. Apoi, gândurile îi lunecară mai departe. Mersese mult, până când se oprise în faţa unui teatru. Se oprise şi privea afişele, recitindu-le de nenumărate ori. Printre afişele mari, scrise cu roş i se păru că vede unul mai mare decât toate celelalte şi pe care era anunţată piesa „Gama". Vedea literile mari, negre, şi vedea lumea îmbulzindu-se la casa de bilete. Iar el sta la o parte, tăcut şi nebăgat de nimeni în seamă. Teatrul i se părea ca un templu măreţ la care lumea venea să se închine şi să-şi izbăvească păcatele. Se vedea stând nemişcat, cu mâinele în buzunarele reci, uitând că frigul îl înţepenise aproape. Apoi, văzu o maşină oprindu-se nu departe de el. Din ea scoborî o doamnă tânără şi elegantă. Era soţia colegului său, pe

care o cunoscuse la tribunal. Știa că erau căsătoriți numai de câteva luni și că soția venea des la tribunal pentru a-și lua bărbatul. Iar pe el, nu-l băga în seamă prea mult pentrucă era sărăcăcios îmbrăcat. Odată i-a întins mâna, altădată nu i-a întins-o. Femeia era frumoasă și tânără, iar din priviri împrăștia atâta senzualitate! Într'o noapte n'a putut dormi nicio clipă, văzând-o mereu în preajma lui. Colegul i-a spus c-a luat-o de soție fără de nici o zestre, așa cum s'ar zice din dragoste. Dar de unde avea bani ca să poarte un lux atât de țipător, când bărbatul ei nu avea salar mai mare decât avea el?

Doamna a cumpărat bilet, sau bilete dela teatru, apoi s'a suit din nou în mașină și a plecat tot astfel, după cum venise; ca un vârtej care în trecere răscolește tot ce-i iese în cale. Sorin n'a salutat-o pentrucă n'a avut timp s'o facă, dar teatrul a încetat de a mai fi templu, și nici afișele nu-i mai luceau înaintea ochilor.

Apoi cu pași domoli, s'a întors spre casă. Teatrul afișele, femeia, îi răscoliră prea puternic sufletul și îl doborîse. Când a ajuns acasă a mâncat două cornuri reci pe cari le cumpărase, și trudit de gânduri și oboseală s'a culcat.

„Sunt la tribunal și am venit să lucrez", își zise Sorin, încercând să rupă firul amintirilor. Totuși, imaginile îl fură din nou. Vedea scene din piesă cari se perindau unele după altele, auzia vorbind cuvinte de dragoste și de patimă profundă, și simția clipele de fericire urmate de

desnădejde, pe cari le simțiau eroii din piesă. Apoi, totul se termină într'un ropot nesfârșit de voci: „Autorul!... Autorul!...”

Ușa se deschise cu sgomot și funcționarul cu care lucra împreună, intră. Zâmbind, Sorin răspunse la salutul colegului cu un aer măreț, degajat, de parc'ar fi fost salutul unui rege care își împarte grațiile poporului său.

„Să știi că ăsta numai are mult”! își zise funcționarul, privindu-l.

Saltarele fură descuiate, condicele prăfuite fură scoase din dulapuri, și lucrul începu. Din când în când imaginile îl furau din nou pe Sorin, și printre rândurile actului pe care îl citea, vedea și crâmpeie din piesă:

„Iar noi..... trebue să ne ascundem întreaga iubire! Nu, Ana..... voiu munci, și în câțiva ani voiu fi independent prin munca mea. Atunci voiu pune flori și pentru noi”.

Zâmbi, și privind vag într'un punct fix, nu băgă în seamă că colegul său îl privea tot mai suspect.

— Nu te supăra camarade, îl întrebă mirat, — dar ce ai? Nu cumva ai câștigat la loterie lozul cel mare? Spune-mi și mie, să mă bucur și eu.

Sorin se schimbă la față. Intreaga-i fericire de o clipă, îi dispăru, și deveni acelaș de totdeauna; trist și întunecat. Simțise ironia colegului, și simțise și întreaga deșertăciune a gândurilor lui.

„Trebue să termin odată de a trăi din imaginaţie, şi să nu uit că pentru mine nu poate exista altceva decât, acest scaun şi această masă pe care scriu. Masa plină de toate crimele şi viciile omeneşti, cari se scurg prin vârful peniţii, şi atât.

Iar el, colegul, este fericit. Are o femeie tânără, frumoasă, care îl minte. Ei şi! Viaţa însăşi nu este decât o minciună. El, trăieşte din afacerile pe cari le învârteşte, ádică despoaie pe oricine îi iese în cale. A fost şi decorat. Iar ea..... îşi vinde trupul pentru blana pe care şi-o atârnă peste umeri. Pe mine nu mă bagă în seamă, pentrucă ştie că sunt sărac, şi n'are de unde câştiga nimic.

Nu m'aş mira ca aceşti oameni cu cari sunt obligat să-mi trăiesc viaţa, să-mi spună într'o zi, să sunt..... nebun. Da, nebun, pentrucă nu sunt făcut din acelaş lut ca al lor.

* * *

In acelaş timp ce Sorin îşi frământa gândurile, Suzana îşi reamintea tot ceea ce se petrecuse cu ea în ziua precedentă. Seara, când venise acasă, fusese ameţită şi nu-şi dăduse seamă aproape de nimic. Câtva timp aşteptase pe tatăl ei, apoi, toropită de somn se culcă. Dormi mult, greu, un somn turburat, care totuşi o odihni. Inainte de a se face ziuă se deşteptă şi stând încă în pat, îşi reaminti rând pe rând, tot ceea ce se întâmplase cu ea. Ii fu frică. Ii

era frică de tatăl ei pe care îl ştia atât de aproape Dacă va afla? Dacă se va uita la ea, aşa cum se uita de obiceiu şi îi va ghici gândurile? Sări din pat, şi grăbită vru să se îmbrace. Deodată zări pe cămaşă câteva pete de sânge. Se uită tremurând la ele, şi scoase cămaşa pe care o ascunse sub saltea. Apoi, îşi puse alta. Tremurând, se spălă pe faţă, pe mâini, şi se îmbrăcă. Orândui tot ce trebuia pentru ceaiu, şi aşteptă pe tatăl ei. Il auzia cum merge prin cameră, şi fiecare pas o cutremura. Dar tatăl ei nu veni, şi după câtva timp îl auzi plecând. Suzana simţi o uşurare, totuşi rămase istovită, fără să se poată ocupa de micile treburi pe cari le făcea zilnic. Vărsă o oală cu apă pe plită, îşi fripse degetele, răsturnă un lighean pe care nu-l băgă în seamă, şi se lovi de colţul mesei. Vroia să se elibereze de orice amintire, dar îi era peste putinţă. In inima şi în gândul ei, nu era decât amintirea din ziua trecută; clară, vie, aşa cum se întâmplase.

Uitându-se la salteaua care ascundea cămaşa, Suzana începu din nou să tremure. Turnă apă caldă în lighean, scoase cămaşa şi o muie în apă Apoi, începu s'o spele. Freca mereu, iar petele de sânge dispăreau în apa care se colora de un roz întunecat. Mâinele îi înţepeniră aproape şi dacă spălatul ar mai fi ţinut mult, n'ar mai fi putut continua. Intinse cămaşa pe un scaun, şi o puse să se usuce alături de plită, iar ea rămase de pază.

„Mămica mea! Mămica mea!" își spuse ea, trântindu-se pe pat într'un ropot de suspine. Corpul i se mișca în hohote de plâns, iar perna se udă de lacrimi.

„De ce nu m'ai luat cu tine, mămico?"

Nu târziu, ca și cum amintirea mamei ei ar fi mângâiat-o, Suzana se ridică. Își șterse fața udă de lacrimi, și suspinând încă, ascunse cămașa într'o boccea cu rufe negre. Se spălă cu apă rece, se pieptănă și se privi în oglindă, să vadă dacă plânsul îi lăsase prea multe urme. Apoi, simți că îi este foame, O foame de copil care ar fi mâncat orice firimitură de pâine. Prepară un ceaiu pe care îl bău, mâncă și două felii de pâine, era porția ei pe care n'o mâncase c'o seară mai înainte. Tristă, lăsă capul aplecat pe piept, și amintirile o încercuiră din nou. Se simția cuprinsă de ceva străin de ea, ceva neînțeles. Acum nu mai tremura și nici nu-i mai era frică, părea că ceva nou, o speranță vagă îi lumina gândurile.

„Dacă el este director de teatru, adică are o situație mult mai mare, decât aceea ce sunt eu, de ce n'ar putea iubi și el ca și mine? Nu este și el tot un om? Cât privește piesa, acum nu mai am nicio îndoială că nu se va juca".

Apoi, rar, tot mai rar, gândurile Suzanei sburau peste învelișul întunericului pe care îl trăise până atunci, încercând a cuprinde misterul vieții.

XI

Trecuseră câteva zile de când Suzana fusese la teatru. Il doria pe „d-l director", cu toată ardoarea tinereții; dar după cele ce se petrecuseră nu mai avea curajul să se ducă să-l vadă. Stătea ore întregi culcată pe pat și gândea. Gândea la tot ceea ce i se întâmplase. Vedea înaintea ei camera mică dela cârciumă, pe care atunci aproape n'o băgase în seamă, și simțea orice sărut și orice mângâiere. Apoi, rămânea amețită ore întregi, ca într'un vis din care nu te mai poți deștepta.

Era când veselă, când tristă, iar ideea de a nu se mai duce la teatru, i se schimba după cum minutarele își schimbă orele în mersul lor. Acum îi era și mai urât ca altădată, iar singurătatea o suporta și mai greu. Dacă ar fi avut o putere ar fi sfărmat zidurile cari o închideau, să nu mai fie nimic din tot ceeace o ținea zăvorîtă.

Iar noaptea, prin pleoapele închise vedea aceleași imagini, aceiași poveste de dragoste, ca o vijelie care răscolește apele liniștite.

A doua zi era obosită, iar cearcănele în jurul ochilor erau și mai negre. Tăcută, mergea de ici până colo, încercând să uite. Nu plângea pentrucă îi era frică de tatăl ei să nu-i cunoască urmele. „De ce ai plâns?" ar fi întrebat-o el, scrutând-o cu privirea. Și atunci ce ar fi putut ea să răspundă? Se uita la rochie, la bască, la pardesiu, și toate hainele cu cari fusese îmbră-

cată i se păreau că păstrează urme din amintirea acelei zile. Le ștergea cu peria, le curăția, ca atunci când îi vor trebui să le aibă gata. Apoi, se uita des în oglindă. Pe față i se citea o lumină tainică ce-i arăta când durerea, când fericirea. I se părea că este mai înaltă, mai cuprinsă, acum nu mai era fetița molatică de altădată. Și apoi băgă de seamă că nu era o fată urîtă. Avea fața albă, ochii mari, negri, cu gene lungi întoarse; buzele puțin cam mari și roșii, iar părul îi era negru și lucios.

„Pentru norocul tău, fetițo! Dacă-i pentru norocul tău, trebuie să bei paharul până la fund". Așa i-a spus el, atunci. Și ea a băut. A băut trei pahare de vin roș. Și acum simția tăria vinului în sânge. Dar de ce a amețit-o într'atât de i-a luat orice putere de judecată? Totul i s'a părut o poveste, un vis nebun acoperit de întunericul nopței, un vis din care i-a rămas o fericire sau o durere? Nici ea nu știa ce i-a rămas.

Cu gândurile tot mai înflăcărate, Suzana trecu în camera tatălui ei. Aici rămase privind tabloul care reprezenta casa țărănească. Niciodată nu-l privise astfel. Se vedea la țară, în satul unde se născuse mama ei, și se vedea alergând liberă peste văi. Se agăța de orice pom, și orice floare o mângâia. Vedea păsări și animale destule. Și ce blânde și bune erau! Apoi, vedea o pădure în marginea satului. Frunzele erau îngălbenite gata să cadă, iar coloritul tomnatic al frunzelor se amesteca în mii de nuanțe. Și ce uriaș era

covorul pădurii întunecat de umbrișul crengilor ! Auzia și păsări cântând, iar ea, era liberă, liberă !

„Acum înțeleg de ce mămica mea a plecat de acasă", repetă Suzana, privind tot mai mult tabloul.

Seara când a venit tatăl ei, a întrebat-o :

— Ai mai fost pe la teatru?

— Da, am fost, a răspuns ea, cu vocea cam îndoelnică.

— Poți să te duci ori de câte ori te va chema, și nu uita să mai reciteşti copia manuscrisului ca să fii cât mai bine inițiată.

Apoi, fără s'o privească, tatăl ei a intrat în camera lui. Aici și Sorin ca și Suzana avură impresii deosebite. Și el ar fi vrut să plece, să aibă mai mult aer, să fie mai lumină ; iar camera niciodată nu i se păruse atât de îngustă. Se așeză la masa de scris, trase saltarul și simți lipsa manuscrisului. I se părea că toți morții cu amintirea cărora trăise în decursul anilor și pe care îi iubise atât, acum dispăruseră. Toți plecaseră în saltarul întunecos al directorului.

Ca să fie el deposedat de toți acei cari i-au fost atât de dragi, să-i simtă plecați, plecați pentru totdeauna? Iar în locul lor ce-i va rămâne? Când îți este dat să porți cu tine chiar o himeră, sau o nebunie, nu se poate să trăiești ca un lemn putred, care nu ține nici umbră, nici căldură ! Și ce va pune în loc? Iluzia că-i va vedea reînviind pe scenă? Dar atunci ei nu

vor mai fi ai lui, vor fi ai tuturor ochilor inconştienţi, cari vor râde de iubirea şi lacrimile lor. Iar el?.....

Cu capul susţinut de mâini, Sorin sta la masa de scris şi gândea amar. Bucuria că i se va juca piesa, o trecuse în rândul himerelor şi n'o mai simţia. Işi simţia singurătatea pustie şi întreagă amărăciune a vieţii atunci când nu ai pe nimeni în jurul tău. I se părea că nu mai există niciun om, nicio fiinţă alta pe lume. Iar pustiul din suflet i se adâncea tot mai mult.

„Care este negura vieţii prin care omul trebue să străbată ca să ajungă la lumină? Şi care este candela pe care trebue s'o aprindă?"

Apoi, încercând a-şi desprinde gândurile, trase saltarul mesei şi începu a scotoci. Găsi copia manuscrisului, dar nu-l interesa. O dădu la o parte ca pe un obiect fără de nicio importanţă. Văzu unele hârtii, plicuri; pe unele le rupse, iar la altele se uită fără să le citească. Apoi, găsi un plic mare, alb, pe care era scris:

„Pentru acei carii vor vrea să ştie cine a făurit piesa „Gama".

Deschise plicul, şi după oarecare ezitare îşi aţinti privirea şi citi:

„Viaţa şi moartea. Am trăit şi viaţa după cum am trăit şi moartea. Am pătruns până în cel mai groaznic întuneric şi m'am suit sus, sus, până la bolta înstelată a văzduhului. Din viaţă şi din moarte, din durere şi fericire, am făurit această piesă. Dar nu este o piesă scrisă de

mine, este scrisă de toți acei cari au trăit-o și cari au murit prin ea. Eu, prea puțin am făcut. Am luat lutul moale, era lutul lor, le-am luat viața, era viața lor. Iar eu..... nu sunt decât unul dintre eroii secundari, și atât. Tata și..... ea, sunt eroii principali. Tata, pentru c'a suferit întreaga viață dela toți din jurul lui, adică dela mama și acei patru copii pe cari îi avea. Toți nu eram decât niște câini cari trăgeau din hoitul lui mort de mult. Altceva nu știam decât să-i cerem bani, bani, și iar bani. Dacă ar fi avut de zece ori pe cât avea, tot nu i-ar fi ajuns. L-au înglobat în datorii, pe el, care era un om sobru, cinstit și cel mai de seamă procuror general. Dacă nu i-aș fi purtat numele nici pâinea pe care o mănânc astăzi, n'aș fi avut-o. Venea obosit dela tribunal și nu găsia acasă nimic, nici odihnă, nici mângâiere. Toate vorbele noastre nu erau decât ca niște cuie care-i țintuiau nervii și atât. Groaza poliților protestate, și groaza de noi, de copiii lui legitimi, l-au omorît. Și ce moarte înfiorătoare!

Să-ți dai seamă că mintea ți-a intrat în sferele iadului, că ochii nu mai văd aceea ce trebue să vadă, că flacăra vieții ți s'a stins, și totuși tu, să trăești ca să-ți vezi racla întinsă, și să-ți auzi clopotele care-ți vor trage o veșnicie. Iar acum..... eu, fiul lui să-i deposedez mormântul și să mă numesc autor de piese de teatru. Câtă infamie!

Și ea..... care a venit din satul ei; pură, cin-

stită, a venit să muncească în casa noastră pentr'o bucată de pâine neagră; iar eu, am început s'o pândesc cu ochii tinereții, flămânzi de plăceri. Ii priveam corpul cum se mlădia frecând parchetul, peste care noi călcam. Ii priveam șalele, spinarea..... Ce ordinar! Și apoi mă uitam la cozile împletite roată peste cap, și mă gândeam la trupul ei de fată. Da, mă gândeam, pentrucă eram mișel și laș. Când vorbia, îi priveam dinții ca de fildeș, și limba roz i-o vedeam, adică i-o vedeam în închipuirea mea murdară. Limba..... sânul..... Toate studiile îmi rămăseseră pe planul al zecilea. Când deschideam cartea să citesc, îi vedeam piciorul îndoit și gol. Gol, ca și goliciunea din creerul meu. O desemnam goală, îmi spusese un profesor că am talent la desemn, și singurul rezultat a fost s'o mânjesc pe toate hârtiile, punându-i pecetea numelui dedesubt. Aș fi meritat să fiu împușcat. O chemam la mine în cameră să mă servească, parc'aș fi fost milog, și ea venea; pășia încet, încet, peste covorul rupt, iar eu o sfredeleam cu privirea mea nerușinată. Ea, se înroșia, simția că eram nebun. Banii tatei și ea, asta era întreaga mea viață, pentru rest eram și orb și surd. Apoi, am mers mai departe. Nu mă mai mulțumeam numai s'o privesc, vroiam s'o ating, să-mi pun mâna pe trupul ei gol, peste piciorul îndoit. Ii doriam sânul, carnea. Carnea, ca și animalul în creerul căruia nu găsești nicio judecată alta. Și toată carnea ei am

avut-o mai repede decât mă aşteptam; poate mi-ar fi plăcut să vină mai pe încetul. Am avut-o aşa de simplu, ca şi cum ai mânca un măr din grădina ta. Un măr copt şi dulce. O posedam în fiecare noapte, cu o regularitate desgustătoare. Eram tânăr şi ea era frumoasă. De când fusese a mea, n'o mai desemnam, se terminase cu mâzgălirea foilor de hârtie, acum îi mâzgăleam trupul. Cine zice că omul are judecată, e nebun. Omul este tot o fiară ca şi fiarele din păduri.

După ce au trecut trei luni, în cari timp mă-desfătasem în toate chipurile, într'o noapte o văd că intră în camera mea, şi începe să plângă, în loc să se aşeze pe pat după cum făcea de obiceiu. Apoi, mi-a spus, că..... şi ce greu am înţeles că avea un copil.! Adică eu, eram tatăl acelui copil. O fiinţă care trebuia să ţipe şi să ceară hrană de cum se năştea. M'am îngrozit. A fost primul meu sentiment de tată. Iar ceeace mi-a dictat acest sentiment nou născut în mine, a fost exact ce i-ar fi dictat şi unui criminal. Dar nu un criminal de rând, unul care îşi omoară progenitura, carnea din carnea lui, suflet din sufletul lui. Calm, ca şi cum aş sparge o nucă, am trimis-o să se ducă în satul de unde venise, ca să-şi omoare copilul. Ştiam din auzite că prin sate sunt multe babe care se ocupă cu aşa ceva; doctorii pe la oraşe cer prea scump. Era aşa de neted gândul meu, şi mi se părea atât de uşor de înfăptuit..... Ea s'a dus, dar a avut

mai mult suflet şi conştiinţă decât mine, care învăţasem şi greceşte şi latineşte şi algebra superioară. Ea nu şi-a omorît copilul, n'a putut. Când s'a întors, cu ştiu ce am gândit? M'am bucurat, probabil în laşitatea mea, şi mi-am zis că poate n'aş mai fi avut-o la îndemână. Să fiu tată, după ce orânduisem crima! Simţiam o greutate pe sufletul şi pe conştiinţa mea, pe care începusem să recunosc că le-aş fi avut; iar pe ea, începusem s'o cred şi s'o simt, fără nerușinare, ca pe-o proprietate cu totul a mea. Dar lunile treceau şi fapta nu se mai putea ascunde, cu toată osteneala pe care ea şi-o dădea. Atunci mama, ca toate cocoanele distinse, a aruncat-o pur şi simplu pe drumuri. Nu mai era bună de mâncă şi ne făcea de râs, pe noi cari eram de o condiţie socială superioară.

Atunci, ca să am cu ce s'o întreţin, am început să cer bani tatălui meu, fără cruţare şi fără milă. Dar aceşti bani erau prea puţini ca s'o întreţin, oricât de modest aş fi vrut. A născut în mizerie şi a murit de mizerie. Şi atunci când am găsit-o pe patul de moarte, cu copilul alături de corpul ei aproape înţepenit, atunci s'a născut în mine un sentiment groaznic: era iubirea, dar era iubirea pentru o moartă.

Ţinea mâna întinsă spre copil, aşa rămăsese, poate că vroia să mi-l arate şi să mi-l dea pe seamă. Nici timpul, nimic, nimic, n'a putut stinge din mine acel sentiment născut din cea din urmă clipă a ei. Apoi, nebun de durere, am

cerut din nou bani tatei. Imi trebuia să-mi pun mortul în pământ, să-mi ascund crima, acolo de unde credeam că nu va mai ieşi niciodată. Eu nu ştiam că crima nu se poate ascunde nici sub cea mai adâncă scoarţă a pământului. Dar tata era prea cinstit şi demn şi nu putea face dintr'un leu, zece. Vorbele mele, fiorul morţii care plutea prin aer, desnădejdea şi vina faptei mele pre care i-o aruncam lui în faţă, pentru a-l despoia de ultimul ban, a fost cea din urmă picătură de otravă pe care i-am strecurat-o în creer.

Şi acum, pe aceşti doi martiri, cari au scris cu sângele lor întreaga tragedie, pot eu să-i deposedez şi să spun că sunt autorul, adică făuritorul piesei? Priviţi-mă, aplaudaţi-mă, ridicaţi-mi în slavă talentul.

Câtă mârşăvie!

XII

Plin de gânduri semeţe, d-l secretar stătea la birou şi îşi făcea serviciul. Unul intra, altul ieşea La toţi le punea întrebări şi le cerea răspunsuri pe cari le muia într'aceeaşi cadă a nepăsării. Numai două lucruri îl mistuiau de grijă: lipsa de bani şi lipsa de ceva nou în dragoste. Fiind însă pretenţios din fire, nu-l mulţumiau noutăţile care-i veneau rar, din când în când, ţinea musai să se distreze în toate zilele. Secretara i-a plăcut, şi mai cu seamă i-a plăcut, că

nici prin vis nu-i trecea că mai există în București o fată care ar putea să fie în adevăratul înțeles al cuvântului, fată; și cu atât mai mult o secretară. Păcat însă c'a fost cam prea amețită, și asta numai din trei păhărele de vin! Dar de ce secretara nu mai venea pe la el? Să facă un chef așa cum știa și s'o vadă amețită de beția dragostei, nu a vinului. Contrar dorinții lui când se gândea mai duios și mai profund la o nouă plăcere, intra pentru a treia oară în acea dimineață, d-ra Dora.

— N'am putut să vă aspun până acum..... vorbea molatec, d-ra Dora, — dar D-l Director mi-a hotărît să-i dau astăzi întreaga socoteală a casei. Ce mă fac? Imi lipsește trei mii de lei, dacă aș avea banii, n'aș fi îndrăznit să te supăr....

— Cred c'ai băgat de seamă Dora, din întreaga lume cari se perindă pe aici și toate fetele pe cari mi le puneți voi în spinare, tot tu mi-ai rămas credincioasă. Să fiu al dracului dacă te pot scoate din adâncul sufletului. Dac'aș avea un viitor sigur și ceva mai multe parale, m'aș gospodări cu tine. Parcă bătrâneţele-s departe?. Numai tu m'ai înțelege și mi-ai crede și la boală și sufletul păcătos pe care-l am. Dar s'o ia dracu de sărăcie, din nimic nu poți lega două la un loc.

— Mă duc azi pe la rudele mele, poate găsesc să împrumut trei mii de lei, pentru ei nu e așa de mare lucru, răspunse d-ra Dora, în culmea fericirii.

— Știu eu că tu ești fată bună. Unde-s timpurile când îmi ziceai, Jane?

D-ra Dora se uită vag într'un punct îndepărtat ca și cum ar fi vrut să întrevadă acele timpuri fericite, cari au fost atât de scurte pentru ca și cari totuși, i-au rămas neuitate. Iar vorbele bune pe cari le auzia, luară un conținut atât de puternic, încât cu greu se mai stăpânea să nu înainteze spre d-l secretar.

— Ai grijă Dora, de bani, îi zise el, simțindu-i gândul și punându-se la adăpost de orice avalanșă de dragoste.

Deodată, ca un vârtej, se năpustiră în sală două artiste. Vociferau, dădeau din mâini, iar una mai micuță plângea din toată inima.

— Să mă..... fa..... că ea..... de râs! O..... ne..... bună.....

— D-le secretar, eu nu mai joc! Hotărît! Astfel de parteneră, nu-mi trebue!

— Ea..... care-i schimbă..... în fie..... care..... noapte!

— O auziți?

— Știu..... eu..... știu.....

— Pentru că tu ești o zgripțuroaică afurisită, pentru asta nu te iubește nimeni.

— Indrăz..... nești!....

Văzând că sunt gata să se încaere, d-ra Dora ieși din nepăsare și se apropie de ele.

— Și tu gaiță bătrână, să ne lași în pace! se auzi țipând.

— Vreau să văd până unde o să ajungeți, și

dacă confundați teatru cu ușa cortului, spuse flegmatic, d-l secretar.

Apoi, adresându-se d-rei Dora:

— Lasă-le în pace! Dacă-i nevoie, aduc eu pompa dela primărie și le fac un duș.....

— Da.... da..... mie nicio.... dată nu-mi dai dreptate! .....Ipocri.....ta.

Lasă-mă de mâini! Pupăză nesuferită! Incasezi leafă de pomană! Știu eu cine a vrut să se descotorosească de tine!

— Crede ea că are de..... a face..... cu proștii.

— Și în definitiv ce vreți? Pentru ce v-ați îmbufnat una cu alta?

— Eu nu mai joc c'o nebună! Ca să-mi facă mie observație, din cauza ei....

— Da, da, eu..... sunt nebună..... și ea.....

— M'a făcut de râs

— Ea pe mine.....

— Lasă că vă cunosc eu pe amândouă; sunteți frumușele, tinerele, și niște artiste..... de prima'ntâi. Mai bine duceți-vă și continuați repetiția. Directorul mi-a telefonat că vine imediat și dacă vă găsește aici, în halul în care sunteți.....

— Poate să vină și zece directori, cu ea nu mai joc!

— O..... a.....uziți!

— Atunci dacă ați dat divorț de teatru, vă înaintați demisiile.

— Vine directorul! spuse cu vocea speriată, d-l secretar, ridicându-se și mai speriat

Și fără să mai rămână nicio clipă, amândouă artistele dispărură fugind spre sala de repetiție.

— Stai să te șterg de lacrimi! spuse tovarășa care nu plânsese.—Ce obiceiu urît ai, să plângi pentru nimica toată, ar trebui să te gândești că se cunoaște.

Pudră, roș, iar ochii îi șterse cu puțină salivă proaspătă. Apoi, intrară împreună în sala de repetiție, ca și cum nimica nu s'ar fi întâmplat.

— Temperamente de teatru, zise d-l secretar pe care îl distrase cearta artistelor. — Ai văzut ce efect a avut spaima cu directorul? Acum de sigur că se sărută.

Ghiță intră, și văzând pe d-ra Dora, spuse cu jumătate de voce.

— A venit.....

— Bine, bine! Chiam-o înăuntru, răspunse d-l secretar, oarecum emoționat.

D-ra Dora simți că parchetul o ia la vale, iar orizontul auriu care i se arătase câteva clipe se acoperise din nou cu nori negri.

— Dacă vrei să rămâi, poți rămâne, spuse d-l secretar, comandându-i din ochi să plece. — Și vezi dacă găsești să acoperi bagatela acea de trei mii de lei; iar dacă-ți mai rămâne ceva, mi-e dor să petrecem într'o seară. Mi-a fost greu să-ți spun, dela un timp te văd așa de indiferentă cu mine! Știi că mie nu-mi place să cad silă. Ai tu grijă și de una și de alta. Cine-mi este cu adevărat prietenă, eu n'o uit niciodată.

D-ra Dora ieși, mai binezis avu curajul să

plece, şi imediat intră Suzana. Cu faţa înroşită de parc'ar fi fost dată peste tot cu frunzuliţă cu ochii strălucitori, cu buzele tremurătoare, se cunoştea că îşi suporta greu emoţia care o stăpânea.

„D-l director", la rândul lui se emoţionă şi el de plăcere. Dar de ce o admira când el nu admirase până atunci pe nicio fată, dintre cele nenumărate fete, pe cari le iubise trei săptămâni sau trei zile? Se uita la buzele ei de culoarea smeurii, şi le ştia că nu sunt văpsite ca să aibă grijă ca atunci când îl va săruta, să-i rămână pete pe obraz. Se uita la faţa ei care se decolora încet, încet, făcându-se tot mai albă, şi se uita la ochii ei strălucitori înconjuraţi de gene lungi şi negre. Mică, micuţă, stătea în faţa lui, tremurând de emoţie. Părea că-i era frig, fusese soare când a plecat de acasă, dar acum era înourat. Nori de toamnă târzie cari dacă ascund soarele, simţi nevoia de a avea o haină groasă care să te încălzească, iar Suzana nu avea; pardesiul cu care era îmbrăcată era şi vechiu şi prea subţire.

Se priveau împreună şi simţiau tot împreună o mijire de dragoste caldă şi plăcută.

Apoi, se apropiară unul de altul.

— Mi-a fost dor, fetiţo! De când n'ai mai venit! spuse „d-l director", strângând-o cu putere la piept.

Suzana nu se împotrivi nici printr'un gest deşi luase hotărîrea fermă ca atunci când va

vedea pe „d-l director", să stea departe și să fie rece și indiferentă ca un sloiu de ghiață.

— Ești supărată pe mine? o întrebă privind-o până în adâncul ochilor,

— Nu !..... răspunse ea, și cu buzele și cu un clătinat din cap.

— Cât de fericit sunt !

Știi sus, unde este camera mea, nu-i prea frumos dar putem sta singuri câteva minute. Mi-a fost așa de dor ! Te conduce ușierul și m'aștepți acolo ; aici unul vine, altul pleacă.

Apoi, sună pe Ghiță care intră imediat.

— Ghiță, condu pe d-ra secretară, în camera de sus. Și te rog ca altădată să ai grijă să fie curat. Ai înțeles?

Suzana ieși urmată de Ghiță. Urcă scările, traversă o sală, apoi, după ce mai sui câteva scări, intră în mica mansardă. Aerul era și mai îmbâcsit și mai neprimenit, dar Suzana nu băgă de seamă. Nu băgă de seamă nici painjenișul care era mai greu și mai întunecos prin colțurile pustiite, și nici țesături de case noui cari acopereau o muscă două, prinse din vară și cari își găsise locuința de veci. Și nu văzu nici paianjenul mare, cu picioarele încârligate și care sta nesupărat de vreun măturoiu sau vreo perie.

Mai puțin timidă, Suzana se așeză pe canapea. Valul cald care o cuprinsese când văzuse pe „d-l director", o stăpânea încă. Își simția mâinele calde, obrazul cald, și îi auzia vorbele blânde. Iar ideea de a nu se mai lăsa sărutată, era mult

departe de ea. Își rezemă mâna pe masa plină de praf și ar fi dorit atunci ca imediat ușa să se deschidă și să-l vadă. Acum nu mai era Suzana de altădată, se eliberase din închisoare, ca și o pasăre care a sburat din cușcă și care rătăcește prin cameră la ochiul ager și binevoitor al pisicii.

„D-l director", intră.

— Scumpa mea fetiță! Când ai ști cât te-am așteptat!.....

Sgomotul orașului era departe. Era atât de departe încât numai un slab vuiet ca o adiere de vânt se auzia. Nu se auziau nici suspinele d-rei Dora, cu cari își umpluse și a doua batistă, și nici pașii grăbiți ai Domnului Director veritabil, care intrase în teatru.

„Sunt un păcătos, un suflet slab", își zise Directorul, pășind scările fără popas. „Nu numai că n'am concediat pe nimeni, dar nici nu le-am scăzut o centimă din salar. Cu ce să trăiască? Și așa au prea puțin. Ca să lovesc în cei mari nu pot! Iar în cei mici, cu atât mai mult nu pot s'o fac. De câte ori cei mici mătură gunoiul pe care-l fac cei mari! Voiu vinde și restul de pământ ce mi-a mai rămas, iar la urmă?.....

Plin de gânduri chinuitoare, directorul trecu înainte pe lângă ferestruica d-rei Dora, fără să-i răspundă la salut.

D-ra Dora nu mai avea a doua batistă pe care s'o întrebuințeze și în care să-și verse lacrimile, și era nevoită s'o repete pe cea dintâi. Plângea. Era un plâns nervos pe care îl ținuse mult timp

ascuns. Ce o făcuse să izbucnească așa deodată, fără să se mai poată stăpâni? Gelozia? Nu. Nu plângea din cauza geloziei, era obișnuită să sufere. Plângea din cauza acelor câteva vorbe bune pe cari d-l secretar i le spusese, și cari vorbe niciodată n'ar fi crezut că le va mai auzi. „Tot tu mi-ai rămas credincioasă..... cu tine m'aș gospodări, dacă....." Se uitase cu ochi buni la ea, și dacă n'ar fi venit secretara, cine știe dacă lucrurile n'ar fi mers și mai departe. In definitiv trei mii de lei va găsi ea să împrumute ca să aibă cu ce pune banii la loc în casă, să știe bine vă va mânca la două zile odată. Dar fata, secretara, de ce i-a scos-o soarta să-i țină calea, tocmai acum când poate s'ar fi apropiat din nou de ea? Și la fiecare gând și fiecare speranță un șir de lacrimi uda batista d-rei Dora.

— D-ră Dora! D-ră! o strigă grăbit un artist tânăr, care era angajat de curând cu șaizeci de lei pe seară. — Unde este d-l secretar? Il poftește numaidecât D-l Director. E supărat foc. Zice că nici ieri nu l-a găsit la birou; și nici Ghiță nu știe pe unde-i.

D-ra Dora sări dela locul ei. Ea știa unde era secretarul. Să se ducă să-l cheme? Câteva clipe stătu la îndoială, apoi își șterse lacrimile cât putu mai bine și ieși din mica chilie unde își vindea biletele. Tremura din tot trupul și își simția picioarele moi și nesigure. Ea știa că d-l secretar era împreună cu fata..... Când a văzut-o i se citea pe față atâta plăcere.....

„Fata, nu-i nici prea frumoasă, nici cochetă, totuşi are ceva deosebit care atrage. Modestia..... naivitatea ei?.....” îşi zicea d-ra Dora, mergând tot mai greoiu pe scări. „Chiar mersul îl are deosebit de al celorlalte fete. Şi apoi, buzele, ochii..... exprimă atâta voluptate”.....

D-ra Dora urca scările, dar de ce se urca mai sus, de ce mergea mai încet. Îi vedea stând împreună unul lângă altul, aşa cum stătuse şi ea odată.

„Şi ochii îi are mai strălucitori decât îi au toate fetele; iar genele, parcă sunt puse..... Acum o mângâie..... Ea, are şaptesprezece ani, pe când eu..... am împlinit şi..... patruzeci..... Se îm..... bră.....ţi.....şează”.

Clătinându-se, d-ra Dora simţi ca şi cum scările s'ar fi surpat sub ea. Se rezemă de perete, iar în jurul ei se aşeză un nor gros de fum, ca venind dela o casă incendiată. Apoi încet, mai repede, se rostogoli ca o minge mare şi fără voinţă până la ultima treaptă a scărilor.

XIII

Printre ziduri întunecate şi acoperişuri ţuguiate, într'o cameră mică dela etajul al patrulea, locuia d-l secretar Jan. Un bec mic dela colţul străzii îşi trimitea lumina palidă, atunci când proprietara casei vroia să facă economie. O dormeuză care servea de pat, o masă, un du-

lap, un spălător și două scaune, formau întreg mobilierul camerei. Totuși, acea încăpere adăpostise în simplicitatea ei și în lumina palidă a becului, multe nopți pline de dragoste și de uitare. Trecuse de zece, iar foaia călindarului din perete pe care d-l secretar îl primise cadou dela d-ra Dora, arăta că era sfârșitul trist al lunei Noembrie. Sfârșit trist pentru toți acei cari nu au mai mult decât un braț de lemne în douăzeci și patru de ore, sau chiar niciun lemn dătător de căldură. In acea seară d-l secretar, contrar obiceiului ținea să se culce devreme. Era abătut. Și dacă ar fi avut câteva monede de-o sută, cu siguranță că i-ar fi trecut amarul. Cu ce se vindecă amarul mai bine, decât cu muzică și băutură? Avusese o zi grea, plină de necazuri, pe cari nu putea să le uite. Observația directorului care fusese prea de oaie, după cum se plânsese el unui artist, și tot scandalul a fost din cauză că nu l-a găsit lipit de scaunul biroului, adică țintuit în cuie de acel afurisit de scaun. Apoi, învălmășeala cu artistele cari s'au încăierat în două rânduri și istericalele d-rei Dora, pe care Ghiță a găsit-o leșinată și căzută pe scări. Iar la toate mizeriile le-a pus capac, lipsa din casă a sumei de trei mii de lei, pe care directorul a descoperit-o, și pe care gaița de Dora nu avusese grijă s'o completeze la timp. Și în definitiv ce treabă are directorul cu aceste mici bagateluri de serviciu care nu-l privesc? Și cel puțin dacă ar fi avut parte să stea cu

secretara cât ar fi vrut. Ca să fii chemat tocmai atunci când clipele îţi sunt mai dulci şi să te bage în cloaca de observaţii şi nervi ai directorului, asta nu se mai cheamă viaţă!

Totuşi, secretara i-a plăcut. I s'a părut ca o floare care după ce o rupi din grădină şi o pui într'un pahar cu apă, câtva timp înfloreşte şi mai frumos, Şi apoi îşi dădea bine seamă că fata îl iubea. Iar acum să stea singur, fără fată, fără vin, nimic, nimic, din tot ce ar fi putut să-i aline suferinţa?

Işi făcu aşternutul, adică dădu la o parte pătura galbenă, ca apoi să se învelească tot cu ea, se desbrăcă şi se culcă. Trase pătura peste umeri, dar nu se putea linişti. I se părea că aude mereu vocea directorului, pe care niciodată nu o mai auzise atât de ridicată.

„I s'a suit criza la cap, au dreptate doctorii cari spun că peste două sute de ani nu va mai exista niciun om cu mintea 'ntreagă".

Apoi, se gândi la secretară: „Mare sărăcie trebue să fie şi rabla de autor, pare că nici n'o hrăneşte destul. Idiotu, îşi închipuie c'am să-i joc piesa! Fata-i drăguţă, n'am ce zice; nu-i rău şi mă place, zău mă place".

Deodată sări în sus. Ca să stea singur, amărât şi să trăiască numai cu gândul, asta nu i se întâmplase până atunci. Se îmbrăcă de parc'ar fi sosit pompierii, încuie uşa, şi c'o monedă de-o sută în buzunar, singura la părinţi, ieşi. In stradă simţi că îi este frig, iar ceaţa deasă ce căzuse

nemiloasă peste oraș, părea ca o mantie de fulgi topiți în miros de iarnă.

Strâns în pardisiul subțire, d-l secretar mergea tot înainte. Ar fi fost însă mai mulțumit dacă s'ar fi găsit într'o casă caldă, luminoasă c'o sticlă cu vin și cu secretara care să-i țină de urât. Deodată simți că-i trece pe sub braț o mână care îl strângea domol. Cunoștea mișcarea, dar se scutură și plecă grăbit tot înainte. Acum nu mai vroia orice fată pribeagă, culeasă din întunericul nopții, o vroia numai și numai pe secretară. Secretara, când sta împreună cu ea, simțea că-l cuprinde așa ceva, de parc'ar fi vrut ca minutele să fie ore, iar orele zile.

„Mai merită viața să fie trăită", spusese el într'una din zile unui prieten, „dacă atunci când ți-e lumea mai dragă, te strânge sărăcia din toate mădularele?"

Tot gândind, se opri în fața unei berării, și după câteva minute de chibzuială, intră. Fum, muzică și sgomot. D-l secretar înainta domol printre mese. Femei, bărbați, iar paharele se ciocneau unele după altele. La una dintre mese se vorbia în șoaptă. Cu fețele contractate, păreau că-i preocupă cu totul alte griji decât ale acelora din jurul lor. Făceau gesturi pripite, iar gândurile ascunse le reeșiau din orice mișcare. Câteva femei stau singure la o masă, iar jazul asurzitor inunda învălmășeala vorbelor și ciocănitul paharelor. O țigancă de vreo șaisprezece ani, intră, ținând spre vânzare un coș plin cu flori. Din toată

mulțimea nu cumpără decât unul singur. Luă o garoafă, o mirosi, o puse la butonieră, apoi înțepenindu-se pe picioare, plăti consumația și ieși. Când mergea părea a fi tare mulțumit de sine. D-l secretar înainta, gândindu-se mereu la suta de lei pe care o avea în buzunarul hainei. Era întreaga lui avere și trebuia să se țină bine ca să nu se încurce; numai c'o sută de lei, știa bine că nu se poate petrece în doi.

Deodată se opri. La una dintre mese era o pereche tânără, dar și unul și altul erau posomorîți. Păreau că nici petrecerea, nici localul nu le erau pe plac. Ea, fata, avea aerul chiar că plânsese, și în orice caz nu-și ascundea sub nicio formă supărarea. Iar el, fuma cu patimă, lipind scrumul de cenușa nenumăratelor țigări pe cari le fumase. Când îl zări pe d-l secretar, fața i se lumină de parc'ar fi văzut un frate pierdut pentru totdeauna. Îl strigă, și mai mult decât amabil îi oferi locul, apoi chemă chelnerul să aducă un scaun.

— D-ra Mișeta !.... Artista despre care ți-am vorbit zilele trecute, spuse el, bucuros.

D-l secretar strânse ușor mâna domnișoarei, și cam stingherit luă locul la masă.

— Băiatule, o sticlă cu vin !

— Pardon ! se corectă imediat, — comandă tu și plătesc eu. Imi pare așa de bine că te-am întâlnit ! Un prieten cu care te poți înțelege e un lucru rar.

— Sunt la discreția ta ! spuse d-l secretar

simțindu-se cam îngrijorat de norocul ce dăduse peste el și care îl făcu să-și amintească zicătoarea: „Ferește-mă Doamne de prieteni, cât despre dușmani, am eu grijă".

După ce chelnerul le aduse vinul, apăru pe scenă o cântăreață; slabă, pițigăiată și destul de urîtă.

— S'a prostit și localul ăsta, spuse d-l secretar, uitându-se cu dispreț.

Ca un câine de vânătoare, simția ceva. Simția că greșise plecând de acasă și nu se mulțumise să stea singur, cu gândul la observația directorului și la dragostea secretarei.

— Ai răbdare, îi spuse prietenul, observându-i plictiseala, — sunt două dansatoare, cari au să te facă să nu mai pleci de aici până'n ziuă.

— Domnișoara nu servește? întrebă d-l secretar, văzând pe Mișeta că nu bea și nu gustă din cașcavalul ce era pe masă.

— Mulțumesc, am servit destul! spuse ea, scurt.

Era o fată de talie mijlocie. Nu era frumoasă, dar nici urîtă nu puteai spune că este. Cu părul oxigenat, ca aurul, cu ochii mici, pătrunzători, cu fața albă, rotundă; poate că și supărarea pe care nu și-o putea ascunde o făcea să fie mai puțin drăguță decât era.

— D-ra Mișeta, fostă artistă la teatrul din Chișinău, începu prietenul a-i vorbi. A jucat și roluri principale..... Dar de când s'a desființat teatrul..... tu înțelegi criza care bântue peste tot mai cu seamă printre artiști.

Două dansatoare apărură pe mica scenă. Un murmur de plăcere străbătu sala, iar aplauzele nu mai încetau.

Începură a dansa. Șoldurile li se ondulau în ritmul viu al jazului, fără să se miște prea mult din loc. Apoi, apărură doi parteneri cu cari făcură diferite figuri. Le săltau pe umeri, le îndoiau mijlocul. și într'un dans nebun păreau ca niște trestii bătute de furtună. După câteva minute totul dispăru ca prin vis, lăsând în urmă un ropot nesfârșit de aplauze.

D-l secretar fu învins. Spectacolul îi plăcuse și ca urmare deveni limbut cu d-ra Mișeta.

— Este fata despre care ți-am vorbit s'o lasezi la teatru, îi șopti prietenul la ureche. E dată dracului! Ți-am spus din ce cauză vreau să mă scap de ea, altfel.....

Alte dansatoare apărură pe mica scenă, cari atraseră din nou toate privirile. Dar sgomotul muzicii și trupurile mlădioase, îl făcură pe d-l secretar să nu bage de seamă când prietenul îi puse pe masă, alături de paharul din care bea, o hârtie de o mie de lei; apoi o luase la stânga tot înainte, până ce dispăru complet. Amețit de plăcere, întoarse capul și văzu banii și pe Mișeta. Imediat înțelese jocul prietenului, și primul gând îi fu să dispară și el. Dar gândul îi rămase gând. O înjurătură îi sbură prin creer, apoi alta și iar alta. Se uită cu dispreț la Mișeta de parc'ar fi luat-o la bătaie, iar de necaz deșertă două pahare de vin unul după altul. Vă-

zând expresia de tristeţe a fetei, se înfurie şi mai mult.

— Unde s'a dus prietenul dumitale? o întrebă cu vocea seacă.

— Nu ştiu.....

Apoi, aşteptă. Chelnerul trecu de câteva ori pe lângă el, ca şi cum l-ar fi invitat să mai comande ceva.

— Plata! strigă el, furios.

— Dumneata rămâi aici să-l aştepţi! spuse d-l secretar, adresându-se Mişetei, care părea venită dela înmormântare.

— Nu pot să rămân singură aici. De ce-a plecat? Mi-a spus că sunt angajată la teatru X., şi că de mâini îmi voiu lua postul în primire.

D-l secretar plăti consumaţia întreagă, care nu trecea de două sute de lei, puse restul banilor în buzunar, apoi ieşi întovărăşit de Mişeta.

— Noapte bună domnişoară! îi spuse, lăsând-o pe marginea trotuarului.

— Dar eu unde să rămân? zise fata, speriată. Nici nu cunosc bine oraşul.....

— Bine domnişoară, dar purtarea acestui măgar, este de necalificat! Să te lase singură..... Înţelegi dumneata că eu nu pot să te iau cu mine, am alte angarale.

— Numai pentru noaptea asta..... te rog!

Plecară împreună. D-l secretar furios, iar Mişeta călca repede pentru a se încălzi în pantofii decoltaţi şi ciorapii prea subţiri, care-i acoperea picioarele. Pe cap avea o pălărie mi-

cuţă, iar gulerul de blană albă şi proastă, îi înfăşura gâtul, ţinându-i de cald. Mergeau grăbiţi şi traversau străzile aproape pustii. Cerul mereu întunecat de ceaţă, acoperea şi stelele şi luna, tovarăşa de totdeauna a îndrăgostiţilor. Un abur cald ieşea din respiraţia fiecarui călător întârziat, şi cari se gândeau că n'ar fi stricat să găsească acasă o sobă încălzită, care le-ar fi fost atât de plăcută.

Mişeta îşi ţinea lacrimile, căci ştia c'o fac urîtă, şi îşi dădea seamă cât de greu îi era rolul pe care trebuia să-l joace acum; un rol pe scena vieţii, prin care să poată găsi un pat şi un acoperiş. Şi cu atât mai mult cu cât timpul de două luni cât stătuse în tovărăşia celuilalt, îşi făcuse oarecare iluzii de a'şi fi găsit un rost. Scurt, fără şovăială i-a spus că el se însoară, iar ei i-a găsit plasament la teatrul X., unde va fi bine plătită şi bine apreciată. Ce putea ea să facă decât să plece? Dar ca s'o lase singură, noaptea, într'o berărie, aşa cum a lăsat-o, asta n'ar fi crezut niciodată!

— Domnişoară, prietenul dumitale s'a purtat ca un măgar! zise d-l secretar, uitând că repetase acest compliment aspru. La mine acasă nu poţi să rămâi, proprietăreasa nu-mi permite să aduc noaptea femei în casă. E o bătrână sucită, cu principii anapoda.

Mişeta nu se descurajă şi nu răspunse nimic la noua invitaţie de a pleca.

Trecuse doi ani de când teatrul din Chişinău,

unde fusese angajată, se desființase, și apoi și altfel tot ar fi fost îndepărtată, pentrucă ea nu avea Conservatorul de Artă Dramatică, și după legea nouă nu mai putea fi tolerată într'un teatru al statului.

Amărît, d-l secretar, nu atât de faptul că mergea alături de el, o fată pe care o ducea ca un pietroiu; dar era amărît de faptul că fusese păcălit, învins; el, care întotdeauna păcălea pe alții.

— Am ajuns domnișoară. Să intrăm! Până mâine când vom vedea ce este de făcut, vei tolera și dumneata orice situație.

Urcară scările cu ajutorul unei lămpi de buzunar, descuie ușa și intrară în cameră.

— Domnișoară, la mine după ora douăsprezece nu mai este lumină, așa m'am angajat cu proprietăreasa. E o mizerie ca după miezul nopții să rămâi prin întuneric, dar n'am ce face. După cum vezi nici eu nu stau pe roze.

Un bec mic electric din colțul străzii, își trimetea vag câteva unde de lumină peste triștii întârziați.

— Repet, prietenul dumitale a fost un măgar! zise d-l secretar scoțându-și pardesiul.

— Numai până mâine..... te rog să mă primești, răspunse fata ținându-și cu greu plânsul. Mâine mă voiu duce la teatru, unde mi-a spus că sunt angajată și voiu cere un acont ca să-mi pot închiria o cameră.....

— O canapea schiloadă pe care-o vezi, atât

am, spuse d-l secretar, tot mai furios. Ți-o pun la dispoziție ca să te culci, iar eu voiu sta pe scaun să fac noapte albă.

Așa-i când ai prieteni!

— Mulțumesc, dar nu pot primi. Nu pot să te lipsesc de patul dumitale. Voiu sta eu pe scaun, de altfel a trecut jumătate de noapte.

— Asta-i acum..... mai faci și mofturi!

Câtva timp nu mai vorbiră. Se așezară fiecare pe câte un scaun și se gândeau. D-l secretar știa bine că orice gest tandru, l-ar fi pierdut. Își cunoștea firea slabă, iar dacă ar fi căzut, știa din experiență că târziu ar fi scăpat de această fată, fără de niciun rost, Cu ce s'o hrănească din trei mii cinci sute de lei pe lună? Fata știa că este angajată la teatru, dar acest fapt era atât de departe de adevăr! Și apoi nici nu-l atrăgea, o fată aruncată de alții.

Un plâns ușor, ca un ropot de vrăbioare, se auzi în preajma lui.

— De ce plângi domnișoară? Nu mă mai amărî și dumneata, spuse d-l secretar, supărat în adevăratul înțeles al cuvântului. Așa e viața de artist, plină de mizerii. Și eu am jucat la Național, de unde pentru economii bugetare, m'au ras. Și dumneata ai pățit la fel. Eu am găsit postul de secretar, cât o mai ține și ăsta; dar teatrul nostru este ca o șandrama veche, din care în fiecare zi mai cade câte-o scândură, până când vor cădea toate. Camaradul te-a mințit. Noi nu știm cum să scăpăm de belelele pe cari

le avem şi aşa prea multe, cât priveşte despre noui anagajamente, nici pomeneală!

Dacă ai vreo rubedenie pe aici, mai bine te-ai duce pe capul ei. Pe criza asta e greu să găseşti plasament în teatru.

— N'am pe nimeni, unde să mă duc! spuse Mişeta, printre lacrimi.

— Dar în orice caz, haina poţi să ţi-o scoţi, zise şi d-l secretar, cu vocea mai domoală. De ce nu ţi-ai ales şi dumneata altă meserie? Teatru..... cine se mai face artist în ziua de azi? Numai un geniu ar putea să mai străbată.

La Chişinău jucai roluri principale?

— Da,..... aveam şi nu aveam.

— Poate te angajezi în vreo revistă, dar sezonul e târziu.

— Mie îmi place teatru, oricât de puţin să fiu plătită, numai să ştiu că sunt artistă.

— Bine, bine, dar pentrucă nu vrei să fii decât artistă, asta nu te împiedică să te culci. Sunt mort de oboseală, şi dacă mi-ai refuzat canapeaua, am tot dreptul s'o ocup eu.

„Dacă acel măgar ar fi acum înaintea mea, l-aş strangula!" se gândi d-l secretar, tot mai furios. „Aşa devine omul criminal şi intră în puşcărie".

Apoi, cu voce tare.

— O idee! Să punem scaunele la capătul sobei, şi astfel vom face un al doilea culcuş. S'o ia dracu de sărăcie! Eu nu pot să mai stau mult încătuşat, şi mi-e frig al dracului.

Haide, nu mai plânge, când ajungi pe drumuri, nu trebue să mai ai inimă de femeie trebue să ai inimă de câine, altfel n'o scoți la capăt. Cine știe, poate că directorul te va angaja nici nu i-am vorbit încă de dumneata. Și apoi ce mutră vei face mâine, nedormită și plânsă?

Mișeta suspina. Suspina rar, tot mai rar, apoi punându-și toată voința în joc, își încetă plânsul. Vorbele spuse cu oarecare blândețe și speranța că va găsi angajament în teatru, o liniștiră întrucâtva. Se ridică și își scoase haina. Nu era urît îmbrăcată, dar exprima sărăcia deghizată, ascunsă, care iarna nu ține de cald.

— Ce au fost părinții dumitale? o întrebă d-l secretar, ca să facă pe tutorele.

— Nu știu. M'a crescut până la un timp o mătușă a mea, călugăriță, și pentrucă n'am vrut să mă călugăresc, am fugit. De atunci rătăcesc... Dar de când am fost artistă, mi-a plăcut așa de mult..... încât nu pot să mai fac altceva, decât să fiu artistă.

— Greu ai s'o scoți la capăt dacă ai asemenea pretenții.

Noapte bună!

— Bună seara.

„Măgarul! Crede el că mi-o lasă în gât..... Șireți mai sunt dom'le și oamenii..... Dar pe mine nici dracu nu mă trage pe sfoară".

Apoi, încet, tot mai încet, lumina becului își trimitea razele singuratece, peste ochii umezi

ai Mișetei și peste cine știe ce vis din paradis, în care trecuse d-l secretar.

* * *

— Să fie a dracului de viață! Am întârziat, și azi vine directorul la teatru! spuse d-l secretar, sărind din așternut și văzând ziua mare și albă care intrase în casă.

— Dumneata să rămâi deocamdată aici, să vedem ce-i de făcut, poate aranjez ceva.

Apoi, un ciocănit slab se auzi în ușă.

— Ceaiul! spuse o voce de femeie bătrână.

— Madam Mari! Adu te rog două ceaiuri, dacă se poate mai repede.

XIV

— Bună ziua dom'le!

— Bună ziua.

— Ai primit?

— Ce să primesc?

— Ce ți-am trimis..... Să știi că eu nu uit cu una cu două. N'ăi fi zicând și dumneata că sunt un zăpăcit.

— N'am primit nimic domnule. Aici e teatru, iar eu sunt secretarul general al teatrului.

— Da!.... Imi pare bine de cunoștință, tocmai pentru asta am venit. Acum cred c'ai început a înțelege cu cine ai de-a face.

— Da..... acum am început a înțelege.

— Și când era așa de ușor să pricepi dela început! Eu mi-am zis de cum te-am văzut. Deoarece stai pe scaun în fața unui birou, de sigur că ești mare lucru. Eu n'am putut fi niciodată mare lucru, așa cum ești dumneata, cu toate că mie nu mi-a lipsit niciodată o doagă; știi doagă, după cum se zice în limbajul popular.

— Și în definitiv ce vrei dela mine, domnule?

— Cum ce vreau! Ți-am spus de când am intrat, dar văd că tot n'ai priceput. Am venit să-ți vorbesc și să punem la cale o chestiune foarte importantă. Dar pentrucă sunt obosit și nu-mi spiu să stau jos, stau așa dela mine, ca oricare gogoman.

N'ai o țigară? De când n'am fumat! Se zice că fumatul face rău, dar ce să mai strice la mine, când nu mai are nimic de stricat! Mă uit la dumneata cum mă privești, parcă ți-e frică și parcă mi-ai zice: „De unde a mai scăpat și zăpăcitu ăsta?" Să nu-ți fie frică, pentrucă sunt dintre puținii cu mintea 'ntreagă pe care-i mai are omenirea. Tare mai miroși a parfum! De ce te-ai fi parfumând așa?

— Eu sunt ocupat domnule, ai putea să te mai duci și pe la alții, să-i ții de vorbă, aici nu prea ai nimerit-o.

— Am eu timp și pentru alții, n'avea grijă. Vreau numai să stabilim o chestiune foarte importantă. Am mai vrut eu să vin și altădată, dar n'am avut îndrăzneala.

Când eram în reîncarnarea trecută..... cum, nu știi ce-i aceea reîncarnare? De ce te uiți așa la mine? Vezi c'am ghicit. Și după cum îți spuneam, atunci scriam piese de teatru. Și în reîncarnarea viitoare am să scriu, că doar n'am să mă transform în bou. Ce e domnule și cu reîncarnările astea..... Se zice că poți să te faci și pisică; auzi, eu să miaun.... Dar nu fiecare ins poate să se reîncarneze în tot ce vrea, aici e șurubul afacerii pe care eu l'am găsit de mult. Și dacă pe mine mă preocupă chestiuni atât de importante, se chiamă că nu sunt un terchea berchea sau un sgârie brânză?

Dumneata nu știi câtă grijă porți atunci când te gândești că nu vei mai fi om, și vei fi câine sau maimuțoiu. Și asta se cheamă că ești nebun, adică cum s'ar zice că îți lipsește o doagă?

De când ți-am cerut o țigară și nu mi-ai dat!

— N'am la mine, să chem omul de serviciu ca să-mi aducă.

— Lasă că cunosc eu figura. Vrei să mă dai afară, cum s'ar zice. Plec eu n'avea grijă. Dar poate că-mi dai o monedă, îmi cumpăr singur.

Mulțumesc, și nu te supăra. Nu știu ce mă împinge întotdeauna să intru în teatru? A fost o patimă veche, știi cu reîncarnarea; să nu crezi c'am uitat. Mereu scriam piese de teatru, dacă am să mai scriu și atunci, tot la dumneata am să vin; parcă tot nu ești așa de rău ca ceilalți. cari mă scot afară de guler.

Sănătate!

Apoi, ieși. Furios, d-l secretar plecă pe sală și începu a striga:

— Ghiță! Unde ești tâmpitule?

— Aici eram D-le Secretar, dar am auzit că sunteți ocupat cu vizita prietenului D-voastră și m'am repezit până în colț la restaurant.

— Dobitocule! Ai merita să-ți dau două perechi de palme să-ți mut scăfârlia. Am să te dau afară, boule! Lași toți nebunii să intre la mine, ca să mă strângă de gât într'o bună zi!.

— Nu vă supărați D-le Secretar, dar mi-a spus că este prietenul D-voastră, și că D-voastră l-ați poftit. Ce eram să fac?

— Las' că te 'nvăț eu să fii ușier de azi înainte, gogomanule!

D-l secretar era supărat. Era supărat că stătuse aproape un sfert de oră într'o încordare care îl sufocase. Nu știa cum să procedeze, și apoi îi fusese frică; frică în adevăratul înțeles al cuvântului. A încercat de câteva ori să plece, dar parcă i se paralizaseră picioarele și n'a putut face nicio mișcare. Dar de ce se înspăimântase atât? De gesturile, de expresia stearsă a unui om care vorbește fără să cugete, sau vreun adevăr spus la întâmplare și care adevăr îl durase?

— Vine Domnul Director! spuse Ghiță, speriat. — Și nu-i singur, este și o doamnă.

„De când îi merge teatru anapoda, a înnebunit și directorul, sau în tot cazul nu mai are mult!", se gândi d-l secretar, făcând la repezeală ordine printre hârtiile de pe birou.

Imediat apăru în sală, d-l director întovărășit de o doamnă. Înaltă, grațioasă, doamna își desveli gâtul de vulpea argintie a hainei; iar d-l director, emoționat, părea mai mult decât încântat de tovarășa cu care venise.

— Ce galant ești! Ai rămas acelaș, spuse doamna, cu vocea cam bărbătească, ceeace arăta că trecuse de a doua tinerețe.

Directorul îi frecă mâinile încet, apoi mai tare și atunci când i se păru că sunt îndeajuns de încălzite, le sărută și pe una și pe alta.

— Te rog ia loc! spuse el cu galanterie.— Sunt atât de fericit că te văd aici la mine! Mi se pare că-mi aduci ceva din sufletul dumitale de mare artistă.

Apoi, adresându-se secretarului:

— Dumneata poți pleca. In zece minute să faci controlul casei și apoi să vii. Nu vreau să se întâmple nereguli.... știi lipsa de trei mii de lei.

Fără să spună niciun cuvânt, secretarul se înclină și plecă oarecum jicnit

— Și acum suntem singuri. Singuri! Ce cuvânt frumos de altădată!

Înaltă, mlădioasă, cu ochii pătrnzători, de un colorit nedefinit, artista dela teatrul..... sau mai bine zis marea artistă după cum îi zicea d-l director, îl privea zâmbindu-i grațios. Simția din întreaga atitudene a tovarășului ei, o tragedie pe care încerca zadarnic s'o ascundă. Vorbele prea galante, curtuazia, afecțiunea ce și-o exprima

era ca un giulgiu pe care îl pui peste un mort ca să-i acopere grozăvia.

— Cât de bine îmi pare că te văd aici, între zidurile mele, aici unde mi se pare că totul arde, arde mereu, și mai curând decât m'aștept nu va rămâne decât cenușa.

— O !.... De ce vorbești așa ! zise doamna, mirată. — E criza care trece. Totul depinde de tăria noastră. Eu niciodată nu m'am desnădăjduit.

— Ai dreptate. Trebue să răscolim cât mai adânc și creerul și sufletul nostru. Vezi dumneata, ideea asta care mă cuprinde din ce în ce mai mult, că teatrul meu se va prăbuși, nu pot s'o suport ! O aud cum vine, mi-o aduce cineva, a încolțit în mine, și crește, crește mereu.

Și acest dezastru a răsărit numai din mizerie și criza care ne doboară pe toți, sau știu eu din ce?

Aș fi vrut să apelez la sfatul, la ajutorul dumitale, dar eu veneam spre dumneata și dumneata spre mine, poate tot pentru acelaș scop. Când te văd aici în casa mea, în teatrul meu, în viața mea, capăt curaj. Aici n'am pe nimeni cu care să mă pot înțelege.

Elegantă, cu blana lăsată peste umeri, cu un feutru mic a cărui pană stătea dârză întinerindu-i figura, cu părul de culoarea bronzului, cu gura seducătoare, artista simția toate vorbele tovarășului ei de suferinți. Le simția amar până în cel mai adânc colț al sufletului. Totuși,

zâmbia. Era un zâmbet grațios, un zâmbet care spunea : „Nu se poate ! Nu se poate ca teatrul, care este însăși viața noastră, să se năruie ca orice zid a cărui temelie se prăbușește !"

Apoi, o umbră de durere îi acoperi fața, și pe care umbră nu și-o mai putu stăpâni. Era durerea tovarășului care se unise cu a ei și care durere sta mută, întreagă, pe întreaga-i figură.

„Dar dacă..... după cum rând pe rând dispare totul, va dispare și teatrul? Dacă puterile noastre sunt ale unor oameni bătrâni, obosiți, stinși, și cari nu mai pot suporta greaua povară pe care o suportam altădată? Atunci..... să lăsăm pe alții. Dar unde sunt acei pe cari noi i-am pregătit ca urmași ai noștri? Vei dispare tu, eu..... altul, după cum au dispărut toți, și cine le-a luat locul? Cine-l va lua pe al nostru? Nu se poate ca în întreaga iarbă a unui câmp să nu fi fost și flori ! Unde sunt? Le-a răsădit cineva și le-a dat putere să trăiască? Nimeni. Poate că le-au călcat în picioare, așa cum se calcă orice gunoiu, și atunci ele n'au mai avut putere să se ridice. Poate, că invidia, ura, clevetirea și frica să nu ne ia locul, frica să nu le vedem crescând, înflorind și împrăștiindu-și parfumul. Iar noi?.... Noi, atunci am fi murit c'o oră mai devreme, căci nu ne-am fi putut mulțumi să spunem : „Priviți-i, ei sunt opera noastră, sunt acei pe cari noi i-am făurit, ei sunt urmașii noștri !"

Ținând ceasul în mână, secretarul intră.

— Au trecut cincisprezece minute, spuse el, cu oarecare ironie.

— Imi pare bine, completă directorul, pe acelaş ton.

Apoi, adresându-se doamnei.

— De mult, mă frământa un gând, să ne apropiem mai mult de cinematograf, dar şi scena turnantă e o aberaţie.

— E o idee pe care şi eu am avut-o, spuse doamna, privind cu indiferenţă pe secretar. Totuşi, rămân la convingerea că una dintre cauzele crizei este că s'au schimbat spectatorii. Acum cea mai mare parte dintre spectatori sunt oameni de rând, câteodată mi-e şi silă să joc în faţa acestui public, marele public cum i se zice; oameni fără cultură fără suflet.... Cum vreţi să înţeleagă ei măreţia operei noastre?

— Aici scumpă doamnă, nu sunt de aceiaşi părere, spuse directorul care nu mai era în aceiaşi dispoziţie de când intrase secretarul. — Arta adevărată, nu se simte prin cultura şubredă, împăunată cu haine de lux, ci prin sufletul şi înţelegerea care este în om. Iar poporul, oricât de jos ar fi, am convingerea că are şi suflet şi înţelegere.

La vorbele directorului o umbră de enervare se citi pe faţa doamnei, şi apoi nici ţinuta degajată a secretarului nu-i convenea. Dacă ar fi fost secretarul ei, l-ar fi dat afară imediat.

— Nu ştiu dacă ar trebui să îndrăznesc ca să apelez la teatrul dumitale, urmă directorul,

— am nevoie de o artistă preà bună, care să joace primul rol, o fată tânără şi frumoasă. E o lovitură de care depinde viaţa acestui teatru, viaţa mea însăşi.

— D-le director, spuse artista, ridicându-se, — pot să primesc chiar eu personal rolul. E un sacrificiu pe care nu l-aş face pentru nimeni altul, dar pentru dumneata.....

Cuprins ca de friguri, directorul lăsă capul în jos, şi prea puţin se auzi: „mulţumesc", şoptit printre buze.

— Mă simt foarte onorat..... continuă el, făcând o sforţare imensă şi gândindu-se la artista de care avea nevoie şi la aceea care i se oferea. Câte primăveri îşi înfloriseră ghioceii sub văpseaua care-i ascundea atât de bine părul! Dar vocea de bariton şi alte nimicuri pe cari fiecare toamnă, fiecare primăvară şi iarnă, le sădeşte tot mai adânc în trupul şi sufletul omenesc! Poate artistul, oricât de genial ar fi, să fie mai geniu decât Creatorul şi să şteargă cu buretele, treizeci sau patruzeci de ani în plus?

D-l secretar, care era mai puţin artist şi nu-şi juca îndeajuns de bine rolul de secretar, zâmbi; şi zâmbi destul de pronunţat de propunerea făcută.

Deodată, enervarea şi temperamentul artistic al doamnei, izbucniră cu toată puterea

— Ce râzi domnule? Ce nu-ţi cunoşti lungul nasului?

Apoi, cu vocea tot mai tunătoare, urmă o explozie de cuvinte:

— Eu, care am fost cea dintâi elevă a lui Titu Maiorescu.....

Din nou d-l secretar râse ca un copil de clasa întâi primară, care nu înțelege că în fața profesorului trebue să fie și mut și de lemn. Sau..... cine știe, așa e în viață când încep necazurile, se țin lanț, și cu greu mai scapi de ele.

— Boule !....

Iar două palme, răsunară din plin peste obrajii catifelați ai d-lui secretar.

Trist, și cu acest vulcan al temperamentului artistic, s'a terminat ziua plină de nădejde a d-lui director.

* * *

Singur, numai cu palmele pe care le mâncase, d-l secretar sta la birou și cugeta. Plecase marea artistă, iar după ea a plecat și d-l director, care nu i-a spus niciun cuvânt de ce a râs, adică de ce nu și-a stăpânit pornirea, căci și el râsese, dar râsese ascuns, discret, numai în adâncul sufletului. Adevărul era că prea l-a pedepsit ; oricum, pentru puțin râs..... parcă nu făcea două palme și un epitet atât de grav: „boule !" Dar în sfârșit, d-l secretar știa bine că temperamentul artistic nu e la fel cu al tuturor oamenilor, se înflăcărează repede și la bine și la rău, și tot așa de repede se stinge.

Și stând cu palmele peste obraji, d-l secretar nici nu băgă de seamă când intră Ghiță și îi spuse cu vocea domoală :

— A fost..... pe aici şi d-ra..... secretară, şi i-am zis că sunteţi ocupat cu..... D-l Ministru, şi să poftească mâine.

— Du-te la dracu şi tu! Aţi înnebunit cu toţi! De dimineaţă numai nebuni intră aici.

Ascultă Ghiţă! Du-te, că te chem eu.

Dar gândurile îl apăsau destul de greu pe d-l secretar. Mai întâi Mişeta, care se instalase acasă la el, şi pe care bunul prieten i-o vânduse atât de eftin; apoi nebunul, care l-a înspăimântat atât, de parcă'l ţintuise pe scaun aşa se zăpăcise, şi la urmă toate au fost încununate de două palme şi un epitet atât de tragic. Tot mai trist, d-l secretar îşi dădea bine seamă că poarta norocului începuse a i se închide. Şi cu atât mai rău cu cât încurcătura cu Mişeta îi venise acum când vroia să stea cu secretara acasă la el, o după amiază întreagă, şi în care timp să nu fie stingherit de nimeni.

Deodată zâmbi satisfăcut. O idee năstruşnică îi venise şi chemă imediat pe Ghiţă.

— Zici c'a fost secretara pe aici şi i-ai spus să vină mâine? spuse cu voce blajină.

— Da, domnule! Vine ea mâine, n'aveţi nicio grijă despre asta.

— Ascultă Ghiţă..... chiamă pe Dora.

Şi cât ai clipi din ochi, d-ra Dora care aştepta pe sală fără să aibă curajul să intre, apăru.

— Dora, sunt tare amărât! Dela un timp încoace numai necazurile se ţin lanţ de capul

meu. Şi ca omul la necaz, se gândeşte la cine ştie că îi este milă de el. Aş vrea să-mi spui dacă mă iubeşti sincer, ca pe un frate..... atunci, te-aş ruga ceva.

— Orice mi-aţi cere d-le Jan, nu sunt decât fericită să te pot servi. Mi-a părut aşa de rău c'a aflat D-l Director, despre lipsa banilor..... dar i-am spus că eu i-am luat şi mi-am cerut scuze, iar ieri i-am arătat că i-am pus la loc.

— Ce fată bună eşti tu!

Ascultă Dora, o nimica toată îţi cer. Să-mi dai pentru jumătate de zi, adică dela două la opt, camera ta. La mine se zugrăveşte şi e o harababură..... de-mi vine să fug în lume. Dar să ai grijă să fie patul curat şi să am lemne destule. Tare mă simt răcit. Sunt aşa de bolnav şi obosit!

Cu o emoţie pe care nu şi-o mai putu stăpâni, d-ra Dora, răspunse:

— Cu cea mai mare plăcere! Imi ceri un lucru aşa de puţin..... Este şi o moaşă la etajul doi, am să-i vorbesc să vie să vă puie ventuze.....

— Nu, n'am nevoie de ventuze; vreau numai să mă odihnesc. La tine, în patul tău şi în casa ta, mâine între două şi opt. Lemne şi un păhărel de vin..... Ai atâtea lichele de neamuri bogate, cari trăiesc pe socoteala altora. Să ştii că nu-i păcat dacă-i mai jumuleşti din când în când.

XV

Iubirea Suzanei pentru „d-l director", crescuse mare, ca și o floare care își deschide petalele iar parfumul îi este tot mai amețitor. In fiecare clipă i se părea că-l vede și mereu se gândea la ziua când se vor întâlni din nou. Il simția pretutindeni și orice viziune nu era acum pentru ea decât viziunea lui. Îi simția mângâierile, sărutul și întreaga ființă. Pentru ea, care era atât de plăpândă și care trăise departe de orice sbucium sufletesc, această dragoste atât de turburătoare, fusese prea mult.

Dar de ce nu-i mai vorbea nimic despre piesa de teatru? N'a întrebat-o nimic și nici nu i-a mai spus nimic, nimic. Iar ea, niciodată n'ar fi avut îndrăsneală să-l întrebe ceva. Și cu cât greu îl mințea pe tatăl ei, zicându-i că „d-l director" mereu îi spune că piesa se va juca în curând.

Suzana gândea. Gândea privind vârful pomului care se vedea pe fereastră. Nicio frunză nu mai avea; nimic nu-i mai rămăsese din întreaga podoabă pe care o avusese. Crenguțele mici de culoare cafenie, stăteau triste și încâlcite unele într'altele. Și ce frumoase erau când fuseseră împodobite cu frunze verzi! Chiar și coloritul gălbuiu al toamnei acum nu mai era. Venea iarna, zăpada, gerul, doar câteva foi mai trebuiau rupte din calendar, și atât.

Privind ramurile uscate ale pomului, Suzana

își aminti că tatăl ei îi mai dăduse cinci sute de lei, acum avea o mie; iar restul pentru a-și putea cumpăra un palton, îi spusese că i-l va completa în luna Decembrie. Ce sumă colosală era pentru ea care nu avusese nici odată nimic! Dar ea ar fi fost mai bucuroasă să-și poată cumpăra o rochia și pantofi noui, ca atunci când se va întâlni cu „d-l director" să nu mai fie atât de prost îmbrăcată. Și cu ce ochi pătrunzători s'a uitat tatăl ei când i-a dat banii, zicându-i:

— Sper că nu te-a minţit că piesa se va juca, iar tu în naivitatea ta ai crezut?

— Nu, tată! i-a răspuns ea cu toată convingerea.— Mi-a spus hotărît, dar mai sunt și alte piese de jucat.

„Dar dacă piesa nu se va juca?" se gândi Suzana cu groază. Și cu o tărie pe care nu o avusese până atunci, se hotărî când se va mai întâlni cu „d-l director", să-l întrebe ce mai este cu piesa pe care i-a dat-o.

Apoi, frământată tot mai mult de gânduri, trecu în camera tatălui ei. Aici vroia să citească copia manuscrisului, ca să-și mai treacă de urât, dar nu putu citi nimic. Rămase cu ochii ţintă pe foile pe cari le răsfoia una după alta, iar gândurile își urmau șirul ca și un ghem al cărui fir mereu tot îl depeni. Văzând că nu poate citi, strânse caietul în saltar, și cu un dor de ducă pe care nu și-l mai putu stăpâni, se îmbrăcă și ieși.

In acest timp, teatrul cu vioiciunea lui, cu

speranțele, cu biroul „d-lui secretar director," cu Ghiță ușierul și cu chiliuța d-rei Dora, era acelaș. Se vindea, se trăia, iar timpul se scurgea repede și vioiu. Nicio clipă și nicio minută nu se mai întorceau înapoi. Și de ce era să se mai întoarcă să-și țeasă trecutul, când viitorul aduce întotdeauna o lume nouă și plăceri tot mai noui?

— A venit domnișoara..... spuse Ghiță, adresându-se d-lui secretar, cu un aer de înaltă bunăvoință.

— Bravo! Parc'am fost popă! De-acu să știi că mi s'a 'ntors sorocul; nu degeaba am fost născut în zodia porcului.

Chiam-o imediat!

— Intotdeauna am crezut în telepatie, mai cu seamă când pornește din dragoste veritabilă și adevărată, spuse d-l secretar încântat de sine, când văzu pe Suzana.

Apoi, o strângere în brațe îi pecetlui vorbele.

— Mergem la mine acasă, patru ore sunt liber, să nu zici că nu vrei! In jumătate de oră suntem acolo. Vreau să fii astăzi cea mai fericită dintre fericite, și cea mai iubită dintre iubite. De ce n'am o comoară s'o pun la picioarele tale?

— Nu știu dac'am să pot sta atât de mult, zise Suzana, turburată.

— Mai dă-l încolo de babalâc, nu te mai potrivi la tot ce-ți spune el!

Dela primul sărut, sau mai bine zis de când urcase prima scară, care ducea la biroul „d-lui director", Suzana uitase complet motivul pentru

care venise, adică să-l întrebe ce mai este cu piesa de teatru. Infăţişarea, vorbele, îmbrăţişările lui, erau ca o văpaie de foc care venia din toate părţile, şi de care văpaie nu se putea apăra. Şi de ce era să se apere când era atât de fericită? Când simţia viaţa, tinereţea şi dragostea?

Grăbiţi, ieşiră din birou şi o luară pe scara mică, astfel ca d-ra Dora să nu-i vadă. Merseră puţin pe stradă, cotiră la stânga, şi curând se suiră în tramvaiu.

— Sunt aşa de fericit, micuţo! Dar cum ai ghicit că te aşteptam? îi şopti „d-l director", la ureche.

— Cine-a mai rămas fără bilet? Abonamentele vă rog! strigă încasatorul, cu vocea apăsată.

— Ţine banii domnule! Ce, am spus că nu-ţi plătesc? Două corespondenţe!

Suzana îşi muşcă buzele, apoi, fericită se lipi de tovarăşul ei.

„Azi m'am învârtit bine", se gândi „d-l director", „să le ia dracu de necazuri"!

Câţiva bărbaţi se uitară cu oarecare invidie la perechea ce părea atât de îndrăgostită. O doamnă trecută de a doua tinereţe, scoase un oftat prelung, iar alta îi privi cu ură. Un militar făcu Suzanei semn dintr'o sprânceană, şi pe care semn, Suzana fu departe de a-l băga în seamă.

Curând schimbară tramvaiu!

— Treceți mai în față, vă rog! Cine-a mai rămas fără bilet?

— Nu-i așa că ți-a fost dor de mine? o întrebă „d-l director", nerăbdător.

Suzana aplecă ochii; iar un domn tuși.

— O să-i tragem un chef, monstru!

—Ieșirea prin față, vă rog! strigă încasatorul, încercând să facă ordine.

—Repede, să coborâm! zise și „d-l director".

După ce se dădură jos din tramvaiu, grăbiți, luară drumul tot înainte.

— Să nu fii neliniștită, micuțo, ajungem imediat.

O doamnă elegantă ținea un câine legat de lanț, cu care se oprise în drum.

— Ce caraghioase sunt cocoanele cari poartă câini pe stradă, parcă's niște hingheri femenini.

Ceața deasă care părea gata să cadă, făcea ca frigul să fie și mai pătrunzător. Oamenii treceau zgribuliți în hainele subțiri, iar foamea se citea pe multe fețe. Totuși, se vedeau zâmbete de dragoste și de fericire. Bătrâni, tineri, toți alergau după viață, ca și copiii cari fug să prindă fluturi printre florile colorate ale primăverii.

— Am ajuns! spuse bucuros, „d-l director", uitându-se mult la casă, pentru a nu greși adresa.

— Aici locuiesc eu, micuțo.

Suiră scările până la etajul al treilea, apoi intrară într'o cameră ce avea o carte de vizită la ușă și care părea că-i așteaptă. Camera era mică, dar drăguț aranjată. Un pat cu așternut

alb şi cu danteluţă pe marginele cearceafului. La fereastră erau două perdeluţe brodate, iar pe masa de lângă pat, erau : o sticlă cu vin vechiu, un pahar şi o prăjitură cu ciocolată. Alături de prăjitură erau şi câteva flori puse într'o vază.

„A dracului gaiţa, mi-a pus numai o porţie !" se gândi „d-l director", uitându-se la prăjitură.

Apoi, grăbit, îşi scoase pardesiul.

— Nu-i aşa că-i frumos la mine? Îţi place?

— Da,..... zise Suzana, emoţionată.

— Şi ce cald e ! Se cunoaşte că nu duc lipsa lemnelor.

„D-l director" bău vin, mâncă din prăjitură, dar Suzanei uită să-i mai dea. Sau poate se gândise că vinul prea o ameţia. „Ce-mi trebuia mie prepeliţa de Mişeta?" îşi zise savurând vinul. „Nu-i rău nici ea, dar ca să-i spun directorului s'o angajeze în teatru ar trebui să fiu bun de legat. Mare măgar a fost şi tipul, m'a tras ca vulpea'n capcană, dar scap eu şi de ea" !

Apoi, îşi mai turnă un pahar de vin, dar paharul alunecă pe masă. „S'a gândit gaiţa la mine", îşi zise cu ciudă. „Ea îşi închipuie că eu mă oblojesc în patul ei....."

* * *

Stând în chiliuţa din care vindea bilete, d-ra Dora se gândea la mosafirul ei drag, căruia îi împrumutase camera pentru câteva ore. Cu câtă emoţie îi pregătise tot ceeace credea că va avea

nevoie. Scuturase și praful de pe deasupra garderobului, ceea ce nu făcea decât atunci când veneau sărbătorile Paștelui. Pusese cearșafuri curate, mărginite cu danteluță, și le stropise cu colonie parfumată, ca să-i fie cât mai plăcut. Aranjase flori într'un vas chinezesc, pusese o sticlă cu vin vechiu și o prăjitură cu ciocolată. Orice sacrificiu nu i s'ar fi părut prea mare, numai să-l știe sănătos. Când se gândea că era bolnav, obosit, și îl știa culcat în așternutul ei moale, simția o emoție atât de puternică, de parc'ar fi fost și ea alături de el.

Dar dacă îi va face surpriza s'o aștepte și să-l găsească acolo? Observase bine că în timpul din urmă se schimbase și era mai drăguț cu ea. Da, da, dragostea se simte și se înțegele dela distanță.....

Apoi, cu gândul de a-l îngriji cât mai mult, dăduse cadou o poșetă, unei moașe, care locuia în același etaj, ca la orele cinci să se ducă să-i pună ventuze. Moașa era o femeie pricepută și robustă, deși trecuse de șaizeci de ani. O răceală ușoară și neîngrijită poate avea grele consecințî", își zise plină de grijă, d-ra Dora,

— Bună ziua domnișoară! o întrerupse din visare, o fată tânără și drăguță.

D-ra Dora dădu mândră din cap, ca oricare funcționar ce se afla în exercițiul funcțiunei, și se pregăti pentru a-i vinde un bilet.

— Ai avut noroc c'ai venit, nu mai am decât

prea puține bilete nevândute, spuse d-ra Dora, obișnuită cu această reclamă negustorească.

— Mulțumesc, răspunse fata, aș vrea să știu dacă D-l Director e aici?

— Da, a venit, contra obiceiului. Astăzi d-l secretar are liber.

— Da !.... răspunse fata cu oarecare mirare.

— Poți să te adresezi ușierului, zise d-ra Dora cam supărată că fusese întreruptă din visările ei. — Eu nu sunt pusă aici să dau informații, pentru asta este Ghiță ușierul.

— Nu te supăra te rog, numai un cuvânt aș vrea să-mi spui. Aș putea să am vreo speranță c'aș găsi un loc printre artistele teatrului D-voastră?

— Ce vorbești dumneata ! zise d-ra Dora, măsurând-o cu privirea de sus până jos. — La noi sunt prea multe; cine mai angajează artiste pe criza asta !

Fata nu răspunse nimic și plecă înainte urcând scările. Mergea încet și parcă niciodată n'ar fi vrut să ajungă la capătul suișului. Era îmbrăcată modest, iar cu fața plină de gânduri părea că joacă cel mai greu rol al tragediei omenești. Tragedia foamei. Casa d-lui secretar..... sprijinul lui... i se păreau ca un vis care se va spulbera prea curând. Care-i va fi pâinea de toate zilele? Zăpada, gerul? Ca și atunci când a dormit într'un colț de stradă, iar gardistul a dus-o la poliție și a doua zi i-a scos condicuță de servitoare?

— Pe cine cauți? o întrebă Ghiță, oprind-o în loc.

— Caut pe D-l Director, aș vrea să-i vorbesc ceva. Te rog..... dacă se poate, anunță-mă.

— Așteaptă să-l întreb, D-l Director nu prea are timp de vorbit.

Ghiță intră. Directorul sta cu coatele pe birou și își ținea capul rezemat de o mână. Gândea. Îi trebuia așa de mult curaj ca să mai poată duce teatrul înainte! Simția cum flacăra divină începuse a se stinge la sclipirea prea slabă a iluziilor. Noui sacrificii, noui încercări..... Vânduse și restul de pământ pe care-l mai avusese, și pentru prezent își aranjase oarecum socotelele. Plătise lefurile artistelor, chiria și pe ceilalți funcționari, pusese totul la punct; dar de acum înainte, ce ar fi mai putut vinde, când nu mai avea nimic?

Când ar fi știut acei din jurul lui, cu ce sacrificii le plătise salariile..... cum plătise chiria? Dar el la nimeni nu spusese de unde lua restul de bani, deoarece din câștigul pe care-l dădea teatrul, nu-i ajungea să acopere nici jumătate din cheltuieli.

— D-le Director, spuse Ghiță, cu vocea domoală, — a venit o domnișoară care vrea să vă vorbească, eu i-am spus că nu prea aveți timp, dar ține morțiș.....

—Chiam-o 'năuntru! De ce să nu-mi vorbească?

Apoi, căzu din nou în negura gândurilor cari îl torturau: „ce va fi mâine?"

— Bună ziua D-le Director, spuse fata abia şoptind.

Ca trezit din vis, Directorul dădu din cap şi o privi. O privi mult, dar cu gândul absent. „Ce va fi mâine? Ce va face când nu va mai avea cu ce să umple golul, balonul de oxigen al muribundului?"

— Ce vrei dumneata dela mine? o întrebă Directorul, cu vocea apăsată.

— D-le Director, am fost artistă..... la teatrul din Chişinău care s'a desfiinţat, şi acum.....

Un hohot de plâns fu urmarea, apoi îşi frânse mâinele de durere.

— Vreau pâine, D-le Director! Vreau pâinea de toate zilele..... oricât de puţină..... o firimitură ca unui câine! Când eşti singură pe lume, când n'ai un sprijin dela nimeni..... şi când nu mai ai nicio speranţă!

D-l Director sta ghemuit pe scaun şi îşi privea fantoma, era umbra gândurilor lui. Se făcu şi mai palid şi nu avu puterea să-i răspundă nimic.

— D-le Director, urmă fata vorbind printre suspine, — eşti aşa de mare..... aşa de puternic! Dacă s'ar fi uitat cineva mai atent, ar fi văzut că şi în ochii d-lui director erau lacrimi. Dar nu erau lacrimi de milă pentru fată, erau lacrimile durerii lui, izvorâte din aceeaşi groază: „ce va fi mâine?"

Fata nu mai vorbi, iar tăcerea directorului era pentru ea întreg răspunsul.

— Cum te numești dumneata? o întrebă după câteva minute.

— Mișeta..... răspunse fata, cu ochii aplecați într'o crudă desnădejde.

— Da,..... Mișeta.

— Ai dovezi c'ai făcut Conservatorul?

— Actele mi s'au furat, dar ce valoare are o fițuică scrisă? Să mă puneți la încercare, orice rol îl pot juca, cât de greu, și dramă și comedie.

Directorul o privi mult. Privi cum lacrimile îi dispăruseră și cum speranța îi lucea pe toată fața. Nu era frumoasă, dar era drăguță. Apoi, gândi mult, sau poate nu gândi nimic.

— Te angajez. Intr'o săptămână trebue să înveți un rol. Nu e greu, dar n'am găsit artista care să i se potrivească. Poate că dumneata..... La început vei fi plătită cu șaizeci de lei pe zi, dacă reușești, în câtva timp vei avea mai mult. Știu că e puțin, dar așa sunt timpurile.

Mișeta sta uluită. „Te angajez", atât auzise, restul nu înțelesese nimic. Să fie ea din nou artistă..... artistă în capitala țării !.....

Deodată înaintă, și căzând în genunchi înnaintea directorului, îi luă mâna și i-o sărută. In acele clipe directorul se simți fericit. Simți fericirea că scăpase din prăpastie un suflet.

— Bine, bine, de mâine să vii să te apuci de treabă. Vei găsi aici un secretar care te va pune în curent cu tot ceeace trebue să faci. Acum poți să te duci, îi spuse privind-o ca pe o marfă cumpărată.

După plecarea Mișetei, directorul rămase și mai plin de gânduri. Poate plăcerea, nevoia de a se mai simți câtva timp „Director de teatru", un director care să angajeze artiști, îl făcuse să accepte pe Mișeta. Sau poate că văzuse prin ea copia vie a sufletului chinuit de groaza zilei de mâine, groază pe care o avea și el. Cine știe?

Din capul scărilor, începând cu Ghiță, Mișeta spuse la toți pe cari îi întâlni, că D-l Director a angajat-o artistă la teatru. L-a sărutat pe Ghiță, pe un băiețandru care lipea afișe și pe un ziarist care venise din întâmplare pentru a culege vești.

— Voiu anunța chiar mâine în locul cel mai de frunte al ziarului, că D-ra Mișeta..... una dintre cele mai bune artiste dela teatrul din Chișinău, a fost angajată la teatrul X. Se prevăd noui succese teatrului X, care întotdeauna a luptat pentru a-și menține bunul renume.

Și pentru sărutarea fierbinte, ziaristul s'a ținut de cuvânt.

— Domnișoară! spusé Mișeta oprindu-se din nou în fața chiliuței unde se vindeau bilete. Domnișoară, am fost anagajată artistă, de D-l Director.

„Mulți sfinți la Ierusalim trebue să fi avut și fata asta", se gândi d-ra Dora, privind-o cu oarecare răutate.

Apoi, Mișeta sbură împreună cu fericirea ei.

* * *

In acest timp și „d-l secretar director", era fericit. Sta alături de Suzana, și cu ochii pe jumătate închiși, aștepta să treacă în lumea deplinei fericiri, adică în lumea somnului. Și apoi era și obosit. Ideea că avea acasă la el, o fată care-i căzuse pe cap ca o cărămidă, și de care nu știa cum se va scăpa, îl plictisea dar îl și obosea. S'o alunge ca pe oricare servitoare, îi era milă și nu putea s'o facă; iar ca să-i spună, că nu poate interveni pentru ea, nici asta n'ar fi făcut-o nici în ruptul capului, din cauza mândriei lui de mare secretar al teatrului.

Și cu gândul la Mișeta, „d-l director", adormi, iar Suzana se uita cum doarme. Niciodată nu fusese atât de fericită. Îi privea pleoapele strâns lipite și buzele trandafirii pe care le ținea întredeschise, și prin cari i se vedeau două șiruri de dinți albi ca fildeșul. Respira încet și regulat, iar trupul sta întins într'o moleșeală odihnitoare. Suzana era fericită. Era fericită privindu-l și simțind că acel bărbat pe care-l iubea era al ei și numai al ei. Dacă i-ar fi zis printr'un gest numai: „Stai cu mine, nu mai pleca", ar fi rămas fără de nicio șovăire și ar fi lăsat pe tatăl ei și întreaga viață de până atunci.

Deodată Suzana se întristă. Îl văzu dormind și i se păru trecut în alte lumi, străine de ea. Întinse mâna ca și cum ar fi vrut să-l atingă, dar îi fu frică să nu-l trezească. Apoi, simți o duioșie și îi veni să plângă. Dar de ce era să

plângă, când îl avea atât de aproape şi când era atât de fericită?

„D-l director" făcu o mişcare şi deschise ochii.

— Am dormit mult? spuse el oarecum îngrijorat.

— Nu..... n'ai dormit mult.

— Toarnă-mi un pahar de vin, am o sete.....

Suzana turnă vin şi-i dădu să bea.

— Poţi să bei şi tu, dar să nu te ameţeşti că nu prea eşti deprinsă cu vinul. Bată-l nevoia de autor!

Apoi, privind întunericul care se lăsase în cameră.

— Unde dracu o fi butonul electric? Nici cheia dela uşă nu mi-a dat-o zăpăcita; noroc că nu prea au hoţii ce fura dela noi.

A.... uite-l! Pierea nevăzut.

Se făcu lumină. Acum totul luă alt colorit, mai viu, mai natural.

Deodată, un sgomot îi făcu să tresară. Uşa se deschise larg, şi ca o fantomă apăru o femeie înaltă şi de un volum considerabil. Cu faţa schilodită de bătrâneţe, părea o stafie, sperietoare de copii. Iar în mână ţinea o tavă încărcată cu ventuze. Se uită cu desgust la priveliştea ce era înaintea ei, şi apucată ca de un cârcel de neînvins, scăpă jos tava cu ventuze. Apoi, îngrozită ca şi acei cari o priveau, o luă înapoi, auzindu-i-se numai clepăitul papucilor.

„Nesăbăduita de gaiţă, mi-o făcură!" spuse

printre dinți, „d-l director". Dar imediat urmă un râs pe care nu și-l mai putu stăpâni.

„Ha ! ha ! ha !.... ho !.... ho !.... ho !.... Mi-aduc aminte, i-am spus că-s răcit și a trimis moașa să mă oblojească. Acum pricep toată comedia. Ce bună ar fi de teatru !

Suzana se făcuse palidă și tremura. Pe ea acea apariție urmată de sgomotul ventuzelor sparte, o îngrozise și nu-și putea veni în fire. Iar vorbele „d-lui director", era departe de a le înțelege rostul.

— Fire-ar să fie de gaiță ! Să vezi câte ventuze are să-și pună ea, când o afla.

Mi-a tăiat cheful arătarea..... Hai să mergem ! Ha ! ha ! ha !.... Ho ! ho ! ho !....

XVI

Era sărbătoare. O zi în care Sorin avea mai mult timp de gândit. Sta trist și ghemuit pe scaunul de lângă masă, iar frigul din cameră părea că îi stinsese orice iluzii. Trecuse o lună de când știa că piesa se va juca sigur, dar de ce trecuse timpul, i se părea că aceasta siguranță nu era decât un vis, și care vis se spulbera încetul cu încetul.

„Timpul șterge totul", își zise el, abătut. „Și mai cu seamă șterge speranțele și bucuriile.

Se gândea că ar fi trebuit să vadă anunțat prin ziare, sau afișat pe străzi. Iar ca să se ducă

el personal, să cerceteze la teatru, îi era peste putință s'o facă. Câteodată se uita la fiica lui cu ură. O ura pentrucă ea avea putința de a se duce oricând la teatru; de a vorbi cu directorul, de a respira aerul, da, aerul din teatru, parfumat cu parfumul artistelor și cu parfumul artei. Vedea în ea întreaga-i fericire pe care el n'o avea și care o schimbase aproape complet. Ochii îi luciau mai mult, buzele îi erau mai roșii și mai umede, și pasul îi părea altul, nu mai era molatec ca altădată. De multe ori vroia să-i vorbească, dar nu putea; se simția prea mic în fața ei și s'ar fi umilit vorbindu-i. Ea, trăia, vibra, din nectarul artei, pe când el?.....

De două ori i-a spus că piesa se va juca sigur, și trebuia să-i fie îndeajuns. Știa când fiica lui se ducea la teatru și știa ora când se întorcea, întreba pe o femeie bătrână care deridica pe la ceilalți locatari. Și în ziua în care știa că fiica lui a fost la teatru, tot timpul era turburat. I se părea că luptă pentr'o himeră, luptă ca apusul să fie răsărit și răsăritul apus; sau ca pomii să înflorească iarna, iar trandafirii să răsară mijind prin zăpadă. Și cine, sau ce, îl făcea ca mereu să ducă această luptă, care îi întuneca orice alt gând, sau orice altă voință?

„Da, da, este sbuciumul acelor cari au intrat în mormânt, și pe care i-am plâns întreaga tinerețe. Și pentru ce i-am plâns, când ei ar fi trebuit să mă plângă pe mine? Durerea este

aici în viață, nu acolo, pietrele de pe mormânt niciodată nu se vor ridica".

In cameră se făcuse întuneric, deși nu trecuse de cinci; iar focul din sobă se terminase cu o zi mai în urmă. Sorin văzu cum ușa se deschise și Suzana intră cu un făraș de cărbuni și câteva lemne, pe cari le puse în sobă. Se aplecă tăcută, își făcu serviciul, apoi ieși și mai tăcută. Călcase în vârful picioarelor, iar trupul mlădios și tânăr se îndoise, da, se îndoise tot așa ca și al mamei ei, și ea fusese mlădioasă și subțire, ca și trestia crescută în margina apei. Apoi, lăsase în urmă ceva; lăsase focul arzând și toată camera se luminase de un colorit tainic și un miros de iarnă. Acum o simția la ea, în camera ei, sta pe pat și gândea. Dar la ce putea să gândească o fată care nu simte și nu înțelege nimic? O floare sălbatecă ce crește pe cele mai pustiite colțuri ale stâncilor?

La o bătaie sgomotoasă în ușă, Sorin tresări.

— Intră! zise el, fără să-și dea seamă de ce spusese așa și nu altfel.

Un om înalt, voinic, apăru. Își scoase pălăria de pâslă și câteva clipe privi întunericul din cameră.

Sorin făcu imediat lumină.

— Bine te-am găsit sănătos! spuse omul, cu vocea tunătoare.

— Bine ai venit, domnule! răspunse Sorin, privindu-l mirat și întrebându-se ce ar putea căuta acel om la el.

— Ca Românul în zi de sărbătoare, urmă străinul, — mai calcă şi el pe la vecini. Dar după cum bag de seamă, nu mă mai cunoşti.

Sorin îl privi mult, iar făptura voinică a omului care era în faţa lui, i se părea că-l cuprinde ca pe o jucărie. Era plin de sănătate şi rumeneală în obraji, iar vocea îi era atât de puternică, încât părea că trece printre ziduri.

— Măcelaru Spiru Mitache..... N'ai mai fost de mult pe la mine, să vede că nu te prea baţi cu carnea.

Apoi, îşi strânseră mâinele, iar Sorin tot mai mirat, se întreba ce căuta acel om la el.

— Te rog domnule, ia loc, şi fii bine venit. Eu nu prea sunt obişnuit să-mi deschidă oamenii uşa, aşa m'am deprins, este un obiceiu rău.

— Face omu cum poate şi trăieşte după cum îi e voia, spuse d-l Mitache, privind nu prea discret sărăcia din jurul lui.

La noi, sărbătoarea s'adună cu toţi, şi dacă-i timpul bun plecăm la aer; dacă-i timpul rău, rămân la mine, ca fiind cel mai vrâsnic şi mai cu stare după cum îmi zic ei.

Apoi tăcură. D-l Mitache părea emoţionat, iar Sorin mereu tot se uita la omul voinic şi mare, care la cântar ar fi tras aproape de două ori cât el.

— Afacerile îmi merg bine, slavă Domnului, începu d-l Mitache vorba. Carnea o mănâncă mai mult omu sărac decât cel bogat, cu'n kilogram de carne să îndestulează o familie, şi

sărăcime îi mai multă. Dar vezi dumneatale omu când ajunge la bătrâneţe, puterea începe să-i scadă, şi trebue să aibă grijă din timp ca să-i puie la cale pe cei care-i lasă în urmă.

Sorin îl privea, şi tot mai mirat se întreba, ce interes ar putea să aibă acel om cu el?

— Şi după cum cred că ştii, urmă d-l Mitache, am un fecior care şi-a făcut şi armata, pe celelalte două fete le-am măritat şi le-am dat partea lor. Şi vezi dumneatale, ţin la băiat ca la ochii din cap, şi vreau să-i las pe mână toată afacerea. Cu'ncetu, cu'ncetu, are să se deprindă, că nu-i mare lucru. In afaceri trebue să fii cinstit înnainte de toate. Eu n'am vrut să-l fac funcţionar cu două trei mii de lei pe lună, ca să moară de foame. Băiatu-i bun şi cuminte ca o fată mare. Cred că-l ştii?

— Eu n'am avut plăcerea să-l cunosc până acum, spuse Sorin tot mai mirat.

— M'am gândit să te chem de lăsata secului, dar mi-a fost teamă că n'ăi veni. Nici aşa cum trăieşti dumneata nu-i bine, tot mai bine-i când ţi răsună casa de veselie. Să vezi ce-i acu la mine! Au venit amândouă fetele măritate cu bărbaţii şi copiii, şi-al-de văru-su cu cel de faşă..... Când îmi spun bunic..... mi se pare aşa că n'am trăit degeaba, numai ca să ţin umbră pământului.

Şi după cum îţi spuneam despre fecioru-meu, îi băiat bun, tare-i bun; şi băiatu după ce i-au răsărit tuleile, e mai nimerit să-l pui la casa lui.

Altfel e omu când are nevastă, şi altfel când îi fără rostu lui. Dacă-l însori de tânăr să deprinde cu casa şi copiii lui, şi nu se face o haimana.

Sorin se simţia strâns, apăsat, şi se simţia atât de slab în faţa acelui am ! Cu'n deget dacă l-ar fi atins, l-ar fi prăbuşit. El, care mânâncă odată pe zi, care stătea prin frig şi care tremura în hainele lui vechi şi subţiri, cât de puţină energie îi mai rămăsese ! Dar gândurile lui?

— Vezi domnule, urmă d-l Mitache, — dumneata eşti dintr'un neam de oameni mai deosebiţi, dar nici noi nu suntem de lepădat.

Sorin deschise ochii mari, iar cearcănele ochilor păreau că i se făcuseră şi mai mari.

— Când e voie bună, urmă d-l Mitache, vorbind cam fără curaj, — toate merg cum trebue. Bat-o pârdalnica de dragoste..... S'a tot uitat după fata dumitale, azi aşa, mâini aşa..... şi poate n'ar fi rău să ne încusurim.

Sorin rămase uluit. „Are el o fată de măritat? se gândi, jicnit de propunerea d-lui Mitache. Apoi, cu faţa tot mai întunecată, zise :

— Fiica mea e încă prea tânără, abia a împlinit şaptesprezece ani, şi nici n'am scos-o încă în lume.

— Ei, domnule ! Calul bun din grajd se vinde, cât despre tinereţe, e mai sănătos când fata să mărită din timp. Fata nu trebue să cunoască din ale vieţii pân la măritiş.

— Şi apoi fata mea n'are nicio zestre cu ce s'o pot mărita, urmă Sorin.

— Crezi dumneata că eu nu ştiam! Avem noi destul, slavă Domnului. Nouă ne trebue fata, nu zestrea. Fata-i curăţică şi calcă altfel ca astea de prin mahalalele Bucureştiului.

Ai să te mai gândeşti, ş'ai să vii să-mi aduci vorbă. Băiatu de când a văzut-o, tare-i amărît, să vede că i-a căzut cu tronc. Cheltuielele nunţii le-oiu ridica tot eu, că văd bine că n'ai de unde. Facem o nuntă să rupem pielea mahalalei. Ai să vezi dumneatale că şi noi suntem oameni de'nţeles.

Al de văru-meu Ifrimescu s'a băgat şi'n politică, dar mie nu-mi place cum o face el, la mine politica îi sufletu omului, nu banii.

Cam ce vorbă să duc băiatului?

— Nu te supăra, dar am să mă mai gândesc, spuse Sorin, ascunzându-şi un tremurat nervos.

— Nici gândurile prea multe nu-s bune. Să zice că odată trece norocu pe la poarta omului, şi dacă nu-l prinde.....

Te las sănătos! Ş'am să mai vin pe la dumneatale, sau ar fi mai potrivit să vii dumneata pe la noi, ai face cunoştinţă şi cu Elvira, e o femeie de ispravă. M'am căsătorit cu ea când nu'mplinise nici şaisprezece ani.....

D-l Mitache strânse mâna lui Sorin, cu o putere ce aproape era să i-o smulgă din cot, apoi îşi luă pălăria şi zise cam amărît.

— Să ne vedem cu bine! Ce nu face părintele pentru copilu lui! Cât îs eu de mândru şi când îi vorba de fecior, le dau toate pe una.

Apoi, plecă.

Sorin rămase singur. Era cuprins de o revoltă sufletească care-l înnăbuşia. Deschise fereastra să intre aer curat şi mergea neliniştit prin cameră.

De ce venise acest om pe care nici nu-l cunoştea, ca să-i facă astfel de propuneri? Un măcelar, un om de rând, un om din clasa acelor la care creerul lâncezeşte? El, să se înrudească cu astfel de oameni? Dar oare soarta nu putea născoci ceva mai diabolic?

Singurătatea?..... Dar singurătatea este cea mai deplină mulţumire. De ce să fii nevoit să minţi vecinului, şi să-i spui că îţi este prieten, când nu-ţi este? Ascunzişurile inimii cine ţi le poate înţelege altul, decât tine? Iar pâinea, râsul, vorbăria..... sărbătoarea să stai cu ei, să râzi de ei, de tine, de omenire, de cine să râzi?

Sorin închise fereastra şi rămase doborît. De ce venise acel om să-i spună că are o fiică, şi că acea fiică ar putea fi de măritat?

Fata îl servea, îi ţinea gospodăria şi se obişnuise astfel cu ea, cum te obişnuieşti c'o haină la care niciodată nu te gândeşti că trebue s'o treci altuia, pentrucă este a ta şi face parte din toate drepturile tale; cu atât mai mult copilul nu poate fi decât proprietatea ta deplină.

Sorin gândea. Gândea cu răutate şi cu durere :

„Oamenii cari muncesc cu mâinile, au devenit astăzi mai înstăriţi decât noi. Noi ne-am scoborît, am scoborît pe povârnişul sărăciei şi a mizeriei. Dar ca să îndrăsnească un om ca acela,

care a fost aici,... un măcelar, să-mi propună astfel de alianță, e o neobrăzare! El muncește cu brațele, cu hoitul lui plin de carne, fără gând, fără creer; iar viața lor nu este decât ironia vieții noastre. Ei au bani, da, bani, și ți-i aruncă în obraz, zicându-ți că ești un calic, un nemâncat; iar fecioru lui care-și primește moștenirea ca pe un bun al său, îi trebue nevastă, îi trebue fiica mea?"

* * *

Din camera alăturată, Suzana auzise că venise cineva la tatăl ei, și auzise vorbele tari, tunătoare, spuse ca dintr'un microfon care străbate întreaga stradă. Se făcuse palidă și tremura, iar mâinele i se răciseră. Îi era frică de vorbele omului, al căror ecou îl auzia și după ce plecase, și îi era frică de tatăl ei. Pe el nu-l auzise vorbind nimic.

Dacă tatăl ei o va forța să se mărite cu acel om? Ea n'ar fi putut să i se împotrivească, pentrucă niciodată n'a avut puterea de a-l contrazice întru nimic. Apoi, rămase, moale și tristă, simțind că ceva luase sfârșit în ea.

Acum nu mai simția înbrățișările pătimașe ale „d-lui director", și nici nu-i mai auzia vorbele, nu mai auzia nimic, nimic. Vedea în jurul ei o groapă mare, și în care trebuia să cadă ca și cum ar fi fost aruncată de furtună.

Deodată, o idee nebună îi veni. Dacă ar pleca la el? Să trăiască acolo, în camera lui, în camera

mică și drăguță. Il va mângâia și îi va pune flori în pahar, iar dimineața se va ocupa cu gospodăria. De ce să fie atât de desnădăjduită când el o iubea atât?

Un sgomot de ușă îi întrerupse gândurile, și Sorin intră.

— Prepară ceaiul! spuse el, mai posomorît ca de obiceiu.

Apoi, stătu pe scaun. Se uita la fiica lui care mergea de ici până colo, și își dădu seamă că ea auzise și înțelesese vorbele măcelarului.

Tristă, Suzana servi ceaiul. Sorbeau tăcuți și rupeau din bucățica de pâine, ascunzându-și fiecare privirile.

— De ce ești supărată? o întrebă tatăl ei, uitându-se scrutător la ea.

— Nu sunt supărată.

— Văd bine că ești, și văd bine că ai auzit tot ce-a vorbit omul care a fost la mine.

Suzana nu răspunse nimic. Cu ochii aplecați, cu buzele tremurânde i se părea că își așteaptă osânda.

— Să știi că nu întotdeauna ideea de a se mărita o fată, e o idee greșită. Aceasta ar trebui să fie menirea fiecărei fete, mai cu seamă atunci când n'are asigurată pâinea de toate zilele. Omul acela care a fost, a venit să-mi ceară..... să ne întovărășim cu el.

De multe ori cel dintâi gând e o nerozie, iar cel din urmă e o înțelepciune. Și cine suntem noi? Niște umbre, niște caricaturi ale vieții, cari la

orice bătaie de vânt ne îndoaie și ne aruncă oriunde. Atâtea vorbe înțelepte mi-a vorbit acel om simplu!

Eu nu m'am hotărît încă, dar poate într'o zi mă voiu hotărî.

Noapte bună.

XVII

A doua zi Suzana se sculă mai tristă ca de obiceiu, mergea încet de ici până colo, agățându-se de orice lucru ca să-și distreze gândul. Își simțea inima strânsă de o durere pe care nu putea să și-o îndepărteze. De ce să fie atât de tristă? Și de ce să fie atât de speriată de un om care vorbise aceea ce ei nu-i fusese pe plac? Deodată se trânti pe pat și un ropot de plâns o podidi. Se simția slabă și fără curaj, și se simția părăsită de orice speranță și mângâiere. Dar dezolarea nu-i ținu mult, și gândul i se duse departe, la mama ei. Era ca o rază de lumină și de speranță care-i venea în ajutor, atunci când era desnădăjduită. O vedea vie, clară, acolo alături de ea. Ii vedea lacrimile și îi simția dragostea ei mare. Plecase din satul ei, de lângă părinți, frați și locul unde se născuse. Dar de ce plecase? De multe ori Suzana se întrebase, fără să-și poată da niciun răspuns, dar acum înțelegea. Ii înțelegea toată dragostea ei mare și nețărmurită.

„Nici mama n'a renunțat la iubirea și la viața

ei", își zise Suzana, ștergându-și lacrimile. Ca să se mărite cu fiul măcelarului, când ei se iubeau atât de mult..... nu se poate!

Se spălă, se pieptănă, și se gândi ca imediat să se ducă la teatru și să-i spună, tot, tot. Iar la el, cu siguranță că îi va zice: „Vrei să vii la mine, pentru totdeauna?"

I se părea că-i aude vocea, și îl vedea zâmbind. Zâmbia cu bunătate și zâmbia cu atâta dragoste! O va săruta și o va strânge mult, mult în brațe. Imbătată de dragoste i se părea că simte un miros de flori cari o amețiau, și un fior îi străbătu tot corpul. Și ce frumoase șoapte îi spunea!

„Da, da, mi-am dat bine seama cât mă iubește, și nu se poate să nu-mi zică să rămân cu el pentru totdeauna".

Incepuse a ninge. Incet și rar cădeau fulgii, ca flori de ghiveci cari se scuturau pe pământ Suzana își aruncă ochii pe fereastră și zâmbi. Erau primii fulgi, primul salut al iernei. Avu o senzație de bucurie, dar și de tristețe. Privi cu nesaț fulgii albi cari se scuturau, apoi se uită în stradă. Un covor alb începuse a se așterne și un miros de iarnă i se părea că vine până la ea. Se vedea liberă și mergând prin zăpadă. Și ce bună și frumoasă era zăpada! Iarna câteodată se furișa în stradă și lua zăpadă în pumn și mânca. Era rece și parcă îi răcorea sufletul singuratec. Când vedea copiii veseli alergând repede, repede, simția în tot acest concert al iernii o plăcere deosebită. Numai noaptea când sta prin întu-

neric şi nu-şi mai putea încălzi trupul flămând, numai atunci nu-i plăcea.

* * *

In acelaş timp şi Sorin privea spre fereastra camerii dela tribunal şi vedea salutul iernii, care de altfel venise destul de târziu. La vederea zăpezii se întristă, pentrucă ştia bine că iarna pentru el era o nouă povară.

— Ninge! îi spuse plin de bucurie, colegul. — Vezi ce cap am avut de mi-am umplut subsolul cu lemne? Un vagon întreg, tăiate, despicate, numai să le pun în sobă. Tot e bine când ai nevastă prevăzătoare.

Sorin nu răspunse. „Nevastă prevăzătoare..... O femeie care îşi vinde trupul, pentru lemne şi pentru luxul de pe ea. De ce unii oameni sunt atât de perverşi! Câţi dintre ei nu şi-ar merita locul printre zăbrelele închisorilor! Oare nu este mai bun, mai cinstit, acel măcelar de care m'am îngrozit? Un om cu idei simple, dar sănătoase?

Şi eu ce sunt? Mă frământ zi de zi, clipă de clipă cu o himeră, o nebunie! Mă agăţ de orice firicel de nădejde, ca şi înnecatul care se agaţă de o scândură plutitoare, ca să cadă tot mai la fund.

Se poate schimba soarele să apună la răsărit, sau răsăritul să fie apus? Se poate ca din minciună să faci adevăr şi din adevăr minciună? Oamenii sunt de atâtea feluri, tot atâtea câte

chipuri sunt. Unii albi, alţii negri, alţii orbi. Dar orbi sunt cei mai mulţi, ei nu văd nimic din ce ar trebui să vadă. El, colegul meu nu vede că soţia îl minte, îl înşală, pentrucă este orb. Se duce acasă şi găseşte cald şi parfumat, iar ea... plină de alţii i se oferă în căldura patului batjocorit.

Măcelarul mi s'a părut că miroase a hoit de vită pe care o vinde la tarabă, ca pe orice marfă. In casa lui este cald şi îndestulare în de toate. Acolo la el, oamenii râd, vorbesc, se înţeleg, pentrucă sunt toţi dintr'o bucată. Iar eu între ei ce aş fi? Un măr de calitate bună dar putred, pe care nimeni nu l-ar preţui, o marfă care nu trebueşte la nimeni şi nu e bună de nimic. Eu şi ei..... Ce ironie! Dacă m'aş gândi mult aş înnebuni la ideea că aş putea să-mi împart o clipă gândul cu al lor, casa şi căldura cu ei".

Vizita măcelarului îl neliniştise mult pe Sorin. Părea că îl trezise din visările lui şi o clipă văzuse realitatea. Işi dăduse seamă că are o fiică, la care ar putea să se mai gândească şi alţii, adică un fruct copt crescut în grădina lui, şi care fruct nu mai putea sta la infinit agăţat de ramura verde a pomului. Măritat, măritiş..... erau pentru el adevăruri cari de sigur trebuiau să existe, dar cu totul în altă parte, nu în spaţiul acelor două camere strâmte şi pustiite. Acolo nu puteau fi decât două suflete: unul moleşit de foame, aproape neexistent, adică al ficei lui; iar altul sdruncinat de un trecut dureros şi de

o idee îngrozitoare: „fiul unui nebun!....." El nu-şi dădea seamă că sufletul lui intrase în alte sfere, şi odată cu el trecuse şi sufletul fiicei lui, în sferele iluziilor. Uitase că fiica lui împlinise şaptesprezece ani, şi uitase că sub zăpada topită de razele soarelui de primăvară, răsar întotdeauna ghioceii.

* * *

Şi Suzana gândea. Gândea la camera drăguţă a „d-lui director", în care se întâlniseră ultima dată, şi gândea la patul alb cu dantelă pe margina cearşafului. Şi ce frumoase erau perdeluţele dela fereastră! Va sta cu el, îl va mângâia, şi orice plăcere îi va îndeplini. De ce să se mai îndoiască acum de dragostea lui, când el îi spusese în nenumărate rânduri cât de mult o iubeşte? Iar dragostea lor, nu era acum una şi aceiaşi fiinţă pentru totdeauna?

Şi gândul de a pleca la „d-l director", i se părea Suzanei tot mai mult o dorinţă de neînvins. Controlă ascunzişul banilor din căptuşeala pardesiului, şi fu mulţumită când văzu două hârtii de câte cinci sute de lei. „Sunt banii mei", îşi zise ea, „mie mi i-a dat, să-mi cumpăr haină".

Se uită la plita mică cu două ochiuri, unde ani de-a-şirul aprinsese focul, şi nu simţi nicio părere de rău că o va părăsi. Se uită la patul mic şi strâmt şi se gândi la patul drag în care fusese atât de fericită. Apoi, rămase câtva timp cu privirea dusă spre fereastră.

„Nu, nu, ca să mă mărit cu fiul măcelarului, şi să mă despart pentru totdeauna de „d-l director", nu pot!"

Acum nu mai era Suzana mică şi sfioasă de altădată, era o Suzană mare, şi plină de dragoste şi de speranţă. Apoi, se întristă. I se părea că se va despărţi de ceva drag, de ceva măreţ, de amintirea mamei ei. „N'am niciun gând să plec astăzi", îşi zise Suzana ca o scuză la ceeace simţia. „Astăzi numai îl întreb dacă vrea să vin la el şi să rămân pentru totdeauna".

Apoi, grăbită, ca şi cum îi era frică să nu-şi schimbe hotărîrea, îşi puse basca, pardesiul, şi ieşi în stradă. Călca repede, peste fulgii de zăpadă cari i se topiau sub picioare. Şi ce albi şi frumoşi erau! Păreau petale mici, scuturate de pe cireşii împrimăvăraţi.

Şi câte perechi de îndragostiţi nu întâlni în cale. Ici un tânăr cu o fată se ţineau strânşi la braţ; fata tăcea, iar el mereu îi vorbia; şi capetele le ţineau atât de apropiate! Colo un domn cărunt cu o fată micuţă de tot. Fata vorbia iar el tăcea ascultând. Apoi alţii şi iar alţii. Pe toţi îndrăgostiţii îi vedea acum, pe cari altădată nici nu-i băga în seamă. Simţia că pretutindeni în jurul ei, nu era decât dragoste şi numai dragoste.

Nu departe de ea auzi cântând. Câţiva oameni se opriseră şi ascultau. Se opri şi Suzana. Era un automobil care avea radio. Ea nu ştia şi nu-şi dădea seamă de unde se auzia acea me-

lodie care îi frământa inima. Când veselă, când tristă, părea a fi un ecou al sufletului ei. Simți că speranțele o părăsesc, și tot ceeace cu câteva clipe mai înainte îi dăduse curaj, acum dispăruse. Apoi, avu un sentiment de frică. De ce să-i fie frică? Se ducea la teatru, la el..... se ducea plină de nădejde și plină de dragoste. Poate, că era un popas al vieții ei, pentru care nu era îndeajuns de pregătită; sau poate că hotărîrea pe care o luase, de a pleca din casa tatălui ei, îi venise prea deodată, fără să aibă timp îndeajuns de chibzuit? Fusese ceva, o putere de nenvins, care îi plămădise prea repede gândul de a pleca, o putere care trecuse peste judecata și frica ei.

Suzana se îndepărtă de automobilul la care se auzia cântând și merse tot înainte. Se îmbrăcase cu două rochii, cu două rânduri de rufe și își pusese pe ea tot ce avea, lucruri cari de altfel erau atât de puține.

Dacă „d-l director" îi va zice să rămână, atunci de ce să se mai întoarcă acasă.? Nu suferise ea în deajuns, nu răbdase, nu stătuse destul în singurătate? Șaptesprezece ani de pustiu sufletesc? Și apoi, niciodată n'ar fi putut consimți să se mărite cu un om pe care nu-l iubea..... când „d-l director" o iubia atât de mult!

Timpul trecu și Suzana ajunse în Calea Victoriei, de unde trebuia s'o ia la dreapta spre teatru. Era peste măsură de emoționată. Nu se

scursese mai mult de o lună de când mersese prin ploaie, tot pe acelaş drum, cu manuscrisul strâns la piept. Şi atunci era emoţionată ca şi acum. Cu paşii micuţi, tot mai micuţi, ar fi vrut ca acel drum să nu se mai termine niciodată şi să-i rămână o veşnicie şi credinţa, şi speranţa.

Deodată, văzu pe trotuarul din stânga, un domn înalt, cu pălăria pusă strengăreşte. Ţinea strâns de braţ o domnişoară, care purta blană albă în jurul gâtului. Tânăra râdea şi vorbia. Suzana se uită îndelung şi deocamdată nu fu sigură că era „d-l director", dar după ce îl auzi vorbind, îl recunoscu. Râdeau, vorbeau, şi mergeau lipiţi unul de altul. Şi paşii le erau pe aceeaş măsură.

Curând intrară în teatru, iar Suzana rămase pe trotuar. I se părea că în câteva clipe tot avântul sufletesc i se terminase. Simţia că este o străină oarecare, o fată care nu avea nicio legătură cu teatrul şi nici cu oamenii cari erau acolo. Totuşi, intră. Păşi scările una câte una până când ajunse pe ultima treaptă.

„De sigur, că era vreo artistă", îşi spuse ea, ca o slabă mângâiere. Directorii de teatru trebue să fie gentili cu artistele, merg la braţ cu ele..... şi de ce n'ar merge? Il voiu întreba ce mai este cu piesa care i-am adus-o, şi apoi mă întorc înapoi".

Dar dacă piesa nu se va juca? Era pentru a doua oară, când Suzana îşi punea această

întrebare. Simți un tremurat prin tot corpul și se făcu palidă. Vedea ochii întunecați ai tatălui ei, cari o pătrundeau până în adâncul sufletului.

„Nu, nu, de ce să-mi fac idei rele, și de ce să mă gândesc la fapte cari nu se pot întâmpla, când el mi-a spus că piesa se va juca sigur?"

Suzana termină scările de urcat și respirând greu, ajunse în dreptul ușii la care așteptase și altădată. Auzi voci vesele, și auzi râzând: „Ha ! ha ! ha !.... Ha ! ha ! ha !"

Apoi, văzu pe Ghiță venind spre ea.

— Te rog spune „d-lui director", că aș vrea să-l întreb ceva.

Ghiță intră, dar mai puțin grăbit ca altădată. Suzana aștepta. Simția că după ușa aceea mare, era speranța, era viața ei întreagă. Aștepta cu inima zvâcnindu-i și aștepta clipele ca și atunci când vezi o apă mare, care vine spre tine și de care nu te poți apăra.

Izbind ușa cu putere, Ghiță ieși.

— D-l Director nu vine astăzi la teatru, și nu prea mai are timp, e tare ocupat, spuse el cu vocea apăsată.

Suzana îl privi cu ochii mari, și nu răspunse nimic.

Apoi, o luă înapoi, mergând încet, tot mai încet, peste scările prăfuite.

XVIII

De când d-l secretar știa că Mișeta fusese angajată la teatru, o suporta cu mai puțină durere. „Nu-i rău!.... își zise el într'o dimineață când o văzu sărind repede de pe canapea și ajutându-i să se îmbrace. Îi făcu și cravata și îi dădea și pălăria ștearsă cu peria.

Când d-l secretar pleca, îi trimitea un sărut din ușă, iar Mișeta făcea la fel. La întors găsia camera mai curată, și nici urâtul nu-l mai simția atât de mult. Și apoi, Mișeta avea și bani; luase o mie de lei acont și cu te miri ce prepara masa pentru doi, astfel că d-l secretar făcea și economie. Își împărțiau bucățica și își împărțiau necazul.

— Gaița de Dora! îi spuse el într'una din zile, — de când știe c'am fost cu secretara la ea, nu-mi mai dă nicio sticlă cu vin, șterpelită de pe la neamuri. Dac'aș fi fost cu adevărat bolnav și aș fi murit chiar, s'ar fi bucurat, dar pentru c'am petrecut nițel m'a dat dracului..... Așa's femeile, toate sunteți la fel.

Mișeta a râs mult când i-a povestit pățania cu ventuzele și cu moașa, babornița bună de sperietoare de vrăbii, care apăruse ca o stafie. A râs și râdea de orice îi spunea cu haz, ca unei prietene adevărate.

— Eu când văd o fată că se topește după mine, îmi place, zău îmi place. Dar cu secretara

s'a isprăvit, am scos-o din sufletul meu pentru totdeauna.

Totuşi, când vorbia de secretară i se schimba şi vocea şi privirea, şi apoi prea des vorbea de ea. Cum a cunoscut-o, cum a minţit-o că el este directorul teatrului, şi câte alte mărunţişuri înflorite cu păreri de rău şi imaginaţie.

— S'o fi văzut cum s'a îmbătat din trei păhărele de vin!.... Parcă era o pisicuţă. Atunci, nu pot să zic, mi-a fost dragă, aşa cum iubesc eu fetele, trei zile şi trei nopţi; dar acum s'a terminat, parcă eu nu ştiu că s'a terminat. N'a mai venit de când i-am trimis vorbă prin Ghiţă că nu sunt la teatru. Cine ştie ce i-a spus nătărăul? Imi face multe boroboaţe, ş'am să-l dau afară. Tu ce crezi, are să mai vie?

Când avea vin, bea şi vorbea tot despre secretară.

— Imi pare rău c'am minţit-o. Şi în definitiv ce zor am avut s'o mint, când puteam să-i spun pe şleau: „Vrei să vii fetiţo cu mine?" Dar te pomeneşti că nu venea. M'am jucat cu ea.....

Iar seara târziu, la lumina slabă a becului, d-l secretar şi Mişeta stăteau de vorbă până ce becul se stingea. Se încălziau zgribulindu-se de frig şi câteodată uitau pe alţii, rămânând numai el şi ea. Se făcuse între ei o înfrăţire a necazurilor şi a vieţii de toate zilele. Dar Mişeta nu-şi deschidea inima largă, aşa cum făcea d-l secretar. Ea ştia că unui bărbat, oricare ar fi el, nu-i bine să-i destăinuieşti legăturile de dragoste ce le-ai

avut cu alții. Bărbatul e mândru și ambițios și e mai bine să-l minți. Făcea haz de tot ce el îi spunea, totuși nici ei nu-i plăcea când seara stăteau împreună și-i vorbea numai și numai despre secretară.

— Ce-o fi făcând pisicuța? Știi de ce îi zic așa? Se lipia de mine ca o pisicuță. Poate că n'o mai lasă să vină caraghiosul de autor. Cum dracu se chema piesa care mi-a dat-o?..... Gândul?..... Am uitat, mi-a zburat din cap ca un stiglete. Las'că directorul a pus-o el bine, are o ladă 'ntreagă cu piese; s'a cam țicnit și el de când îi merg toate anapoda.

Dimineața, când se ducea la teatru și dădea cu ochii de Ghiță, cea dintâi vorbă era: „A mai venit secretara pe aici?" Și când Ghiță îi răspundea: „Nu, n'a mai fost", atunci se posomora și nu avea chef toată ziua. Mișeta băgase de seamă tot. Și pentrucă vroia să-și aranjeze situația pe cât mai mult timp și cât mai sigur, luă o hotărîre mare. O hotărâre de a fi ceva mai șireată de cât fusese până atunci, ca să nu mai ajungă și altădată aruncată pe drumuri. Și apoi își urzise și o răzbunare pentru fostul ei prieten. Vroia s'o vadă mergând mândră la brațul d-lui secretar, și să știe c'a fost publicat și în ziar; că ea, artista venită dela teatrul din Chișinău, plină de calități și talente, a fost angajată la teatrul X. De sigur c-a citit și el ziarul, și va face tot posibilul să vină la premieră. Și ce rol frumos avea! Îi plăcea așa de mult! Iar

d-l director a felicitat-o şi i-a spus că-l joacă minunat. Iar ea drept respect şi recunoştinţă i-a sărutat mâna. Când au văzut celelalte artiste, aceeace ele nu mai văzuseră până atunci, ca o artistă să sărute mâna directorului şi-au dat cu coatele şi au râs. Dar ea îl iubea atât de mult..... ca pe un salvator care i-a scăpat viaţa. Să n'ai pâine şi acoperiş în mijlocul iernii! Să rătăceşti la întâmplare ca o frunză bătută de vânt! Să fii umilită, alungată.....

Nu, nu, această situaţie fericită, de a fi în casa d-lui secretar şi de a fi angajată ca artistă, Mişeta se gândi că trebuie să şi-o consolideze cu orice sacrificii. Se purta indiferentă faţă de toate artistele, şi nu vedea nici n'auzea ironiile sau răutăţile cari i se adresau câteodată chiar în faţă. Numai pe d-ra Dora vroia să şi-o apropie cu orice preţ.

— Mult ţine d-l secretar la dumneata, ca la o soră..... îi spuse ea într'una din zile.

D-ra Dora a privit-o cu nepăsare şi nu i-a răspuns nimic. De atunci de când a aflat c-a petrecut cu secretara în camera ei, şi c-a minţit-o în modul cel mai neruşinat, d-ra Dora suferea îngrozitor. Indoise doza de valeriană pe care o lua în fiecare seară, totuşi somnul nu se lipea de ea până spre ziuă. Mereu i se părea că îl vede în camera şi în patul ei. Se scula plină de sudori reci şi mergea prin cameră numai în cămaşa de noapte şi în papuci. Iar când zorile îi luminau fereastra, cădea pe pat zdrobită de

oboseală și somn, întrebându-se: de ce soarta a fost atât de nemiloasă cu ea?

Dar rușinea ce-a avut-o când d-ra moașă i-a povestit ce-a făcut mișelul! Simția că moare, iar inima îi ardea ca în foc.

— Mizerabilul! a strigat d-ra moașă. Pentru asta n'am lăsat eu să mă mai iubească niciun bărbat, de când am împlinit cincizeci, șaizeci de ani.

Intr'o dimineață Mișeta se opri sfioasă, alături de căsuța unde d-ra Dora își vindea biletele. Când întreg teatrul o știa că este noua simpatie a d-lui secretar, cum nu era să știe și d-ra Dora? Totuși, pe această fată nu era geloasă, nu simția nici ură, nici durere, cum simția când îl vedea cu secretara. I se părea un vânt rău care va trece tot așa de repede după cum venise.

— De ce ești așa de tristă? o întrebă Mișeta, uitându-se cu milă la ea.

— Așa sunt eu. Și nu interesează pe nimeni supărările mele.

— Dumneata ești aici vânzătoare de bilete, ai trei mii de lei pe lună, viitorul ți-e asigurat, de ce să fii tristă? Eu n'am nimic.

— Cum, nu ești angajată?

— Da, sunt, adică îmi dă șaizeci de lei pe zi ca să-mi învăț rolul. Dacă reușesc, voiu continua, dacă nu..... am înțeles bine c'atunci trebue să plec.

Toate mă pizmuesc aici în teatru, toate.....

Iar d-lui secretar nu-i sunt decât umbra celeilalte, numai despre ea vorbește. Eu nu sunt mai mult decât o întâmplare de care fiecine vrea să se scape. Niciodată n'am găsit un suflet care să mă înțeleagă și să mă primească c'o vorbă bună.

D-ra Dora se înduioșă, totuși o privi cu neîncredere. Era atât de plină de vorbe spuse numai ca să facă efect ca pe scenă!

— Mi s'a părut că dumneata nu ești ca celelalte, urmă Mișeta, cu vocea mângâioasă. E atât de greu să fii singură pe lume.....

— De ce folos aș putea să-ți fiu eu dumitale? Aici toată lumea se schimbă după soare, sau după ploaie, dar eu nu pot să fiu așa.

— Uite d-ră Dora ce aș vrea să te rog, e un lucru așa de ușor pentru dumneata.

Se priveau cu frică și cu neîncredere, iar d-ra Dora îi răspunse:

— Spune, de ce nu-mi spui? Dacă pot, te servesc, dacă nu.....

— Mi-e teamă să nu mă înțelegi greșit. Fata aceea care-a avut neruşinarea să se ducă în camera dumitale, și despre care d-l secretar îmi vorbește și ziua și noaptea, tot timpul îmi vorbește; dacă mai vine pe aici să-i spui ceva rău, vorbe tari, ca să nu mai calce niciodată în teatru. Imi face impresia că d-l secretar o simpatizează și o așteaptă; iar atunci când ea are să vină eu va trebui să plec. Cu ce să trăiesc? Cu ce să-mi închiriez o cameră, un pat? Din puținul care-l am dela teatru, nu-mi ajunge.

D-ra Dora rămase tăcută. Nu putea să răspundă niciun cuvând. Şi ea şi-a dat seamă că prietenul ei o simpatizează pe secretară, şi pentru ce o aprecia mai mult ca p'altele şi şi-o lipise de suflet? Nu era nici mai frumoasă şi nici mai cochetă. Era o fată simplă, timidă, şi atât de naivă ! Cu ea a fost în camera ei, pe ea a iubit-o, şi pe ea o vedea necontenit noaptea când stingea lumina. Era caldă, dulce, şi ce tânără era..... Ar fi putut să-i fie copilă, aşa i-a spus el odată

— Eu nu mă amestec în simpatiile altora, răspunse d-ra Dora, cu vocea înnecată de emoţie.

— Pe mine nu mă priveşte şi nici nu mă interesează nimic.

— D-ră Mişeta !.... D-ră Mişeta ! se auzi strigând. — A început repetiţia ce faci acolo?

Sprintenă, vioaie, Mişeta o luă la fugă în sus, tot mai sus pe scări, până la sala de repetiţie

Feţe machiate imitând tinereţea; iar vorbele se înşirau fără vlagă, din suflete şi trupuri flămânde.

Deodată se auzi o înjurătură a directorului de scenă: „..... am să te dau afară unde ţi-e capul? Peste trei zile are loc premiera şi nu faceţi decât aiuraţi !"

Mişeta îşi făcu apariţia. Niciun zâmbet şi nicio bună voinţă.

— Dumneata crezi c'aici trebue să-ţi stau la dispoziţie? îi fu răspunsul directorului de scenă la salutul ei graţios.

Mişeta îşi luă rolul în primire. Stăpânită de

durere, de durere mută, înainta spre fundul scenei. Nu vorbea şi nu făcea nici un gest, iar paşii rari, mărunţi, îi numărau parcă gândul Işi juca rolul uşor, cu suflet, pentrucă era scos din întreaga ei viaţă.

După ce termină repetiţia, directorul de scenă îi strânse mâna, zicându-i :

— Ai talent, dar să ştii că trebue să munceşti ; aici nu merge să tragi chiulul. Aşa au ajuns ele de nu-şi mai simt rolul pe care-l joacă. In teatru trebue muncă, dragoste de scenă, artistului nu trebue să-i fie mintea la dracu. Când arta nu-i pe primul plan nu faci cu ea două parale, de asta merge teatrul de râpă.....

Cu bine şi nu uitaţi că sâmbătă este premiera

In priviri pline de invidie se termină ziua de repetiţie, iar artiştii se despărţiră luând fiecare drumul spre locul unde aveau putinţa de a găsi o masă mai mult sau mai puţin îndestulătoare. Mişeta ştia că are deosebita cinste de a fi aşteptată de d-l secretar, totuşi, nevăzută de nimeni se furişă într'un gang. Acum trebuia să joace alt rol, un rol mai greu, pentrucă trebuia să mintă mai mult. După câteva minute, repede, şi cu inima zvâcnindu-i ieşi din ascunzătoare scoborî scările şi intră în camera mică şi scundă unde ştia că locuia uşierul Ghiţă.

— Bună ziua ! spuse ea cu vocea blândă.

Când o văzu Ghiţă, rămase uimit de o vizită atât de neaşteptată şi la o oră când el era liber. Se uita la ea ca la o viziune plăcută, şi după ce

termină de mâncat pâinea cu slănină ce o avea în gură, vru să vorbească dar nu putu spune niciun cuvânt. Şi Mişeta se simţi oarecum stingherită şi nu ştia cum să înceapă. Se uita la cămăruţa simplă în care cu greu ar fi locuit doi oameni. Era şi un pat, dar un pat care nu puteai ghici pe ce se reazemă scândurile şi salteaua de paie ce era pe el. Acolo se odihnea Ghiţă, cu gândul liniştit şi dus la vreo artistă care-i aruncase în treacăt o privire blândă şi binevoitoare. Câteodată bea şi câte un pahar de vin ca să-şi potolească amarul. Să fii portar, păzitor de zi şi de noapte şi uşier la un teatru aşa de mare..... nu era treabă uşoară.

— Am venit să văd unde stai dumneata, cum locuieşti?.... spuse Mişeta după ce-i trecu emoţia la care nu se aşteptase. — Eu sunt artista aceea dela Chişinău, care m'a angajat d-l director.

Ghiţă continuă a molfăi, deşi acum nu mai avea nimic în gură. Se uita la fată, cu ochii duşi a somn şi părea că-i stricase programul jumătăţii de oră care era destinată unui pic de somn. Poate chiar ar fi dat drumul unui căscat, dacă nu şi l-ar fi stăpânit cu toată vigoarea ce-i mai rămăsese.

— Eu..... am avut un frate, urmă Mişeta, — şi mult se mai asemuia cu dumneata, nu l'am văzut de când eram mică.....

Imi dai voie să stau?

— Poftim! Poftim! spuse Ghiţă, deşteptat

din somnolență și scuturând locul de pe pat, care trebuia să aibă cinstea de a sta pe el o artistă. Un praf gros se ridică de pe vechiturile ce acopereau patul și umplu camera de un miros urît.

— Imi pare rău că n'am adus și cu ceva de mâncare, mâncam cu dumneata.....

— Mai am slănină, numai să vă placă. Mai este și pâine, spuse Ghiță care începuse a se emoționa.

— Când ești bărbat, poți trece mai ușor prin nevoile vieții, zise Mișeta uitându-se cum Ghiță ținea slănina între degetele unse și pe care o tăia în felii mici.

— Cum te chiamă?

— Ghiță, răspunse ușierul, tăind și pâinea și așezând-o pe jurnal alături de slănină.

— Pe fratele meu îl chema Gigi, adică tot dela Gheorghe vine.

Mișeta începu a mânca. Băgă în gură bucățelele de slănină și le mesteca încet, deși știa că d-l secretar o așteaptă să mânânce împreună, peștele prăjit ce îl preparase de dimineață.

— Nu te superi, uite douăzeci de lei, poate găsești prin apropiere un litru de vin. Aș avea plăcere să beau cu dumneata un pahar cu vin.

Aruncat ca de praștie, Ghiță o sbughi fără să ia banii. La masa lui o artistă..... o fată așa de frumoasă, și care să bea un pahar de vin cu el, și el să n'aibă cu ce plăti! Ar fi spart toate vitrinele prăvăliilor și tot ar fi găsit o sticlă cu

vin, mai cu seamă el, care avea credit şi era aşa de bine cunosciut la micul restaurant de lângă teatru.

— O sticlă cu vin! se rugă el grăbit. — O plătesc spre seară. Câte parale? Mulţumesc! Mă duc că m'aşteaptă.

Luă sticla, se uită la ea, şi în câteva minute fu înapoi. Turnă într'o cană şi într'un pahar, şi după ce Mişeta ciocni şi îi spuse „să trăieşti" băură. Vinul mergea de minune după slănina sărată şi afumată.

—Numai D-l Director şi cu dumneata, mi-aţi arătat buăvoinţă, zise Mişeta cu vocea mângâioasă.

Ghiţă îşi înălţă trupul şi îşi lungi şi gâtul. Da, da, era şi el un om care putea fi pus alături de D-l director. Parcă nu muncea şi el în teatru de dimineaţă până noaptea târziu?

— D-l Director a înţeles imediat că am talent, urmă Mişeta, privindu-l cu interes,— şi m'a angajat, ştie el că celelalte artiste sunt cam....

— Am văzut şi eu că s'au cam reblegit, completă Ghiţă, cu aere de cunoscător. — De asta merge teatru ca racu.

Mişeta turnă din nou vin. Ştia că vinul este nectarul care face minuni.

— Cât ai fi de bun, dacă ai vrea să mă ajuţi!... Ca un frate, pe o soră singură şi părăsită.....

Şi ca urmare, Mişeta îşi şterse cu batista colţul încă neumed al ochilor.

— Sunt aşa de chinuită..... nimeni nu mă ajută..... urmă ea cu vocea mijită a plâns.

In acele clipe dacă i-ar fi cerut cineva lui Ghiță, să-i taie trei degete dela mână, ar fi făcut-o bucuros, numai să nu mai vadă curgând lacrimi din niște ochi așa de chinuiți.

— Poate c'ai băgat de seamă, zise Mișeta mai puțin emoționată, că d-l secretar ține la mine..... E un om așa de bun și așa de cumsecade.....

— Să-l pui la rană, nu al'ceva! confirmă Ghiță, tot mai mișcat.

— Dar vezi, femeile sunt rele, și ele îl strică. Se ține de capu lui o nebună, numai pentru interes ca să-i joace piesa, zice că-i secretară; iar el nu știe cum să se scape de ea.

Deodată, Ghiță fu cuprins ca de foc.

— De când am vrut eu s'o dau afară! N'avem noi artistele noastre, tot să-și aleagă. Nu-i bine cuiu străin în casă, zău nu-i bine! Las' pe mine c'o potrivesc eu..... de-o mal călca ea pe la noi.....

Mișeta îl privi drept în ochi.

— Am să te prețuiesc ca pe cel mai bun prieten, numai dumneatale și cu D-l Director.....

— Lasă că și d-l secretar, am văzut eu.....

— Da, Ghiță, ai văzut bine ce ai văzut, tu ești om deștept. Când am să vin la tine, să mă primești ca pe o soră, și poate odată vei avea nevoie și tu de ceva.

— Da cum să n'am!

— Deocamdată să-l scăpăm pe d-l secretar de zăpăcita aceea care tot vine pe aici.

— Nici mie nu mi-a plăcut de când am vă-

zut-o. S'a uitat la mine ca la o slugă, nu mai calcă ea a doua oară pe la noi.

— Iți mulțumesc Ghiță, și te rog ia-ți banii, și tu ești om nevoiaș, ca și mine.

— Da se poate..... pentr'un pahar de vin, să nu fiu în stare!

— Am încredere, știu că ești om bun și de ispravă.

Apoi, întinzându-i mâna i-o strânse îndelung și cu căldură.

Ghiță rămase năuc, iar Mișeta ieși în aerul curat și rece al străzii.

Invinsese. Era sigură c'a învins, și cât de greu îi fusese rolul! Mergea aproape alergând și era tristă. De ce putea să fie tristă, când trecea din succes în succes și când se învățase să fie mai șireată și mai prevăzătoare, ca să nu mai ajungă niciodată pe margină de trotuar?

Cât de întunecoasă i se păruse atunci viața! Și cum ar fi dat orice, pentr'un acoperiș și puțină căldură.

„Când ajungi pe drumuri să ai inima de câine, nu de femeie", așa i-a spus d-l secretar. Dar inima din om se poate frânge ca orice maldăr de uscătură, sau poți s'o arunci ca pe orice gunoiu?

Mișeta ajunse acasă. D-l secretar mânca din peștele prăjit și băuse aproape un litru de vin.

— Unde ai fost? o întrebă el când o văzu.

— Am zăbovit..... m'a întrebat D-l Director dacă îmi place rolul pe care mi l-a dat..... Sâmbătă avem premiera. Apoi l-am condus până acasă.

— Să ştii că pe mine nu mă legi la gard, ca pe oricare gogoman. Ţi-am întâlnit tipul, cu el ai fost! Cum vine secretara să faci bine s'o ştergi, acum eşti artistă..... nu mai eşti pe drumuri.

Câteva minute nu mai vorbiră. Mişeta îşi scoase haina şi pălăria, şi nu îndrăznea să se atingă de masă.

— Pune-te şi mânâncă!

Ce tare-a fost vinul! S'a împăcat gaiţa cu mine, ea mi l-a dat. Imi părea rău când o ştiam supărată. Ce să fac, nu pot împăca şi capra şi varza. Mie îmi place să ţină femeile la mine, gaiţa asta de mulţi ani se prăpădeşte după mine; îmi mai dă din când în când câte-o sticlă cu vin şterpelită de pe la neamuri. Dacă i-ar lăsa o moştenire de câteva milioane, aş lua-o şi de nevastă; m'am săturat de sărăcie..... şi să-mi tragă clapa una ca tine! Secretara era altfel.... să ştii că mie nu-mi plac haimanalele.

XIX

Suzana sta în fundul patului. Era palidă şi ţinea capul aplecat pe piept. Părea într'o stare când gândurile nu-ţi mai spun nimic şi simţirea oricare ar fi ea, te lasă în pace. Tictacul ceasului se auzia bătând, cu acelaş mers şi cu aceiaşi vioiciune. El nu cunoştea nici iubirea, nici durerea. Minutarele erau aceleaşi, cari mergeau unul după altul, arătând că timpul trece

tot înainte fără ca să stea nicio clipă în loc. In plita mică cu două ochiuri arseseră de mult câteva lemne, dar cum nu mai era decât cenușa, și cenușa era rece și fără de nicio scânteie în ea. Pe masă erau două cești. Reci și goale. Și două linguriţe stăteau aşezate alături, părând că aşteaptă să fie folosite. Altceva nu mai era nimic, nici pâine, nici zahăr și nici ceainicul. Pe dulap sta întins un ziar în care erau amănunte asupra unei crime. Toate amănuntele erau noui, nimic nu era vechi; nici moartea, nici iubirea și nici suflete slabe cari se sting ca și fulgii de zăpadă ce cad în prima zi de iarnă. Erau și cercetări, iar autorităţile erau sigure că vor găsi în curând pe criminal.

In aer, peste tot, se simţia ceva mort. Părea că murise cineva, ceva. Murise o fiinţă scumpă, o fiinţă după care nu se poate plânge.

Jos, la marginea patului, era un ţolic rupt, care acoperea două scânduri putrezite; anii le putreziseră după cum destrămaseră și ţolicul. Și lucrurile ca și fiinţele le destramă povara anilor, încet sau mai repede, după slăbiciunea sau tăria fiecăruia. Suzana părea că se uită la ţolicul rupt, dar ea nu se uita la nimic. și nici în inima ei nu se uita, după cum făcea altădată. Nu mai vedea pe „d-l director", înalt, frumos și zâmbitor cu dragoste. Il vedea șters, ca pe o umbră care a fost odată și care acum nu mai era. Mergea la braţul alteia, aceleia îi râdea și îi

vorbea, iar pentru ea nu va mai fi nimic, niciodată.....

Atât de repede se pot șterge legăturile dintre oameni, iar iubirea se poate termina atât de curând? Sau poate că sunt mai multe feluri de iubiri? Odată citise din întâmplare într'o carte de a tatălui ei, unde scria că sunt patru feluri de iubiri: iubirea pasională, iubirea fizică, iubirea pentru glorie și iubirea pentru artă. Tatăl ei avea o iubire infinit de mare pentru artă, el ar fi sacrificat totul ca să i se joace piesa; dar „el"..... ce fel de iubire avusese ca să se termine atât de curând? Mai curând ca o floare care își scutură petalele și parfumul într'o zi? Sau poate că pământul a fost atât de plin de apă, că n'au mai încăput în el nici câteva picături de rouă?

Ochii Suzanei începuseră a se umezi, ceeace arăta că gândurile îi reveniseră. Se ridică greoaie și cu picioarele ca de plumb, merse prin cameră, apoi luă pardesiul din cuier și se uită la el. Parcă vrea să vadă dacă ar putea ține de cald pentru o iarnă mai grea. Apoi, se uită la locul unde știa că are ascunși banii. Gândea ceva, care nu i se putea citi nici prin expresia feței, atât îi era gândul de ascuns. Privi și rufele pe cari le avea, erau două rânduri, și erau atât de vechi și subțiate de ani! Fără să le atingă și cu gândurile tot mai întunecate, se întoarse din nou pe pat. I se citea pe față, o hotărîre mare, grea, o hotărîre pe care nimeni și nimic nu i-ar fi putut-o schimba. Era aceiași ca și marea care pare încă

liniştită, dar vuietul ei sinistru te face să prevezi furtuna apropiată.

Intunericul începuse a se lăsa, iar Suzana se întristă şi mai mult. Părea că nu mai găseşte în sufletul ei nicio speranţă, nimic, nimic, de care ar fi putut să se agaţe. Să se mărite cu fiul măcelarului când avea sufletul atât de sdrobit? Să trăiască cu el şi să fie a lui pentru totdeauna?

Dar dacă piesa nu se va juca şi a fost totul o minciună? Va mai avea ea putere să privească pe tatăl ei în faţă, să-i simtă ochii cari o înspăimântau, să-i vorbească..... şi să-i spună ce? Ce putea ea să-i mai spună? Iar desnădejdea cum ar fi putut să şi-o ascundă?

Mai bine de două săptămâni de când tatăl ei n'a mai întrebat-o nimic, dar ea îi simţia vorbele pe buze, ori de câte ori îl vedea, şi din ce în ce era tot mai aspru şi tot mai întunecat cu ea. Ca să i se împotrivească..... să-i spuie nu, când el îi va zice da, să-şi stăpânească plânsul.... să-şi întoarcă gândul dela „el.....” Nu, nu, acum nimic nu mai putea face din toate acestea.

* * *

Seara când veni tatăl ei, se aşezară tăcuţi să bea ceaiul. Sorin, cu capul aplecat şi îndoit de trup, sta gata ca un vulcan care trebuia să-şi verse lava. Era turburat şi obosit. Obosit de prea multe gânduri şi frământări cu viaţa. Frigul îi pătrunsese parcă şi sufletul, nu numai carnea

pe care nu şi-o mai putea încălzi. Iar faptul că nu mai ştia nimic despre piesa de teatru, îl făcuse peste măsură de nervos. De multe ori vroia să-i vorbiască fiicei lui, dar nu putea scoate niciun cuvânt, ştia bine că dac'ar fi vorbit, ar fi tunat şi fulgerat. Seară după seară se stăpânise şi îşi amânase discuţia pentru altădată. Dar nici norii nu pot ţine prea mult şi când începe să plouă, apa curge fără oprire. Altădată se hotărîse să tacă mereu, să n'o mai întrebe niciodată nimic. De ce şi-ar mai răscoli durerea? Să uite tot şi să treacă cu vederea lăsând timpul să hotărască. Nu este timpul stăpânitorul omenirii, nu determină el viaţa ca şi moartea, nu aprinde el făclia luminei, ca şi haosul întunericului? Este cineva, ceva, care i se poate împotrivi?

In seara aceea gândurile îl turburau prea mult şi Sorin nu se mai putu stăpâni. Deodată ridică ochii spre fiica lui şi o cuprinse ca într'un foc. O văzu schimbată, i se păru că tremură şi era mai albă ca de obiceiu.

— Pentru o fată nu este cel mai rău lucru să se mărite, zise el, apăsând pe fiecare vorbă, — mai cu seamă atunci când soarta îi scoate în cale un om cum se cade.

Apoi tăcu. Nu mai putu urma căci era departe de a crede că el s'ar putea înrudi cu familia măcelarului. Şi de ce n'ar fi făcut-o? Ce îi despărţeau? Halucinaţiile şi lumea de iluzii în care trăia? Crivăţul iernii care bătea prin ferestrele

lui și care-l deosebea de viața îmbelșugată a celorlalți? Trupul lui flămând și ochii storși de nopți nedormite, sau ce era între ei, de simția că-l deosebește atât? Munca, oricare ar fi ea, nu este tot o muncă?

Suzana simția că dacă va mai sta mult în fața tatălui ei, va dispare ca și un balon de oxigen care se desumflă la cea mai mică înțepătură.

— Ai mai fost pe la teatru? o întrebă Sorin cu voce tot mai aspră.

— Nu.....

— Știam. Știam că munca mea, n'o prețuiește nimeni. Dar de astăzi înainte nu voiu mai fi acela care am fost. Imi voiu exercita dreptul de tată, și nimeni nu va trece peste voința mea. Nimeni, ai înțeles?

Apoi, cu vocea tot mai ridicată.

— Să știi că nesimțirea are o limită. Viața este un șir lung de sacrificii, de muncă, de sbucium, nu de trândăvie. Fiecare firimitură de pâine astăzi se plătește, și cât de amar! Trebue să lupți cu tine, cu omenirea, trebue să te înfrângi. Carnea și osul unui om, nu valorează mai mult decât un hoit pe care-l arunci oriunde!

De cât să fii așa cum ești, fără gând, fără suflet, fără cea mai mică picătură de simțire în tine, mai bine ai fi fost și tu ca ceilalți. Auzi..... ar fi fost mai bine.

Sorin se opri. Își dădu seamă că își trecuse măsura. Se ridică cu sgomot, împinse masa, pe

care numai o întâmplare o făcu să nu cadă, și tremurând din tot corpul trecu în camera lui.

Suzana rămase ca împietrită. Niciodată tatăl ei nu-i vorbise astfel, niciodată nu-i auzise vorbe atât de aspre și spuse cu o voce care-i venise ca un trăsnet. Incepu a plânge. Lacrimile îi curgeau șiroaie peste obraji, zămislind cu ele un gând nebun. De ce să mai rămâie în casa tatălui ei? De ce să-i mai fie atât de greu de ea și de firmitura de pâine pe care o mânca?

Poate, în altă parte unde sunt oameni mai simpli, vor fi mai buni, vor avea mai multă milă și înțelegere și nu se va simți atât de străină și fără de niciun sprijin.

Plină de frământări chinuitoare, seara trecu, și Suzana se băgă în așternut. Aici nu gândia nimic din ceeace gândise altădată. Nu se mai simția strânsă în brațele „d-lui director", și nici atinsă de mâna lui caldă pe care o iubea atât. Așternutul era rece și gol ca și întreg sufletul ei. Auzia numai vorbe tari, aspre, vorbe care-i căzuse prea greu peste necazurile ei.

„Auzi! Dacă ai fi fost și tu ca ceilalți, ar fi fost mult mai bine."

Da, da „ar fi fost..... mult mai bine", erau ultimele șoapte când Suzana trecu în lumea de vise amăgitoare ca și viața ei. Acolo, în lumea viselor era împreună cu mama ei dragă la care se gândea atât de mult. O mângâia cu vorbe dulci și îi mângâia obrajii cu sărutări de mamă. Erau departe într'un sat din Moldova. In jurul

lor erau numai pomi înalţi şi iarbă verde. Ce multă iarbă era! Iar cerul era atât de senin! Mama ei îi spunea poveşti din alte lumi, pe cari ea nu le înţelegea. Apoi, au mers departe, departe, până când au ajuns la poalele unui deal. Acolo veniră spre ele copii mulţi, alergând şi jucându-se. Se uitau la copii ca la nişte îngeri, atât erau de frumoşi. Mai la o parte apăru o bunicuţă, mică şi subţiată de ani. Bunicuţa veni spre ea şi spre mama ei, şi le vorbi; dar vorbele îi erau atât de stinse, încât n'auzia nimic.

Şi bunicuţa dispăru, după cum dispăruseră şi copiii. Apoi, mama ei o luă de mână şi se suiră tot mai sus, până pe culmea dealului. Acolo, apărură în jurul lor oameni urâţi şi murdari. Ţineau cărămizi în mâini şi zideau un zid mare. Zidul ajunse până la ele şi le strângea picioarele şi genunchii. Şi tot mai sus şi tot mai măreţ se înălţa zidul, iar trupurile lor tot mai mult le strângeau. Apoi, mama ei nu se mai zări şi veni tatăl ei, cu cărămizi şi mai mari şi începu a zidi ca şi ceilalţi oameni urîţi şi murdari. Atunci Suzana văzu o mânăstire mare, minunat de frumoasă, şi tot aşa trebuia să se zidească şi peste ea o mânăstire. Apoi, oamenii urîţi, împreună cu tatăl ei, îşi zideau cărămizile şi tot mai sus şi tot mai mult îi strângeau trupul. Şi nimeni, nimeni, nu venea s'o scape.

Trupul i se frânse sub cărămizile îngrămădite,

iar peste ea se înălță o mânăstire mare și frumoasă ca și Mânăstirea Argeșului.

* * *

A doua zi Suzana se sculă fără să-și amintească ceeace visase. Un singur lucru își amintea, vorbele pe cari i le spusese tatăl ei: „Mai bine, ai fi fost și tu ca ceilalți.... adică ai fi fost și tu o moartă ca și celilalți" Ea nu se gândea că omul la mânie spune vorbe ce nu trebuesc spuse, vorbe pe cari nici el nu le crede. Dar starea ei sufletească, durerea de care era cuprinsă, o făcuse și pe ea să-și piardă dreapta judecată. Și apoi, de câte ori tocmai acei oameni dela cari ne așteptăm mai puțin, nu înfăptuiesc acte nechibzuite! Ei țin în ascunzișul sufletelor, năvăliri dela cari nimeni și nimic nu-i pot opri atunci când le hotărăsc.

Suzana se pregătea să plece. Mergea de ici până colo, fără rost, uitându-se în jurul ei ca într'un haos al gândurilor de cari era cuprinsă. Buzele îi tremurau și tremura și ea toată. Simția un fior rece care părea că încetul cu încetul o va îngheța.

Să-i înghețe hotărîrea pe care și-o luase, să fie din nou slabă, fără putere, fără voință, așa cum fusese viața întreagă? Nu, nu, vorbele tatălui ei îi sunau ca și clopotul morții, iar în sufletul ei slab nu mai găsia nicio scânteie care să-i dea putere de a rezista. Se spălă, se îmbrăcă

cu tot ceeace avea şi sta cu spatele la oglindă, nu vroia să mai vadă pe această Suzană care nu mai era aceea de altădată.

Dar de ce să fie atât de slabă şi atât de desnădăjduită? îşi zise ea cu buzele strânse a plâns. „Poate, aşa e la teatru, aşa sunt directorii de teatru, aşa le este viaţa....."

Vroia ca prin vorbe bune să-şi facă curaj ca să poată pleca. Căută în saltarul dulapului, dar ea nu avea ca alte fete, nici cărţi postale ilustrate, nici funduliţe violete sau albastre, şi nici flori presate; nu avea nimic decât gândurile ei. Luă pardesiul de unde scoase mia de lei, o împachetă în multe hârtii, şi uitându-se la bani căpătă puţin curaj. „Cine ştie..... poate că atunci a fost o neînţelegere, de ce să văd toate lucrurile numai în rău?"

Apoi, se uită pe fereastră şi băgă de seamă că ninge. Fulgii căzeau rari, şi ce albi şi frumoşi erau! Mii şi milioane de floricele îşi scuturau petalele. Iar pământul era tot înnălbit şi acoperişurile caselor înnălbiseră. Vederea zăpezii îi dădu noui forţe, şi Suzana plecă din casă. Scoborî scările încet şi greoiu de parcă la fiecare pas s'ar fi rostogolit. Când ajunse în stradă albul viu al zăpezii, îi luă vederea câteva clipe, dar numaidecât îşi reveni şi plecă înainte. Mergea printre fulgii de zăpadă ca un fulg mare, dar un fulg de alt colorit. Obrajii i se îmbujorară şi respiraţia îi era tot mai accelerată. Nu băgă în seamă nimic, nici strada şi nici oamenii cari tre-

ceau pe lângă ea. Se gândea la mia de lei pe care o avea în pachet și care părea a-i fi ultimul refugiu.

Câțiva fulgi se lipiseră de fundul bășteĭ și rămaseră acolo ca petale de flori scuturate. Acum mergea mai încet. Poate, se gândea că nu e nevoie să ajungă prea curând la teatru, sau poate forțele i se înceteniseră. Din când în când se uita la casele mari pe lângă cari trecea, sau la zăpada albă care se așternuse peste tot. Dar ochii ei păreau că nu mai văd nimic, nici casele albe și nici lumea care forfotea.

Curând ajunse în Calea Victoriei. Aici trecu fără să bage de seamă vitrina încărcată cu bomboane, pe care altădată o admirase atât. Apoi întâlni un băiat care ducea cu greu un coș mare, era acelaș băiat pe care cu o lună în urmă îl întrebase unde este teatrul X. Acum știa atât de bine unde era! îl văzu mare, înaintea ei, dar îi făcu frică. i se păru un zmeu de prin povești care fură fete și după ce le necinstește, le omoară. îi fu frică și de oamenii grăbiți cari treceau pe lângă ea.

Dar de ce să-i fie frică? Ce putea să i se întâmple? Nu se ducea ea la „d-l director", pe care îl va vedea: înalt, frumos, și cum îi zâmbea..... Zâmbetul lui o fermeca atât de mult! O făcuse să uite tot, întreaga ei viață chinuită de până atunci. Și acum?.... Nu se poate să n'o mai iubească.... O va lua de mână, așa cum știa el, iar ei tot sângele i se va încălzi când el o

va atinge. Și ce minune se întâmpla atunci cu ea! Îi era așa de drag..... Nici pământul, nici soarele nu l-ar fi dat pentru el. Și după ce au trecut câteva zile..... numai câteva zile, totul să se schimbe?

Suzana înainta pe scări. „Nu, nu," își spuse ea, „îmi va zice să rămân cu el pentru totdeauna, de ce să mă mai întorc acasă? Și când îi voiu spune hotărîrea tatei de a mă mărita cu altul, nu se poate să nu-mi zică să rămân. Și ce frumoasă cameră are! Cu flori..... iar patul așa mirosea a parfum!".

Plină de imagini cari o încântau, Suzana ajunse pe sala care ducea spre biroul unde primea „d-l director". Aici inima i se opri în loc și simți că vederea i se întunecă. Apoi, auzi venind spre ea pași greoi ce se apropiau. Era Ghiță cu fața schimonosită așa cum nu fusese niciodată.

Intunericul se făcu și mai mare în jurul ei, iar inima părea că-i încetase de a mai bate pentru totdeauna.

— Hm!.... Ai venit, m'așteptam! zise Ghiță vorbind cu o voce ca din pământ. Dar să știi că teatru nu-i adunătură de haimanale, așa mi-a spus D-l Director să-ți spun, când te-oiu vedea.

Suzana făcu ochii mari și se clătină.

— Ce tot stai? urmă Ghiță cu vocea tot mai aspră.

— Vroiam să știu..... dacă se joacă piesa pe care i-am dat-o..... Pentru asta am venit.

— Ce piesă? Crezi că pe D-l Director îl poți

duce cu acadeaua? Are el piese destule, din Ungaria, din America..... n'are el nevoie de prostiile dumitale. Aşa mi-a spus să-ţi zic: Să-ţi vezi de drum, c'apoi..... o luăm noi şi altfel. Şi când te-oiu mai prinde pe aici!....

— — — — — — — — — — — — — —

In stradă, zăpada cădea tot mai deasă, iar fulgii mângâioşi se aşezeau mulţi şi mărunţi peste basca Suzanei.

XX

Era linişte. Ziua de lucru dela tribunal era pe sfârşite, iar Sorin sta aplecat la masa de scris, gândind la fiica lui: „E bine ca fetele să se ştie stăpânite", îşi zise el, amintindu-şi că supărase pe Suzana prea mult. „Fetele au nevoie în viaţă de îndrumări, şi de multe ori trebue să le pui stavilă pornirilor greşite".

El nu se gândea că singura şi cea mai puternică forţă, este îndrumarea care se dă atunci când există legătura sufletească, adică apropierea tainică a sufletelor. Iar atunci când îţi impui voinţa prin forţă, aşa după cum se impune orice uragan cotropitor, nu poate duce decât la rău. Apoi, îşi aminti că fusese chemat în cursul zilei de către şeful său, care-i spusese:

— Vei fi avansat pe loc, pentrucă îl avansez pe camaradul dumitale. De altfel nu e mare lucru, câteva sute mai mult, prea o duceţi greu numai cu patru mii de lei pe lună.

Acum nu-şi mai aminti care i-a fost răspunsul. Ştia c'a stat drept, privindu-l cu ochii speriaţi, cu ochii omului care se aşteaptă numai la rău. Şi apoi câteva sute mai mult pe lună, ce erau la sărăcia lui? Câteva mii le-ar fi simţit bine venite, dar câteva sute? Totuşi era ceva. Era o picătură de balsam în paharul gol al sărăciei, şi era un lemn mai mult în sobă. Probabil că fiica lui nu-şi dădea seamă cât luptă el cu sărăcia, ca din patru mii de lei pe lună să plătească : chiria, lemnele, hrana, hainele şi câte altele..... Pentru asta i s'a părut prea nepotrivit ca un fiu de măcelar să-i fie tovarăş de viaţă. Dar cine era ea şi cine era fiul măcelarului? Ea, era fiica unei femei care nu fusese altceva decât o ţărancă în adevăratul înţeles al cuvântului. In afară de asta mama ei avea un suflet ales şi o fire deosebită, dar necultivată ; o marmură neşlefuită, un fildeş nelustruit, atât. Era frumoasă şi era gingaşă, avea o gingăşie pe care n'a mai găsit-o la nimeni alta. Şi-a sacrificat viaţa pentru el, adică pentru iubirea ei, dar iubirea nu merită prea multe sacrificii. De ce raţiunea nu poate stăpâni pornirile trupului, acest hoit de carne păcătoasă? Dacă trupul învinge, adică nu poate fi stăpânit de raţiune, atunci de ce zicem că omul care munceşte cu trupul ne este inferior? Care este rostul acestei credinţe?

Mama ei a fost o femeie dintr'acele care a căzut pradă iubirei, adică pornirilor trupeşti. Iar tatăl copilului.....cu..... ce am fost şi cine sunt?

Fiul unui om a cări minte a intrat în sferele întunericului, şi cine ştie de când mintea lui nu mai sclipea, iar gândul nu-i mai cugeta drept, aşa cum o minte sănătoasă trebue să cugete. Niciodată nu pot să uit că tatăl meu, acela care m'a sălăşluit pe mine, a fost..... nebun, da, nebun. Nebunia nu se moşteneşte, totuşi de multe ori mi se întâmplă ca într'o zi să văd oamenii într'un fel, şi în altă zi să-i văd schimbaţi. Iar ideile mele capătă în acelaş timp mai multe feţe şi mai multe culori.

Şi atunci fiica mea, a doua generaţie, care-i poate fi înţelegerea? Când a auzit că fiul unui măcelar fiul unui om cum secade, al unui om înstărit, un om care i-ar putea asigura o viaţă, în loc să se bucure şi să fie mulţumită, i s'a părut ca şi cum aş fi trăsnit-o cu ceva în cap, am văzut bine. Asta i-a fost înţelegerea, iar mie..... la fel".

Gândurile lui Sorin se întrerupseră brusc, şi camaradul de lucru împreună cu soţia lui, intrară. Ea, era veselă, de o veselie care uimea dela prima vedere. Era veselia omului care a învins şi care a învins nu prea cu multe greutăţi.

— Şi acum să te felicit ! spuse ea, înconjurând cu braţele gâtul soţului ei, şi depunându-i o sărutare pe frunte. — Până acasă este prea mult şi nu mai pot aştepta.

— Iar pe dumneata..... zise adresându-se lui Sorin, — să-ţi strâng mâna, după câte ştiu ai fost şi dumneata avansat.

Când ai camarazi cărora le merge bine!....

Sorin îi sărută mâna şi rămase turburat. Era o femeie frumoasă. O femeie ai cărei ochi de multe ori îi furaseră liniştea. Vedea în ea ceva diabolic, ceva care exprima pervertirea, desfrâul, o viaţă care se ciocnea cu toate principiile lui prezente. Dar el, acel el, cu optsprece ani în urmă, ce fusese? Acum uitase că unii oameni se nasc odată cu păcatul şi păcătuiesc în fiece clipă.

Se uită în ochii ei, în ochii femeii pline de păcate şi simţi că-l străbate ceva, era răscolirea anilor, sau cine ştie, poate era răscolirea păcatelor. Îi sărută mâna cald, şi când îşi lipi buzele reci de mâna ei parfumată, a tresărit. Iar atunci când ea i-a spus:

— Mai sărută-mi-o odată! Căci şi pentru dumneata am vorbit. El, fără să vrea i-a sărutat numai vârful degetelor. Şi ea a tresărit, pentrucă şi sărutul lui, acum n'a mai fost fugar, nici străin, a fost un sărut dat unei femei frumoase.

— Sâmbătă mergem la premieră, zise doamna, întorcându-se spre soţul ei. —Am o lojă, vine cu noi şi Lulu Stoianovici. Ce om cu viitor! La patruzeci de ani, deputat şi membru în atâtea consilii de adminisraţie! El ştie să se învârtească nu ca tine.

— Dacă m'ar chema şi pe mine Lulu..... m'aş învârti şi eu, păcat că mă cheamă Vasile.

Apoi, cu un aer de plictiseală.

—Ce se joacă la teatru? Merg pentru plăcerea ta, cât despre mine, ar muri artiştii de foame.

— E o piesă nouă, românească, şi care se chiamă „Gama", dramă în trei acte, scrisă de un autor necunoscut, care probabil are motivele lui de nu-şi dă numele.

— Mare idiot trebuie să fie şi acel autor, dacă nu vrea să-şi dea numele. Iar piesa lui trebue să fie o prostie ca şi el. Dar în sfârşit, pentrucă n'ai dat parale, face să mă sacrific.

Apoi adresându-se camaradului său :

— Te văd tare gălbejit, caută de te îngrijeşte; mai dă-le'ncolo de gânduri, Nu uita că ai câteva sutare mai mult pe lună.

Sănătate, şi să ne vedem cu bine !

Sorin rămase înmărmurit. Un parfum greu străbătu urma doamnei, care nu mai avusese timp să-i întindă şi lui mâna. Se uită amărît în jurul lui, peste tot, şi strânse dintr'un pumn ca să vadă dacă trăieşte, sau..... dacă nu visează.

Deodată se cutremură. Dacă..... creerul lui? Dac'a început să audă vorbe care nu există, care n'au fost spuse? Vorbe pe care el prea mult le-a gândit?

Idiot..... prostie" ! Prima ciocnire a autorului cu publicul. Oare a auzit bine? N'a fost o născocire din creerul lui prea frământat, acelaş creer moştenit dela tatăl său?

Sudori reci îl pătrunseră, iar picioarele aproape că nu-l mai ţineau. Avea nevoie de aer, aer mult ca să nu se sufoce şi să nu-l doboare ameţeala. Apoi, îşi luă pălăria, pardesiul şi ieşi. Vroia să vadă oameni, case, natură, şi să-şi simtă creerul

că era încă întreg şi judeca sănătos, aşa după cum ştia. Mergea apăsat ca de o forţă care îl dobora, iar mulţimea care trecea pe lângă el aproape că nu exista. Nu vedea nici zăpada care căzuse din abondenţă şi nici mulţimea vioaie care trecea pe lângă el.

„Gama..... dramă în trei acte..... autor necunoscut".

Vag, i se păru că aude ca venind din alte lumi aceste vorbe, cari încet, îi vibrau şi sufletul şi auzul.

O ţigancă îl opri şi-i oferi câţiva ghiocei. Ghioceii erau albi ca şi zăpada, şi erau împrejmuiţi cu mici firicele de brad. Iarna şi primăvara laolaltă. Plăti cinci lei şi plecă cu ghioceii în mână. Cumpărase ghiocei, ceeace el nu făcuse niciodată până atunci. Simţia în mână florile primăvăratice şi simţia şi bradul ţepos care-i amintea iarna.

Apoi, se gândi că ar fi bine să treacă pe la teatru pentru a vedea afişele şi a se convinge de adevăr; dar îi fu frică. Mergea încet, cu paşii rari, tot mai rari, aproape clătinându-se.

Apoi se opri în faţa unui chioşc.

— Să-mi dai Rampa, spuse el simţind un tremurat nervos prin tot corpul.

Plăti ziarul şi plecă. Il băgă în buzunar şi îl ţinea strâns cu mâna, parcă i l-ar fi luat cineva. Ii era frică de el, de ziar, şi îi era frică şi de mâna care ţinea ziarul. Apoi, simţind că îl cuprinde o moliciune de neînvins, intră într'o cofetărie şi

ceru un ceaiu. Bău ceaiul cu gândul să se uite în ziar, dar nu avu puterea. Cumpără două pricomigdale, le puse în buzunar unde pusese și florile, apoi plecă. Acum se simția mai în putere și mergea mai repede, călcând zăpada ca pe un covor rece care-i răcorea picioarele. Luminele electrice i se păreau vii, tot mai vii și i se păreau că îi luminează și gândul.

Nu târziu trecu pe lângă gardul cu afișe unde se opri. Erau afișe care anunțau diferite spectacole din cursul săptămânei. Le citi în neștire și deodată văzu unul care i se păru mult mai mare și mai luminos.

„Gama, dramă în trei acte, autorul anonim".

Sorin se rezemă de gard, iar cu mâna își atinse ochii, fruntea, ca și cum și-ar fi luat un văl de pe față ca să poată vedea.

Nu departe de el, doi copii între șase și zece ani, trăgeau din greu un sac cu lemne. Copiii se opriră câteva clipe ca să-și sufle în pumni.

— Uite măi, ăla e beat! spuse râzând unul dintre ei.

Apoi, trăgându-și sdrențele peste trupurile goale o luară înainte.

Sorin se uită din nou la afișe, le mai citi odată, și adunându-și ultimele forțe plecă în lungul străzii. Zăpada strălucea argintie, iar casele luceau la lumina vie a becurilor. Cerul era întu-

necat şi nu mult îi trebuia să-şi scuture din nou fulgii. C'o mână în buzunarul în care avea ziarul, Sorin mergea tot înainte. Simţia mâinile calde şi i se părea că ceva le mişcă, le face să vibreze.

„S'a supărat ca un copil prost ce este", îşi zise el, gândindu-se la fiica lui. „Dar în astă seară ne împăcăm. Prea am crescut-o într'o naivitate care nu mai corespunde timpului". Apoi, simţi o duioşie care până atunci n'o cunoscuse. Dacă fiica lui ar fi fost alături de el, ar fi îmbrăţişat-o şi ar fi rupt întreg lanţul care o viaţă i-a ferecat inima de tată.

„I-am luat şi flori şi prăjituri"..... îşi zise Sorin, cu un zâmbet amar. Plin de fericire, faţa i se înseninâ, iar ochii vii exprimau o dragoste neţărmurită.

Curând ajunse acasă. Acolo îi fu din nou frică Dar de ce putea să-i fie frică? Văzuse destul de bine afişul pe care cu litere mari şi negre era anunţat: „Gama, dramă în trei acte, autorul anonim". Auzise şi vorbele ei..... şi pe ale camaradului, care îl făcuse prost. Iar creerul, era la locul lui, şi atât de liniştit !..... Nu era o nălucire, era visul, dorinţa lui înfăptuită, dorinţa lui de zi, şi de noapte.

Inaintă şi mergea păşind grăbit scările. Mergea atât de repede, de parcă nu mai avea răbdare să ajungă în camera lui.

Câtă fericire poate da viaţa, atunci când se

îndeplinesc cele mai mari dorinți, cel mai sublim vis. !

Sorin descuie ușa și intră în cameră. Un miros urît de umezeală îl izbi și făcu imediat lumină. Deodată îl cuprinse din nou frica. Acolo, în spațiul acela strîmt, unde își clădise visurile și unde orice colțișor îi trăise și durerea și bucuria, acum îl apăsa ceva. Poate, că era emoția prea mare pe care el n'o putea suporta? Poate nu era obișnuit să simtă bucuria, fericirea? Apoi, scoase ziarul. îl desfăcu și se uită la toate anunțurile. Ici, erau anunțate cinematografele, colo teatrele, și mai departe erau diferite critici și portrete de ale artiștilor. Câtă viață i se păru în orice rând și în orice expresie ! Apoi, citi :

„Gama, dramă în trei acte, de autor anonim".

Simți o căldură mare care i se scurgea prin tot corpul, și câtva timp rămase nemișcat. Apoi, cu lacrimi de fericire în ochi, privi tabloul care reprezenta casa țărănească. Acolo, printre verdeață și pomi i se păru că vede pe Ana. Mergea încet, încet, și ce frumoasă era ! Apoi, o văzu în ultimele clipe cu mâna întinsă spre fiica ei. Vroia să-i vorbească, să-i spună ceva, dar nu putu rosti niciun cuvânt. Sta cu ochii mari, deschiși și îl privia.

„Și cum s'a sfârșit totul !" își spuse Sorin, dându-și seamă că imaginile pe cari le vedea erau răscoliri din piesă. Văzu și pe mica Luiza care cânta la pian, gama. Ea l-a inspirat să dea

titlul piesei, gama. „Câtă gingăşie era în acel copil şi cum l-a acoperit pământul! De ce viaţa este atât de nedreaptă câteodată?"

Cu gândul la sora lui, scoase din buzunar florile şi le puse peste ziar, şi puse alături şi prăjiturile. Se uită mult la ghioceii răsăriţi în iarnă, şi curios..... i se păru că ghioceii plâng. „Mă duc la ea....." îşi zise Sorin, simţind că nu mai poate sta singur, în preajma amintirilor triste. „Ce mult are să se bucure când va auzi....."

Apoi, trecu în camera fiicei lui. Aici găsi întuneric. „Doarme", se gândi el plin de emoţie. „Copiii când sunt supăraţi, mai întâi plâng şi apoi dorm". Dar de ce era atât de frig?

Făcu lumină. Se uită pe pat, pe scaune şi pe pereţi, dar nu văzu nimic; nimic nu era. Camera era goală şi era atât de frig! Altădată găsea cald, o găsia pe ea, şi era pregătit pentru ceaiu. Se uită aiurit peste tot, dar nimic şi nimeni nu era. Alb ca varul, Sorin rămase aşteptând. Dar ce mai aştepta? Privi cuierul în care ştia că fiica lui îşi ţinea rochia şi pardesiul, şi nu văzu nimic. Trase un saltar în care avea câteva lucruri dar nici acolo nu găsi nimic. Şi nici rufele în dulap nu mai erau. Intreg dulapul era gol.

Deodată îl cuprinse un tremur. Tremura din tot corpul fără să se mai poată stăpâni.

Ce se întâmplase? Ce putea să se întâmple? Unde este, unde a putut să plece? Şi nici un răspuns nu-i veni în minte. Simţind că genunchii i se încovoiau, stătu pe scaun şi rămase ghemuit.

Sgomote rari, sumbre, cari veneau de afară, îl turburau și mai mult. Simția noaptea, simția întunericul nopții care se lăsa și peste creerul lui. Acum îi tremurau buzele, gura, și ochii parcă îi tremurau.

Deodată i se păru că aude un scârțâit de ușă, dar nu văzuse intrând pe nimeni, ușa rămase tot închisă după cum fusese.

Apoi, se ridică. Aruncă așternutul de pe pat de parc'ar fi vrut să caute o minge. Aruncă perna, pătura și tot ce-i ieși în cale. Acum totul stătea grămadă în mijlocul camerii. Apoi, fără să-și dea seamă de ceea ce făcea, aruncă jos o oală de pe plită, și luă și plita de un picior pe care o răsturnă.

Câtă zădărnicie și câtă furtună sufletească! Atunci ar fi muşcat și ar fi sdrobit pe oricine i-ar fi ieșit în cale. Rămase câteva minute privind întreaga ruină din jurul lui, apoi trecu la el. Aici, ghioceii stăteau albi, împrejmuiți cu brad, alături de prăjituri și alături de anunțul piesei: „Gama". Sorin privi ghioceii, ziarul, și căzu grămadă pe scaun. Se auzia plângând. Suspinele îi sbuciumau pieptul, și îi sbuciumau întreg corpul. Dar nu rămase mult astfel, și se ridică hotărît de un gând mare, covârșitor de mare. Aruncă jos cu dosul mâinei ghioceii și prăjiturile, mototoli ziarul pe care îl băgă în buzunar, și în câteva minute fu din nou pe stradă.

Fugea aproape, iar moliciunea de care fusese

cuprins se schimbase într'o forţă supra omenească. Tâmplele îi svâcneau, şi ochii uzi încă de lacrimi păreau că-i amorţesc în frigul iernii. Mergea fugind, dus ca de o furtună. Când ajunse în dreptul gardului cu afişe, avu o senzaţie doborîtoare şi trecu înnainte fără să se opriască.

Incepuse a ninge, şi ce frumoşi căděau fulgii albi la lumina becurilor electrice ! Maşini multe veneau alunecând zăpada, iar mulţimea trecea mărunţă, fiecare un punct mai mult sau mai puţin însemnat.

Sorin se pierduse şi el prin mulţime, şi acum mergea tot mai încet. Şi gândurile păreau că i se încetiniseră. Cu cât se apropia de teatrul X., cu atât şi paşii ca şi gândurile îi erau tot mai încetinite. Părea că întreaga văpaie de care fusese cuprins se stinsese odată cu fuga lui.

Se uită îndelung la teatru, şi câtă schimbare !.... Il simţi ca pe un mausoleu. Văzu afişe multe şi văzu şi unul pe care era scris : „Gama..." restul cuvintelor nu le mai putu deslusi. Rămase câtva timp în loc, şi privea departe, era atât de departe..... în fundul camerelor secrete din teatru şi cine ştie ce mai privea !

Apoi, luă drumul înapoi. Mergea prin mulţime ca oricare milog, care fusese învins de o putere copleşitoare. Acum nu mai cumpără nici ghiocei şi nici prăjituri. Iar fulgii îl acopereau deşi, mărunţi, în mirosul sumbru al iernii.

XXI

La teatrul X. din capitală era mare zarvă. Trăsuri, maşini cu doamne şi domni mai mult sau mai puţin eleganţi, perechi cari veneau strângându-se în haine prea subţiri, şi mulţi tineri veseli ce păreau că nu veniseră să asiste la un spectacol, ci să ia teatrul cu asalt. Râdeau, vorbeau, gesticulau, grupuri, grupuri, uitându-se la maşinile din cari scobora câte o tânără elegantă ce purta blăni mari în jurul gâtului.

— Uite măi! Pe asta o cunosc! E bărbierița de unde mă tund. Ia'n priveşte ce lux pe ea!

— O fi de 'mprumut, iar biletul i-o fi de căpătat, ca şi al nostru.

— Numai de n'ar fi piesa vreo prostie, să ne pierdem timpul degeaba.

— Taci caraghiosule, după ce vii gratis, mai ai şi pretenţii.

— Ce zici, Ninişor vine?

— Dac'o lasă unchiu-su, vine; dacă nu, ne ştergem pe bot.

— Bonsoir, bonsoir! Ce plăcere că te-am întâlnit!

Tinerii îşi dădură cu coatele, şi tuşind a sec îşi schimbară locul.

Apoi bătrâni, bătrâne, cari se ţineau încă drept, şi cari mâncaseră mai puţin în cursul săptămânei ca să poată petrece o seară. Erau gravi, mândri, de întreaga lor osteneală şi de sacrificiul pe care şi-l dăduseră. Cu ochii stinşi,

sub ochelarii cari le acopereau luminile ochilor, vroiau să se transporte pentru câteva ore în altă lume, mai puțin monotonă decât lumea lor. Apoi, tineret mult și vesel ca și fluturii primăvărateci. Unii nici nu știau ce se joacă. Știau că au venit la teatru și atât le era îndeajuns. Că vor râde, că vor plânge, că vor avea clipe de redeșteptare, că le vor vibra inimile, prea puțin îi interesa, știau atât că au venit să petreacă.

O mașină trecu de pe Calea Victoriei și o luă spre teatru. Doi domni bătrâni vorbeau cu aprindere :

— M'a rugat directorul, altfel nu veneam; înțelegi la etatea mea am scos teatrul din repertoriul vieții. Totuși, de câte ori se joacă o piesă în care un nebun are un rol oarecare, mă agită și mă antrenează. Vreau să văd dacă se prezintă bine; înțelegi, eu care am îngrijit și vindecat sute și mii.....

— Și pe mine mă interesează această problemă gravă a creerului omenesc, răspunse domnul care părea a fi tot un doctor. Am citit zilele trecute într'o revistă medicală, o statistică ce m'a uluit. Era din altă țară, dar și la noi e aproape acelaș lucru. Numărul bolnavilor de alienație mintală, sporește în mod covârșitor. In săli destinate pentru douăzeci de bolnavi, se adăpostesc patruzeci. S'a constat într'un district oarecare, că în 1936 numărul alienaților era de optsprezece mii, iar în Ianuarie 1937

era de douăzeci de mii. Dacă progresiunea va urma aceeaşi proporţie, în mai puţin de o sută de ani, întreg pământul va fi populat numai de nebuni. Trebue să recunoaştem, e departe de a fi liniştitor. Totuşi, nenorocirea nu vine dela acei cari sunt declaraţi şi închişi, nenorocirea vine dela acei cari sunt pe jumătate nebuni şi cari mişună peste tot.

Maşina stopă, şi cu ţinuta gravă, domnii scoborâră.

In chiliuţa în care vindea bilete, d-ra Dora avea o neplăcută discuţie cu o pereche care ţinea morţiş să vină la premieră.

— Imi pare tare rău, zicea ea, adresându-se doamnei c'o adevărată tristeţe în voce, — nu mai am niciun bilet, toate s'au vândut. E o piesă de mare succes! Pentru mâine seară vă pot oferi oricâte bilete.

— Dumneata nu pricepi că noi nu mergem decât la premieră! zise doamna, întorcând spatele şi plecând împreună cu domnul care o întovărăşia.

D-ra Dora rămase pe gânduri. Nu înţelegea de ce directorul împărţise jumătate din bilete gratis, ca acum să nu mai aibă niciunul de vânzare. Şi oricât căuta să-şi explice acest fapt, nu pricepea. Galeria o distribuise gratis, oricui şi ori unde. Ştia că galeria se înflăcărează, aplaudă sgomotos, iar după galerie ca o contaminare răspunde întreaga sală. Dar de ce dăduse biletele gratis şi nu aşteptase ca oamenii singuri să

le cumpere după voie? Şi lojile le împărţise gratis pe la autorităţi, cu toate că ştia că din zece vine numai unul. Mai marii zilei treceau biletele şefilor de cabinet, cari la rândul lor le dădeau dactilografelor, şi poate că şi dintre dactilografe nu aveau timp să vină, şi le scoborau şi mai jos,. Când vedea d-ra Dora că loja No. 2, sau No. 4, pe cari le trimisese ea cu mâna ei persoanelor atât de sus puse, în locul lor veneau figuri comune, necunoscute, un material omenesc atât de dubios, murea de necaz.

„Dac'aş fi în locul directorului, mai bine aş lăsa lojile goale, decât să le dau gratis, îşi zicea ea neînţelegând că la premieră directorul ţinea morţiş să nu aibă niciun loc gol. Ce ar fi scris ziariştii a doua zi prin ziare? „Teatrul X. a fost mai mult sau mai puţin gol. Sau, publicul nu încurajează piesele româneşti. Sau, aceeaş nepăsare pentru teatrul X."

Şi apoi, d-ra Dora mai era tristă şi din alte motive. D-l secretar era bolnav. Bolnav în adevăratul înţeles al cuvântului. Avea gripă cu temperatură. Şi când învălmăşeala la bilete se mai potolea, tot spre el îi era gândul. Şi cât de nesuferită i se părea artista cea nouă, cu toate că-i aducea în fiecare zi veşti. Ii spusese chiar că d-l secretar ţine s'o vadă. Ea îi trimisese în schimb trei sticle cu vin negru, din cel mai vechiu, şi îi dăduse şi o mie de lei împrumut..... numai ca să-l vadă sănătos. Aşa se ajută oamenii la boală, a zis ea cu vocea tremurândă când i-a

trimis banii prin Mişeta. Dar când se gândea că este cu adevărat bolnav, i se rupea inima de durere.

Din curiozitate, d-ra Dora fusese şi la ultima repetiţie, ca să vadă cum îşi juca Mişeta rolul, pe care directorul i-l încredinţase cu atâta uşurinţă. „Nu e cine ştie ce!" spuse ea la altă artistă. „Cred că oricare dintre voi ar fi putut să-l joace tot aşa de bine ca şi ea. Dar aşa a vrut directorul, el a ales-o." Apoi, făcea şi rezumatul piesei: „Un tată care era bolnav de nervi, şi mulţi ani a fost aşa, fără ca nimeni să-l ştie. Pentru asta nu putea ţine frâna casei şi pe a copiilor. Toţi trăiau în lux, petreceri şi cheltuiau de două ori venitul ce-l aveau. La sfârşit a înnebunit omul de-al-binelea. Şi câţi or fi ca el! De sigur că nici copiii lui nu sunt cu mintea 'ntreagă. Ce s'or fi făcut acei patru copii după moartea bătrânului? Toată noaptea n'am dormit gândindu-mă la ei.

Dar de ce autorul nu şi-a dat numele? Apoi, d-ra Dora uita şi piesa şi pe autor şi tot la d-l secretar se gândea: Dacă va mai avea şi mâine temperatură? Dacă gripa îi va lăsa consecinţi? Iar batista roz, mereu ascundea boabe de mărgăritar cari curgeau la şir din izvorul nesecat al dragostei ei.

In acest timp şi d-l secretar se gândea la d-ra Dora. „Bun vin mai are şi gaiţa, îşi zicea el turnând ultimul pahar din sticlă. „Dacă n'aş avea aşa fierbinţeală!.... S'o ia dracu de gripă.

Cum te face din om neom..... Moaşa cu ventuzele m'a blestemat. Arătarea ei de babă!.... Ce-o fi cu secretara de n'a mai venit? N'a mai lăsat-o hodorogu, că nu i-am jucat piesa..... Idiotu!

Cum dom'le, se pricep la 'nvârteli toţi maimuţoii! Adică îţi dau secretara..... împrumut pe-o lună, iar tu caraghiosule să-mi joci piesa. Cum naiba-i zicea..... Gandi..... Gându..... nici mort nu-mi aduc aminte.

Bun vin, bun! Merge ca untdelemnul. S'o ia dracu de gripă, mai bine se 'mbolnăvia gaiţa, decât mă 'mbolnăveam eu. Şi cum se usucă..... parcă-i un chibrit. De doru meu se usucă..... Tot e bine când se prăpădesc femeile după tine... Auzi, prepeliţa artistă..... Directorul zice că are talent dramatic, s'a prostit şi directorul, sau a intrat în anul morţii..... Dar de ce nu mai vine? A trecut de zece şi jumătate. Auzi, ea, prepeliţa care am culeş-o de pe drumuri, ea, are talent dramatic..... iar eu, mă ia dracu de zăbuşeală. Şi acum s'o aştept eu pe ea..... Şi gaiţa şi prepeliţa nu fac două parale, dac'ar fi despre mine, le-aş unge cu gaz şi le-aş da foc.

Unsprezece fără un sfert.

* * *

Şi la teatrul X. ceasul arăta unsprezece fără un sfert. Sala de spectacol era înţesată de lume şi în ropotul aplauzelor cortina căzuse pentru

câteva minute. Emoţia se citea pe toate feţele. Unele femei mai în etate îşi ştergeau lacrimile fără a-şi mai putea opri emoţia care le transportase prea covârşitor. Altele zâmbeau trist, îndelung, ca şi cum ar fi privit o viaţă în care se trăia profund, greu, şi cu toată amărăciunea. Iar altele priveau vag, şters, ca într'un gol fără sfârşit. Sus, galeria fremăta. Îşi strângeau mâinile, braţul, şi păreau cu toţii mai buni, în faţa primejdiei care ar fi putut să li se întâmple fiecăruia. Unii se priveau în adâncul ochilor, şi parcă aşteptau ceva. Aşteptau ca o minune să se întâmple şi în sufletele lor, să nu mai fie acei cari au fost, să fie alţii, străini de ei şi străini de simţirea lor. Trăiseră clipe din întreaga amărăciune a vieţii, atunci când creerul nu poate stăpâni pornirile trupeşti. Era un clopot de alarmă, un clopot care să redeştepte forţa magică a stăpânirii de sine.

Se făcu întuneric. Nici un sgomot, nicio mişcare. Cortina se ridică, iar scena inunda în lumină.

O cameră de lucru, sărăcăcioasă. Trei scaune, o canapea, iar pe pereţi câteva tablouri vechi. Mai la o parte era un birou la care stătea d-l Manoilescu. Nu prea bătrân, voinic, dar cu mişcări dezordonate. Ţinea umerii ridicaţi, şi din întreaga lui înfăţişare, părea covârşitor de preocupat. Se ghemui pe scaun, se uită cu frică în jurul lui, apoi trase saltarul biroului de unde scoase o cutie mică.

Fiul său Paul, intră, iar d-l Manoilescu cuprins de un tremurat nervos, ascunse cutia în saltar. Peste măsură de emoţionat, Paul începe a-i vorbi, iar tatăl său pare că nici nu-l aude.

Paul. Tată. In casa asta, în casa ta, mă simt străin. Nimeni nu mă înţelege, nimeni nu-mi dă un pic de căldură sufletească. Şi atunci..... când singurătatea sufletului meu n'a mai putut suporta acest fel de viaţă, a rătăcit prin lumea străină şi acolo am găsit o rază de lumină şi de căldură, am găsit o minune care îmi mângâie zilele grele.

(Lasă capul în jos şi câteva clipe tace, apoi vorbeşte mai încet).

O văd şi o simt veşnic ca pe propria mea umbră! Zâmbetul ei..... tată..... Şi simt, mi se pare, că numai la ea este viaţa, numai iubirea poate cuprinde adevărul. Aici, în casa noastră, simt ceva fals, o durere care mă sdrobeşte clipă cu clipă, zi cu zi!

(D-l Manoilescu se ghemuieşte pe scaun şi pare că nici nu aude vorbele fiului său).

S'a născut în sufletul meu ceva. Trăiesc prin ea şi cu gândul numai la ea; toate clipele mi le cuprinde. Unde să plec? De unde să cer un ajutor? Şi ochii ei..... când varsă lacrimi, parcă sunt picături de rouă, neprihănite nici de razele soarelui.....

S'o mai las să alerge prin lume, acum când iubirea mea..... Sunt fiul tău tată, şi inima ta

trebue să simtă aceeaşi căldură..... aceeaşi conştiinţă trebue s'o ai şi tu pentru mine!

(D-l Manoilescu îl priveşte mirat. Vrea să spună ceva, dar nu poate).

Paul. Mi se strânge inima ca de cea mai neagră durere! O!.... Cât aş fi de fericit să nu mai trăiesc!

(Işi acopere faţa cu mâinile şi începe a plânge. După câteva clipe vorbeşte plângând). Păcatul..... cum l'am făptuit?.... Nu ştiu..... Iubirea mea şi a ei..... sufletele noastre erau întotdeauna singure, şi..... s'au unit. Am vrut să fiu un criminal, să-mi omor propriul meu copil..... dar am suferit îngrozitor. Conştiinţa, sufletul meu s'a revoltat. Izgonită..... dată afară..... Voiu începe o vieaţă nouă. Nu pot să fiu un criminal şi un laş, nu pot! Cât sunt de nenorocit, tată!

(D-l Manoilescu se cutremură şi se uită cu groază la fiul său. Caută ceva dar nu găseşte).

Paul (observându-i privirea). Toţi mi-aţi fost străini în casa asta, niciodată n'am găsit în nimeni un sprijin sufletesc. Hrana de toate zilele..... O! Cât de amar am înghiţit-o!

(D-l Manoilescu îl priveşte tot mai mult. Deodată se strânge grămadă şi pare că îi este frică de ceva).

Paul. Blândeţea din ochii ei..... sufletul ei..... numai la ea am găsit o alinare; numai acolo am găsit viaţa şi adevărul.

Mâinile ei..... când mi le strângea pe ale

mele..... numai atunci simțiam fericirea adevărată. Cum pot să te fac să înțelegi, obligația de onoare, de conștiință, ce o am pentru ea?

(Face un gest de durere).

Iți cerșesc mila ta, dar stai ca o piatră. Iți cerșesc un drept al meu, dar nu găsesc nimic la tine, în inima ta de ghiață. Pentruce mai trăiesc?

(După câteva clipe de tăcere).

Tată! Am simțit toată oroarea sufletelor neunite din casa asta, din casa ta. Simt grozăvia unui vulcan care arde veșnic, și care nu se va stinge niciodată!

(D-l Manoilescu caută cu degetele tremurânde ceva prin birou, dar nu găsește. Deodată începe a râde).

Paul. O! Doamne! Râsul, rușinea mea!

(Apoi, vorbește mai tare și mai hotărît). Tată. Am dreptul la sprijinul tău moral și material. Da, am greșit, recunosc, dar batjocura n'o pot suporta. Sunt fiul tău și nu trebue să uiți asta. Sunt prea nenorocit ca să mai pot suporta și insultele tale. Am greșit. Este prima mea scânteie de iubire, este prima mea durere.

(Câteva clipe privește mirat pe tatăl său, apoi urmează :)

M'ai crescut tată, fără iubire, m'ai crescut parcă cu sila că sunt copilul tău. Nu-ți cerșesc bani, pentrucă mie nu mi se dă nimic din drepturile mele. Ii voiu munci oricum, ca

să-ţi dau banii înapoi. Nu pot s'o mai las să alerge prin lume, când.....

(D-l Manoilescu se ghemuieşte tot mai mult pe scaun).

Paul. Tată! Pătrunzi tu o clipă profunditatea durerii mele? Cinci mii de lei.....pentru cinci mii de lei să sufăr atât! Când tu, când mama, sunteţi atât de bogaţi!

Spune ceva, să ştiu ce trebue să fac?

(D-l Manoilescu pare că se scutură de o greutate care îl apasă. Se ridică în picioare şi începe a vorbi tare şi rar:)

„Capetele de acuzare sunt prea grave, prea covârşitoare şi societatea nu trebue să încurajeze răul, desfrâul şi viciile. Inchisorile noastre sunt prea mici pentru pungaşii cari mişună; cer pedepsirea..... fără drept de....."

(Deodată se opreşte şi se uită aiurit la fiul său).

Paul. Tată! Morala ta are loc la tribunal, la acei de pe banca acuzaţilor, nu uita te rog că sunt fiul tău.

(D-l Manoilescu se cutremură, ridică braţele în sus, apoi bate cu pumnul în birou şi strigă îngrozitor:)

Tăcere!

(O servitoare intră şi aduce o scrisoare. O deschide şi se uită în ea. Faţa i se contractează şi murmură:)

Pro.....tes.....tat.....

(Scapă scrisoarea jos şi n'o mai ridică).

Paul. O Doamne ! Pentru cinci mii de lei ! Când tu şi mama vă scăldaţi în bogăţie !

(Deodată d-l Manoilescu se înfurie îngrozitor. Ia călimara de pe birou şi o aruncă în fiul său, care fuge înspăimântat. Apoi, ia tot ce este pe birou şi aruncă în neştire. Câteva clipe se uită aiurit, tremură, şi cade pe scaun. Apoi, se redeşteaptă. Trage saltarul, scoate o cutie şi o pune pe birou. Se uită la ea şi face un gest de frică. O deschide şi scoate o seringă. Degetele îi tremură, dar faţa i se luminează tot mai mult. Pune capul pe birou, îşi ridică mâneca hainei, şi apasă acul seringii în muşchiul mâinei. Face o strâmbătură din gură şi închide ochii.

Din camera alăturată se aude cântând din pian gama.

Deodată se cutremură îngrozitor şi deschide ochii. Apoi, îi închide şi nu mai face nicio mişcare. Gama se aude încet, tot mai încet.

Cortina cade.

— Autorul !.... Autorul !.... se aud sute de voci strigând.

— Să vie autorul !.... Să vie autorul.....

Sala este străbătută de sgomote şi nelinişte. Sus, galeria pare că smulge bârnele în furia picioarelor. Palmele scot sgomote asurzitoare, iar şuierături prelungi se auziau.

Cortina se ridică din nou şi directorul apare, palid şi tremurând.

Se făcu tăcere.

— Autorul este anonim..... spuse el, privind cu spaimă mulţimea.

— Nu se poate ! Nu primim să ne mai mintă !

Să vie autorul ! se auziră strigăte şi mai covârşitoare.

Nu plecăm de aici până nu vine autorul !

* * *

In camera mică dela etajul al patrulea, Sorin sta ghemuit pe scaun. Pe genunchi ţinea o cămaşă ruptă, pe care o găsise în urma Suzanei. O mângâia şi o atingea cu degetele ca pe o amintire scumpă.

„Şi tu.... le-au trebuit încă un sacrificiu....." Apoi, lacrimile îi curseră fierbinţi de-alungul obrajilor.

„Fetiţa tatei !.... Fetiţa tatei !...." spuse el într'o crudă desnădejde.

XXII

In satul Şipote din judeţul Iaşi, se ridicaseră nămeţii de aproape acoperiseră casele. Stăvileau ei oamenii zăpada de dimineaţă până seară, dar a doua zi viscolul o punea la loc. Din când în când câte-o sanie trasă de doi boi domoli, făcea pârtie ca oamenii să poată nimeri drumul. Copiii îşi pregătiau voioşi „Steaua", pentru sărbătorile Crăciunului, cari nu erau departe; iar câte

o bătrână își făcea cruce cu evlavie ca să nu fie sfârșitul lumii. Noaptea, câinii hămăiau flămânzi și parcă anunțau lupii spunându-le că ei sunt de pază, să nu le vină poftă să năvălească prin sat. Porci se tăiaseră din belșug și fiecare gospodar își împărțise carnea s'o aibă cât mai cu rost. O puseseră la sărat, la afumat, și câte alte bunătăți nu făcuseră din carne. La o casă din margina satului nu prea era voie bună. Nu de mult gospodarul Costache Druțu trecuse în lumea dreptților, iar bătrâna care rămăsese în urmă nu-și mai găsia odihna sufletului. Ba i se părea că-l vede, ba c'o strigă să vină la el, iar în urmă îl visase tare rău. Dăduse bătrâna de pomană destul, și-i făcuse slujbele după toate regulele creștinești; dar părintele Prihănoiu îi spusese că trebue să fi avut el un mare păcat, de nu-i trece sufletul întru odihna Domnului și își dăduse cu părerea că ar fi bine să vândă pământul care-i mai rămăsese, că poate n'a fost să fie de drept partea lui. Bătrâna a vrut să facă și această vânzare, dar când au auzit ginerii și feciorii, s'a iscat atâta vrajbă de nu mai știa ce să facă. Și fiind slabă din fire, tot mâhnită a rămas și cu ideea că sufletul mortului rătăcește încă pe pământ.

In ziua aceea de iarnă grea, când bătrâna deretica prin casă cu gândul la cele ce-i spusese părintele Prihănoiu, ca din senin văzu deschizându-se ușa și intrând o copilă. Era slabă, prăpădită de frig și i se păru ca venită de prin alte

lumi. Fata s'a uitat la bătrână şi i-a sărutat mâna, dar bătrâna s'a închinat spunând şi o rugăciune, că prea multe i se năzăriau dela un timp încoace. Cu greu a înţeles bătrâna că-i este de drept nepoată, şi că de mare nevoie a venit în partea locului. Când i-a spus copila a plâns, şi a plâns şi bătrâna; apoi s'au aşezat la masă ca să îmbuce ceva. După mâncare fata şi-a desgheţat picioarele, că tot prin frig mersese numai în pantofiori.

— Şi cum te chiamă fata maichii? o întrebă bătrâna privind-o tot pieziş.

— Suzana mă chiamă.

— Şi cum maică, nu mai ai pe nimeni, prin meleagurile de pe unde ai venit?

— Nu mai am pe nimeni..... spuse fata cu vocea înnecată a plâns. Mămica a murit de când m'a născut.

— Că parc'ai aduce cu fii-mea, că parcă nu..... dar mai ştiu eu! Numai de ţi-o plăcea pe la noi, că cine nu-i deprins.....

Suzana tăcea.

— Mai spune-mi şi mie maică, ce fel o fi prin locurile de pe unde vii? La târg să trăieşte 'n ghelşug nu ca pe la noi. Dacă ţ'o fi a sta, ăi rămâne, că eu n'alung pe nimeni dela uşa mea. Cum ţi-o fi voia..... tot zicea bătrâna de teamă să nu-i bănuiască feciorii şi fetele când vor vedea o nepoată străină în casă.

Desnădejdea şi spaima că nu-şi va putea stăpâni durerea în faţa tatălui ei, o făcuse pe Su-

zana să-şi piardă dreapta judecată şi să plece în lume. Dealtfel, ea îşi hrănise de mult sufletul cu iluzii că are rude după mamă, că are o bunicuţă dragă şi bună, aşa după cum o descrisese tatăl ei. Dar acum îşi dăduse bine seamă că s'a înşelat. Găsise o femeie bătrână, stoarsă de ani şi de muncă, şi căreia nu-i mai rămăsese în suflet nicio sclipire de dragoste. Iar drumul, cât i-a fost de greu !.... Dar spaima că nu va găsi satul, casa..... Din întâmplare numai, a întâlnit în gară un om c'o sanie, care după ce l-a plătit c'o sută de lei, ultimii bani pe care ea îi mai avea, a dus-o la casa bunichii. Şi de ce bunica se uita tot mereu cu frică şi cu neîncredere la ea?

Seara se culcă trudită pe-o laviţă fără saltea, iar drept învelişi îi dăduse un ţolic aspru. Şi după ce se stinse ultima scânteie de lumină dintr'un opaiţ, Suzana închise ochii şi rămase ghemuită sub învelişul aspru. Cât de întuneric era, şi ce departe era tot ce lăsase ! Un gând bun, o amintire, nimic nu mai avea prin întunericul din jurul ei. Că fusese un teatru..... o dragoste dintr'acele care te sfâşie, că avusese o speranţă, zile de fericire, că avusese un cămin nimic, nimic, nu-i mai rămăsese. Iar acum ce găsise? O bătrână rece, îngheţată de ani şi de muncă, fără zâmbetul acela duios pe care şi-l închipuise cu acei şaptesprezece ani pe care îi avea ea. Bătrâna avea trupul gârbovit, iar vorba domoală îi era plină de neîncredere şi

teamă : „Că dac-o fi..... Că dac-o vrea.....” Ce mai putea ea să vrea?

Și cât de mari erau nămeții cari acoperiseră totul! Un vâjâit sinistru de viscol străbătu prin întuneric, aducând trist, nesfârșit de trist, o slabă aducere aminte. Suzana se încălzise sub țolic și plângea.

* * *

A doua zi veni ginerele cel mare, împreună cu doi copii, ca să vadă cum o mai duce bătrâna cu iarna. Când îi văzu intrând pe poartă, bunica spuse Suzanei, cu spaimă :

— Treci maică în chilorul de-alături, ca să nu te vadă așa deodată. Ia-ți și cățaveica să nu-ți fie frig, să mai pățesc și altă belea.

Bătrâna se gândea că poate ginerelui ei nu-i va cădea tocmai bine, o nepoată care ar avea drept la pământul ce-i mai rămăsese neîmpărțit.

Suzana trecu în chilorul alăturat, unde iarna își trimisese din belșug fulgii prin găurile de geam spart. Se învălui cu totul în cățaveica bunicăi și sta îngrămădită de frig și de spaimă. Ea își dăduse seamă de cum venise că toată nădejdea ei se sfârșise. Bunicuța aceea la care se gândise în lungi seri de iarnă, rămăsese acolo, aceasta pe care o găsise nu era decât o străină. Și locul i se părea străin. Unde era pământul drag și casa țărănească la care se gândise atât? Acum totul era plin de zăpadă și înghețat, în-

gheţat ca şi sufletul ei plăpând. Iar privirea bunichii, era aşa de aspră! Iar vorbele ei erau aşa de reci!

— Sărutăm dreapta mămucăi! auzi Suzana o voce groasă de bărbat care-o cutremură.

„Trei crai dela răsărit,

„Spre stea au călătorit!....

Auzi şi voci de copii cari cântau.

— Da mai tăceţi lighioanelor, că doar n'o venit Crăciunu, să-i cântaţi bunicăi cu Steaua.

— Când trăia şi bietu Costache..... al'fel mi-era voia, zise bătrâna ştergându-şi ochii cu dosul mânecei.

— Lasă mămucăi, nu-l tot boci, mai bine ăi da niscaiva nuci băieţilor.

Da-i o haină străină pe laviţă, ce-i cu ea?

— Apoi, ca să vezi..... vorbi bătrâna cu grijă — mi-a venit cum s'ar zice o nepoată dela târg. După cum ştiţi, eu am mai avut o copilă, cea mai mare. Rău făcea bietu Costache de tot o blăstăma, nu s'a ales nimic de capu ei.

— Ce nepoată, mămucăi? Nepoţi ţi-s Vasilică. Ghiorghiţă, numai ei se chiamă nepoţi, şi'a lui Dumitrache; dar venetici de prin târguri, să nu-i văd pe-aici că le taiu picioarele! Or fi auzit că mai ai zece pogoane de pământ, şi-a venit să ţi-l ia. Ţi-a adus acte, a adus cevaşilea, ia-n să le văd şi eu!

— Nu, a venit sărmana numai cu cât avea pe ea. Tare mai era prăpădită de frig, nu puteam să nu-i deschid uşa.

— C'apoi așa faci mneatale, știm noi cui deschizi ușa. Am auzit că vrei să-ți vinzi pământu'n dar, de sufletu unchiașului..... Dacă ți-e urît de ce nu vii să stai cu noi? De urît ți se tot năzare; ba că-l vezi, ba că te chiamă la el. Mortu nu mai iesă din groapă când a intrat, ascultă-mă pe mine. Și pomană slavă Domnului că i-ai dat destulă.

Cine ți-a făcut pârtie prin ogradă?

— Nepoata..... s'a sculat de dimineață și ea a făcut-o, așa fără să-i spuiu.

— Pentru asta venirăm cu băieții, dar dacă mneatale zici că ți-s nepoate, toate veneticele de prin târguri..... Dar să știi că noi nu ne lăsăm legați la gard, cu una cu două.

* * *

A doua zi nu mai ningea. Nori albi brăzdau cerul și un vânt de iarnă năprasnică vuia trist, adunând tot mai mult nămeții de zăpadă. Fumul cenușiu se ridica a lene de prin coșurile înnălbite, luând razna peste acoperișuri. Femeile tot pe lângă cuptor își găsiau de treabă, iar copiii sburdalnici mai dădeau câte o fugă prin ogrăzi, aducând frigul după ei.

— Lasă buniță că fac eu focul, spuse Suzana, luând surcelele din mâna bătrânei. Și după ce aţâță focul, puse o oală mare cu apă ca să fiarbă. Bunica îi dădu puțină mămăligă rămasă de cu seară, și îi spuse că pe la ei pâinea-i mai rar,

numai în zi de sărbătoare, când o aduce cârciumarul dela târg. Şi tot uitându-se pieziş o podidi cu întrebările:

— Da, taică-tu mai trăieşte? Da când a murit? Dumnezeu să-l ierte şi să-i ierte păcatu cel mare, că el mi-a nenorocit-o şi mi-a amărit zilele. Bietu Costache, din tâlhar nu-l mai scotea. C'aşa i-a fost să fie, contra puterii lui Dumnezeu nu ne putem pune.

Apoi, după multe vorbe la care Suzana nu răspundea, bătrâna spuse că pleacă un chic la fiica ei, c'ar fi bolnavă de vătămătură; iar atunci când îi vor mai veni ginerii să nu uite să s'ascundă, c'aşa's ei cam îndoelnici despre alţii.

— Că dacă s'ar gândi omu că pentru sufletu lui nu-i trebue mai mult de doi metri de pământ, n'ar mai fi atâta amar în lume. Bietu Costache, aşa era şi el, Dumnezeu să-l hodinească.

După plecarea bunicăi, Suzana rămase cu privirea fixă în urma ei. O vedea tot pe ea, pe acea bunică îmbătrânită de ani şi necazuri, sau ce vedea? Apoi, îşi aruncă ochii pe fereastră şi văzu zăpada. Ce zăpadă multă era! Se uită în zare, departe, departe..... Şi acolo de unde plecase ea, era zăpadă. Îşi rezemă trupul moale de perete pentru a se sprijini, şi îşi lăsă capul pe pervazul ferestrei. Îşi simţia trupul sfâşiat, parcă era rupt în bucăţi. Se gândea la tot ce lăsase în urmă, şi i se părea un mormânt mare, nesfârşit de mare. Şi cât de departe era tot ce

lăsase! Văzu laviţa pe care dormise, văzu patul acoperit cu scoarţă roşiatică, şi văzu cuptorul cu plita mohorîtă. Apoi, auzi un hămăit de câine mare şi bătrân. Lătra rar, gros, şi părea că în lătratul lui adunase întreaga durere a omenirei. Suzana îşi întinse mâinele de-alungul trupului ca şi cum ar fi vrut să-şi dea seamă că există, trăieşte, şi că viaţa ei de acum nu este o închipuire şi niciun vis urît. Apoi, hămăitul câinelui nu-l mai auzi. Vedea o clădire mare, maiestoasă şi cu scări multe. Ea urca încet fiecare scară. Fiecare scară era o poveste a vieţii ei. Era întâia scară şi era ultima. Se vedea păşind pe întâia scară cu manuscrisul sub braţ şi tremurând de emoţie. Şi acum tremura. Şi câtă poveste era înşirată în acel manuscris! Natură, sat, stele, oameni buni.....: Oameni de omenie..... Dar unde erau acei oameni? Pe care pământ să fi fost? Dar bunicuţa ei, bunicuţa aceea mică, măruntă, cu ochii şterşi şi cu faţa plină de bunătate?

Apoi, văzu pe „d-l director", stând la birou. Îi văzu zâmbetul fugar şi îi auzi vorbele pe cari i le auzise întâiaşi dată. Iar când a plecat a fost ameţită, ca şi îmbătată de cuvintele lui. Şi apoi iar şi iar ca o poveste măiastră, şi sărutările şi vorbele şi zâmbetul lui, şi..... el.

Suzana nu plângea. Gândea şi vedea tot ce-a fost, o poveste minunată, şi gândea şi vedea şi tot ce este, sfârşitul povestei. Buniţa când a plecat i-a spus: „Mă duc maică, să văd pe-al de fii-mea, c'o ţine o vătămătură, da vezi când

or mai veni, să nu le ieşi în cale, c'aşa'i gându lor, tot li-e frică c'oiu înstrăina pământu.

Suzana n'a răspuns nimic la vorbele bunităi, s'a uitat doar la ea cum a plecat. Apoi, şi gândul dela buniţa îi plecă tot atât de repede ca şi dela casa mare, maiestoasă, care se chema teatru. Nu mai auzia şi nu mai vedea nimic. Sta pe margina laviţei, iar capul îi atârna greu peste pieptul doborît. Şi mâinele le ţinea în poale de parc'ar fi vrut să nu i se răcească prea de tot.

— Fugi maică de te-ascunde! auzi ea vocea plină de spaimă a bunichii.

Suzana fugi. Aşa-i spusese şi când plecase, să fugă când vor mai veni ginerii şi feciorii, că le ia pământul. Dar cum ar fi putut ea să le ia pământul?

Apoi, plină de spaimă se ghemui în chilorul îngheţat.

— Da lasă Dumitrache, nu mai fi aşa de hain! auzi o voce de femeie străină. N-a venit ea de florile mărului pân'aici.

— Că de nu v'o fi cu voia, o trimit la urma ei, auzi şi vocea bunichii.

— Eu, după cum v'am grăit, haimanalele târgului nu le primesc în neam.....

Şi Suzana auzi vorbe multe, tari, care-i izbeau sufletul ca un ciocan mare, nesfârşit de mare.

— Haide maică! Da haide, că-i îngheţa aici. Vrea să te vadă al de matuşi-ta Leonora, i-a plecat bărba-su, îi zise bunica, trăgând-o de mână.

Suzana intră în odaia caldă, cu miros de gutui. Sta nemişcată cu capul aplecat şi tremura. Tremura încet, lin, şi buzele îi tremurau.

— Bună ziua! îi zise mătuşa Leonora, privind-o cam acru, de sus până jos.

— Eşti din Bucureşti?

— Da.....

— Blăstămul maică..... blăstămul, interveni bunica. Ii spuneam cu răposatului că nu-i a bine, numa diavolu îl tot frământa. Tot diavolu i-a luat şi lui sufletu de nu-şi mai găseşte hodina nici într'un fel.

Apoi, bătrâna îşi făcu trei cruci şi bombăni o rugăciune.

— Da mai lasă mămucă şi 'mneatale, prea vezi numai stafii de când a murit tătuca.

Suzana simţia cum i se răcesc mâinele, picioarele, parcă şi ochii i se răceau.

— Că la urma urmei, om pune mână dela mână şi dac'o mai trece iarna..... De ce să ne facă inimă ră la toţi. Cumătru Mihai a avut dreptate, nu trebue să te mai lăsăm să trăieşti singură.

Apoi, mătuşa Leonora plecă. Dispăru ca un fulger care nu ţine mai mult decât câteva clipe.

— C'aşa'i maică, nu trebue să fii prea mâhnită, zise bătrâna cuprinsă de oarecare milă. Ei nu văd înaintea lor decât pământ, ei nu să gândesc şi la sufletu omului. Că dacă s'ar gândi să aibă sufletu curat înaintea lui Dumnezeu, n'ar mai fi atâta vrajbă pe lume. Eu le-am spus :

„Ia o copilă acolo, oiu împărți îmbucătura cu ea". Dar așa's ei, când o apucă într'o parte, într'o parte o ține.

Seara veni, și bătrâna se culcă de cum se făcu întuneric. Cu ochii pe jumătate închiși, Suzana sta și ea culcată pe laviță. Nu gândea nimic, pentrucă nu mai avea nimic de gândit. Doar hămaitul prelung al câinelui străbătea noaptea ca un fior de spaimă adus de departe.

Câteodată în viață, totul ni se pare că ia sfârșit. Și binele ca și răul, și durerea ca și bucuria. Simțim că nimic nu mai există pentru noi, că totul nu este decât un haos mare, o negură deasă, sau un întuneric din care nu vom mai ieși niciodată. Atunci uităm tot ce-a fost. Uităm până și lumina soarelui, și uităm chiar și primul zâmbet, primul freamăt al inimii noastre. Și cu câtă bucurie am primit cea dintâi sclipire, cea dintâi mijire a dragostei noastre!

A doua zi de dimineață, când se trezi bătrâna, se trezi și Suzana. Amândouă erau cu gândurile tot atât de stingherite, și amândouă căutau să-și ascundă amarul.

— Că nu ți-am spus maică de ieri, ca să nu-ți iau somnu, dar mai pe sub seară au să vină cu'n jandarm, ca să te iscodească; de pe unde ești, că cine ăi fi, că de ce-i fi plecat de-acolo? Vor să te trimeată la urmă, că tare le mai stai în cale.

Apoi, bătrâna își căută de treabă în ale gospodăriei.

— Că poate mai nimerit ar fi când ăi vedea că vin, să pleci maică pe poarta de din dosu căsoaei, şi-i veni mai pe sub înserat, după ce-or pleca ei. Tare mi-e greu să văd jandarmi prin casă! Când trăia bietu Costache, nu crâcnea nici fecior, nici ginere; dar femeia nu-i decât un scaiu când rămâne singură pe lume.

* * *

Fulgii începuseră să cadă încet, încet, unind parcă cerul cu pământul. Nămeţii stăteau molatici, şi arareori erau aruncaţi de piciorul voinic al unui om, sau de laba trepăduşă a vreunui câine. Câte un hămăit se auzia rar, trist, prelung şi parcă stăvilea ecoul iernii. Acoperişurile ţuguiate ale caselor erau înzăpezite şi păreau gata să cadă sub povara lor. Gardurile, porţile, abia dacă mai ieşiau la iveală de sub nămeţii îngrămădiţi. Era o iarnă grea, geroasă, aşa cum bătrânii de mult nu-şi mai aminteau să fi fost.

Suzana trecuse de uliţa principală a satului, şi o luă pe şoseaua largă, mare, care ducea drumul tot înainte, spre gară. Gara nu era prea departe, dar ea nu-şi dădea seamă, de oarece când a venit o adusese un om cu sania până la poarta bunichii. Mergea molatec, cu pasul domol, gândindu-se că jandarmul n'are s'o mai găsească. Mai târziu va avea grijă să se întoarcă înapoi, ca să n'o aştepte prea mult buniţa. Mergea tot înainte şi privea cu nesaţ la câmpia plină de zăpadă. Ce nesfârşit de mare şi ce albă era! Pe

alocuri viforul ridicase zăpada și o pusese grămezi mai mult decât trebuia.

Deodată văzu nu departe de ea, o pădure cu pomi mulți și încununați de zăpadă. Din ce în ce o vedea tot mai mare și tot mai aproape. Crengile păreau toate îmbrățișate în cununi albe, iar trunchii mari și groși păreau că unesc cerul cu pământul.

Zăpada cădea tot mai mult, iar umbra nopții începuse a se lăsa neliniștitoare. Suzana intră în pădure. Câtă măreție, și cât farmec era în tot acel cuprins! Cerul dispăruse sub podoaba crengilor înzăpezite, iar covorul de un alb fumuriu nu purta nicio urmă de picior omenesc, nimeni pareă nu trecuseră pe acolo. Apoi încet, tot mai puternic, un vâjait misterios începu a fremăta întreaga pădure. Acum Suzana mergea și mai încet Aerul era mai rece și tot mai mult o copleșia. Își ghemui pumnii în buzunare, iar gândul nu-i mai era acum la pădure, și nici la buniță care o aștepta. O slabă aducere aminte i-l duse departe, departe, acolo de unde plecase. Ținea capul aplecat, iar lacrimile i se scurgeau încet, prelung, de-a-șirul obrajilor. I se auziau și suspine care-i sbuciumau pieptul. Era o durere vie, o durere care părea c'o sfâșie. Ochii i se înroșiseră ca de foc, și nici n'auzia viforul care începuse. Trecea printre arbori, nu ca o ființă omenească, părea o umbră a nopții, o umbră a desnădejdei.

* * *

— Că rău faci mămucăi, de-o ascunzi, crezi mneatale că n'o să dăm peste ea? Că doar nu-s plătiți jandarmii de pomană în sat. Mai bine ne-ai cinsti c'o ceașcă de rachiu, că de găsit tot o găsim noi și'o trimitem la urmă, n'avea grijă.

Pământu ni se cuvine nouă, îi de drept partea noastră, nu a haimananelor de prin târguri, zicea ginerele Dumitrache, scotocind casa împreună cu jandarmul.

Stând ca o stană de piatră, bătrâna privea la rușinea ce-a ajuns, ca jandarmii să-i calce casa. Se uită crunt la o oală cu apă fiartă ce era pe plita, dar gândul îi rămase gând. „Bietu Costache! Cât a trăit el nici umbră de jandarm nu mi-a nesocotit casa", își zise bătrâna, scuturându-se de păcatul ce trecuse pe lângă ea.

* * *

Suzana nu mai înainta. Simția în picioare o durere covârșitoare, care încetul cu încetul o cuprinse peste tot. Încercă să-și frece picioarele, să le miște, dar și mâinile îi înghețară. Întunericul se lăsase ca o umbră hidoasă care o înspăimânta. Vru să strige, să fugă, dar sgomotul asurzitor al viforului îi înnecă vorbele. Și cât de hidos vuia pădurea dela un capăt la altul! Ca un val de zăpadă căzu peste Suzana, și tot mai sus i se urcă înghețul. Ii cuprinse și genunchii și pulpele de sub rochița subțire. Plângea, striga, dar nimeni, nimeni, nu-i auzia vorbele. Numai viforul îi era tovarăș, numai el îi răs-

pundea. Iar crengile pomilor încununate de ghirlănzi de zăpadă, păreau suflete omeneşti cari se luptau între ele. Şi cât de înspăimântător se auzia viforul crunt al pădurii!

Suzana nu mai simţia nicio durere. Se lăsase moale peste zăpada şi mai moale. Îi era cald, şi sângele i se părea fierbinte. Doar numai capul îi mai stătea neacoperit. Nici genele lungi nu i se mai vedeau prin întunericul pădurii şi nici ochii ei strălucitori. Poate, că viforul adusese de departe un fulg, sau mai mulţi, şi cari i se aşternuseră peste faţă. Gura îi zâmbi şi buzele i se strânseră. Lăsă capul tot mai afund în zăpadă, iar ochii, cine ştie..... poate mai vedeau o ultimă aducere aminte. Şi zăpada se înălţă sus, tot mai sus, peste trupul el blând.

Şi cât de dragi 'i-au fost ei, şi cei dintâi fulgi de zăpadă, şi cea dintâi mijire de dragoste!

* * *

In Bucureşti zăpada este curăţată pe calea Victoriei. Maşinele trec sburând în liniştea sumbră a nopţii. Femei elegante şi întovărăşite de domni, iau drumul spre teatrul X. Iar luminele electrice mari, tot mai mari, spintecă cerul.

Incepe a ninge.

BIBLIOTECA UNIVERSITATII - IAŞI -

ACEST VOLUM S'A TIPĂRIT ÎN ATELIERELE „CARTEA ROMÂNEASCĂ", ÎN LUNA IANUARIE 1939

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

ULTIMELE VOLUME LITERARE APĂRUTE ÎN ACEST SEZON

LAZĂR BĂDESCU	– Magistrat
PAUL BUJOR	– Îndurare
COTOVU S.	– Jocuri de apă
OCTAV DESSILA	– Două chemări
ARTUR GOROVEI	– Sbuciumul unui suflet
GEORGE LESNEA	– Argint
PAUL I. DANIEL	– Republica Barbă – Rasă
PARASCHIVESCU V.	– Pe vifor
SCARLAT TEODOR	– Viaţa la'ntâmplare
VOICU NIŢESCU	– Scurt popas in Japonia

Sunt apărute în editura „CARTEA ROMÂNEASCĂ" Bulevardul Regele Carol I, Nr. 3, Bucureşti I, şi se găsesc de vânzare la toate librăriile din ţară.

23567 — 938

PREŢUL LEI 60.—

BCU IAŞI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

1988

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

5/10

BCU IAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY